

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
AVALIKU ÕIGUSE OSAKOND

Riinu Nurme

LAPSE ERALDAMINE PEREKONNAST KUI LAPSE HUVE TAGAV MEEDE

Magistritöö

Juhendaja

Katre Luhamaa, *PhD*

TARTU

2023

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Õiguslik ja teoreetiline raamistik	9
1.1 Lapse õigused	9
1.1.1 Era- ja perekonnaelu puutumatus	10
1.1.1.1 Era- ja perekonnaelu puutumatus rahvusvahelises õiguses	10
1.1.1.2 Era- ja perekonnaelu puutumatus Eesti õiguses	13
1.1.2 Lapse parimad huvid	15
1.1.3 Lapse õigus tema parimate huvide väljaselgitamisele, sh ärakuulamisele	19
1.2. Lapse perekonnast eraldamise õiguslik alus ja eeldused	22
1.2.1 Vanema hooldusõiguse äravõtmine	22
1.2.2 Hooldusõiguse äravõtmine kui viimane meede	24
2. Lapse õiguste rakendamise praktika lapse perekonnast eraldamise menetluses	28
2.1 Uurimuse meetodika	28
2.2 Lapse õiguste kaitse kohtumenetluse ajal	28
2.2.1 Kohtu roll	29
2.2.2 Lapse esindaja roll	34
2.2.3 KOV-i roll	37
2.3 Lapse parimate huvide hindamine ja väljaselgitamine	39
2.3.1 Elemendid lapse parima huvi kindlaksmääramisel	40
2.3.2 Tuleviku riskide hindamine lapse parima huvi kaitsmiseks	44
2.3.2.1 Vanemate käitumine minevikus	45
2.3.2.2 Vanemate käitumine kohtumenetluse jooksul	47
2.3.2.3 Lapse huvid tulevikus eetkoste all	49
2.4 Toetavad abinõud, mida kohtud ja KOV-id rakendavad enne hooldusõiguse äravõtmist	51
2.4.1 Andmeanalüüsi meetod	51
2.4.2 Uurimuse tulemused ja analüüs	53
2.4.2.1 Pakutud teenused enne lapse perekonnast eraldamist	54
2.4.2.2 Kohtuotsuse motiveerimine	57
Kokkuvõte	62
Kasutatud allikad	71
Lisad	77

Sissejuhatus

ÜRO lapse õiguste konventsiooni¹ preambulas on sätestatud põhimõte, „et lapse isiksuse täielikuks ja harmooniliseks arenguks peab laps kasvama perekonna keskel õnne, armastuse ning üksteisemõistmise õhkkonnas“. Seega on perekond laste arenguks ja heaoluks loomulik ning vajalik keskkond. Kui aga perekond pakub lapsele ebaturvalist kasvukeskkonda, võib olla lapse huvides tema eraldamine perekonnast ja lapsele eestkoste seadmine. Selline lapse eraldamine tähendab väga tugevat sekkumist perekonnaellu ning tegemist on ühe lastekaitse raskeima ja tundlikema valdkonnaga.

Lapse perest eraldamine on menetlus, kus on ilmselge konflikt lapse ja vanemate õiguste ja huvide vahel. Samuti on vastuolus lapse erinevad huvid – ühelt poolt on lapse huviks perekonna püsimine ja olla vanemate poolt hooldatud ning teiselt poolt on lapse õigus turvalisele kasvukeskkonnale. Lapse eraldamine kujutab endast väga intensiivset riigipoolset sekkumist perekonnaautonoomiasse. Tegemist on valdkonnaga, mida reguleerib ennekõike siseriiklik õigus, kuid samas on Euroopa Inimõiguste Kohtu (edaspidi EIKo) praktika ja ÜRO Lapse Õiguste Komitee seadnud riigi kaalutusruumile omad piirid².

Nii on näiteks ÜRO lapse õiguste konventsiooni (edaspidi LÕK) ja EIKo praktika kohaselt lapse parimad huvid ja viimaste kaitse alati prioriteetsed peresuhete reguleerimisel³. Seega on lapse perekonnast eraldamise eelduseks lapse parimate huvide väljaselgitamine ja hindamine. Lapse parima huvi hindamise eelduseks on omakorda lapse erinevate huvide sisustamine ja kaalumine⁴. Seejuures võib LÕK-i kohaselt lapse perekonnast eraldada üksnes ja ainult siis, kui kõik muud alternatiivsed abinõud perekonna toetamiseks on ära kasutatud.

Käesoleva magistritöö üldine eesmärk on analüüsida, millisel moel tõlgendavad ja tagavad kohtud lapse perest eraldamise menetluses lapse õigusi ning seda, kas see tõlgendus võtab arvesse rahvusvaheliselt väljatöötatud lapse õiguste üldpõhimõtteid. Magistritöös on lapse

---

¹ Lapse õiguste konventsioon. RT II 1996, 16, 56.

² K. Luhamaa, J. Strömpl, M. Linno, R. Murakas. Lapse perest eraldamisel last esindavate spetsialistide professionaalne suutlikkus. – *Juridica* 2019/2, lk 146.

³ Vt EIKo 22430/93, *Bronda vs. Itaalia*, 09.06.1998, p 59 jj; EIKo 10465/83, *Olsson vs. Rootsi*, 24.03.1988.

⁴ Committee on the Rights of the Children. General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para.1), 29.05.2013, CRC/C/GC/14, p 46 jj. Arvutivõrgus: <https://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html> (18.04.2023).

perekonnast eraldamise menetluses oluliste lapse õiguste ja perekonnaelupõhiõiguse kontekstis välja valitud kaks kitsamat uurimisvaldkonda.

Esimeseks uurimisvaldkonnaks on lapse õiguste üldpõhimõtted ning see, milliseid lapse õiguseid peavad kohtud lapse perest eraldamise menetluses oluliseks ning kuidas kohtud neid perest eraldamise menetluses rakendavad. Analüüsi fookuses on lapse parimate huvidega arvestamine ning lapse ärakuulamine. Lapse perekonnast eraldamise menetluse eripäraks on asjaolu, et antud otsusel on mõjud lapsele ja perekonnale väga pikaajaliste mõõtmatega. Otsuse tegemisel tuleb hinnata lisaks käesoleva hetke lapse parimatele huvidele ja heaolule ka seda, kuidas antud otsus mõjutab lapse heaolu ja huve tulevikus⁵. Eelpool tulenevast analüüsitakse mh, kuidas kohus on kohtuotsust motiveerinud ning hinnanud tuleviku riske ja vajadust vanemalt lapse hooldusõigus ära võtta ning seeläbi kaitsta lapse huve.

ÜRO Lapse Õiguste Komitee⁶ ja Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee välja töötatud suuniste⁷ kohaselt on lapse parimate huvide hindamisel esmaoluline lapse menetlusse kaasamine ja lapse ära kuulamine⁸. Seejuures nähakse lapse osalemist kohtumenetluses ühe olulisema ja peamise last kaitsva meetmena⁹. Eelpool tulenevast püütakse magistritöö raames vaadata, kuidas on austatud lapse osalusõigust ja seeläbi parimate huvide väljaselgitamist tema perest eraldamise otsustes.

Magistritöö uurimisküsimuste alateemaks on, kas ja mil määral rakendab kohus lapse eraldamise hagita menetluses uurimisprintsipi ning mis ulatuses toetub kohus kohtuotsuste tegemisel ja motiveerimisel spetsialistide seisukohtadele. Hagita kohtuasjades, sh lapse eraldamise menetluses, on kohtule võrreldes hagimenetlusega pandud väga suur roll. Kohtul on kohustus rakendada uurimisprintsipi, mille eesmärgiks on tagada, et kõik olulised asjaolud asja lahendamiseks ei jääks välja selgitamata¹⁰. Praktikas esineb aga suundumus, et

---

⁵ Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 14, p 19.

⁶ Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 14 (viide 4).

⁷ Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunistid lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta. 17.11.2010. Strasbourg: Council of Europe Publishing,. Arvutivõrgus: https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/GuidelinesChildFriendlyJustice_ET.pdf (03.03.2022).

⁸ Child-friendly justice - Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States. FRA 2015, lk 1. Arvutivõrgus: <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-children-involved-judicial> (02.04.2022).

⁹ C.Diaz, H. Pert, N. Thomas. 'Just another person in the room': young people's views on their participation in Child in Care Reviews. – Adoption and Fostering 42(4), 369-382.

¹⁰ RKTkm 17.04.2013, 3-2-1-46-13, p 13.

kohtumenetluses hajub vastutus kohtu, kohaliku omavalitsuse ja lapse esindaja vahel. Viimane võib tingida selle, et ei ole selge, kes lapse parimate huvide välja selgitamise ja põhiõiguste kaitse eest vastutab¹¹.

Magistritöö teiseks uurimisvaldkonnaks on vaadata, kas ja milliseid alternatiivseid meetmeid on KOV-id ja kohtud rakendanud enne lapse perekonnast eraldamist. Lapse eraldamine perekonnast on vaieldamatult traumaatiline kogemus lapsele, mis võib suure tõenäosusega mõjutada tema arengut ja tervist kogu lapsepõlve ning kauemgi¹². Lapse õiguste konventsioonis on nõue, et lapse perekonnast eraldamine peab olema absoluutsele viimane abinõu. Ehk enne kui laps perekonnast eraldatakse, peab riik olema eelnevalt teinud kõik võimaliku, et perekonna püsimist toetada. Eelkõige on riigi kohustuseks pakkuda haavatavale perekonnale toetavaid meetmeid.

Magistritöö eesmärkidest ja uurimisvaldkondadest lähtuvalt püstitab autor järgnevad hüpoteesid:

- 1) Praegu on seaduses küll reguleeritud, milliseid lapse õiguseid tuleb menetluses kaitsta, kuid praktikas ei ole päris selge, kes konkreetselt lapse huve kaitsma õigustatud isikutest vastutab lapse parimate huvide väljaselgitamise ja põhiõiguste kaitse eest kohtumenetluse ajal.
- 2) Kui siseriiklik õigus on suures osas lapse õiguste konventsiooniga vastavuses, siis nende praktiline rakendamine seda alati ei ole.
- 3) Kohtunike ja lastekaitse praktika ning arusaamad, milliseid alternatiivseid meetmeid perekonna toetamiseks tuleb rakendada enne lapse eraldamist perekonnast, on erinevad, mistõttu praktikas esineb olukordi, kus lapse perekonnast eraldamine ei toimu üksnes viimase meetmena.

Uurimistöö teema on oluline, kuna lapsed ja haavatavad perekonnad vajavad õigussüsteemilt ja kogu ühiskonnalt erilist kaitset. See, millisel määral panustatakse perede ja laste heaolusse, sh laste õiguste kaitsmisele, kajastub lõpuks kogu ühiskonna heaolus¹³. Preventiivne töö on

---

¹¹ E. Ahas. Kas perest eraldamine on liigne sekkumine perekonnaautonoomiasse või üks lapse huve tagavatest meetmetest? - Juridica 2015/6, lk 403.

¹² F.-E.Asgeir. Üksinda otsustamine lastekaitse sotsiaaltöös. Miks tuleb lapse parima huvi põhimõtte rakendamisel partneritega aru pidada. - Sotsiaaltöö 2019/3, lk 32.

¹³ Laste ja perede arengukava 2012-2020. Sotsiaalministeerium. Arvutivõrgus: <https://www.sm.ee/et/laste-ja-perede-arengukava-2012-2020> (20.04.2022).

mõistlikum kui tagajärgedega tegeleda. Lapse õiguste edendamine ja kaitse on ka üks Euroopa Liidu prioriteete. „Euroopa inimõiguste konventsioon¹⁴ ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika on täiendavad õigusallikad, mis rõhuvad laste õiguste kaitse vajalikkust“¹⁵.

Teema on aktuaalne, kuna hoolimata sellest, et lapsekeskne menetlus on Eestis viimastel aastatel hoogustunud¹⁶, siis ÜRO Lapse Õiguste Komitee on rõhutanud, et lapse õiguste rakendamisel on Eesti õigussüsteemis veel palju kitsaskohti¹⁷, eelkõige on välja toodud laste ebapiisav osalus lapsi puudutavates olulistest küsimustes. Väärkoheldud lapsed ja haavatavad perekonnad on ka riigi üks prioriteete. Ka Euroopa Liidu Komisjon võttis 2021. aastal vastu esimese ühtse Euroopa Liidu lapse õiguste strateegia¹⁸, milles võeti kohustus tuua lapsed ja laste parimad huvid Euroopa Liidu poliitika keskmesse¹⁹.

Magistritöö eesmärk on uudne, kuna töö autorile ei ole teada, et varem oleks uuritud lapse parima huvi sisustamist ning viimase kaitsevajadust lühi- ja pikaajalises perspektiivis ning kohtu uurimisprintsipi rakendamist spetsiifiliselt lapse perekonnast eraldamise menetluses. Samuti ei ole autorile teadaolevalt uuritud laiemalt peredele enne lapse perekonnast eraldamise otsust pakutud teenuseid ja kohtu poolt antud hinnanguid teenuse tõhususele. Rahvusvahelises uuringus²⁰ on uuritud küll vastündinud laste perekonnast eraldamise kohtuotsuseid, kuid vanemad lapsed on jäänud tähelepanuta. Merli Laur poolt 2022. aastal kaitsnud magistritöö teemal „Lapse perekonnast eraldamine vaime tervise probleemiga vanematelt“²¹ on

---

¹⁴ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2010, 14, 54.

¹⁵ Lapse õiguste kaitse ja edendamine. Euroopa Parlament. Arvutivõrgus: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/et/be-heard/coordinator-on-children-rights/children-rights> (20.04.2022).

¹⁶ Õigusemõistmise võrdlustabeli „Justice Scoreboard 2020“ andmetel kuuluvad Eesti kohtud Euroopa Liidu riikides lapsesõbralikumate hulka. Arvutivõrgus: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/justice_scoreboard_2020_en.pdf (20.04.2022).

¹⁷ Lapse Õiguste Komitee lõppjäreldused Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta, 08.03.2017. Arvutivõrgus: <https://www.sm.ee/et/lapse-oiigused-ja-heaolu-0> (20.04.2022).

¹⁸ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele: ELi lapse õiguste strateegia, COM (2021) 142 final, 24.03.2021 Brüssel. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0142&from=en> (20.04.2022).

¹⁹ H. Saar. Lapse õigused 2020-2021. Arvutivõrgus: <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2021/11/Peatukk-2020-2021.pdf> (20.04.2022).

²⁰ Luhamaa, K., McEwan-Strand, A., Ruiken, B., Skivenes, M., Wingers, F. Services and support for mothers and newborn babies in vulnerable situations: A study of eight European jurisdictions. Children and Youth Services Review 120/2021. Arvutivõrgus: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740920321848> (20.04.2022).

²¹ M. Laur. Lapse perekonnast eraldamine vaime tervise probleemiga vanematelt. Tartu Ülikool. Õigusteaduskond, Tartu 2022. [magistritöö]

pühendatud küll lapse perekonnast eraldamise temaatikale, kuid keskendub kitsalt vaimse tervise probleemiga vanematele ning kuidas kohus on kaalunud lapse ja vanema õigusi.

Lisaks on hooldusõiguse äravõtmise ning lapse üleüldiste õiguste teemal kirjutatud varasemalt nii erinevaid teadustöid kui ka Juridica artikleid. Aja- ja asjakohasematest võib välja tuua magistritöö teemal „Hooldusõiguse piiramine ja lapse perekonnast eraldamine²²“, magistritöö teemal „Lapse parim huvi hooldusõiguse küsimustes tsiviilkohtumenetluses²³“, magistritöö teemal „Lapse õiguste kaitse hagita kohtuasjades *de lege lata*²⁴“. Kõik eelpool nimetatud teadustööd keskenduvad eelkõige hooldusõiguse kontseptsioonile või siis üleüldiselt hagita menetluste iseärasustele ning rahvusvaheliselt välja töötatud põhimõtted on jäätud tähelepanuta.

Uurimisküsimustele vastamiseks viis käesoleva töö autor läbi ringkonnakohtuotsuste analüüsi. Analüüsitavate kohtulahendite valikul oli aluseks Riigi Teatajas avaldatud lahendid, mis puudutasid hooldusõiguse äravõtmist või piiramist vanematelt ja lapsele eestkoste seadmist. Valimis olid perioodil 2019–2022 ringkonnakohtudes tehtud tsiviilkohtumenetluses jõustunud kohtulahendid, milles kohalik omavalitsus taotles kohtult lapse eraldamist perekonnast. Perioodi valikul sai määravaks asjaolu, et kohtud teevad harva avalikuks kohtuotsuseid, mis puudutavad vanematelt hooldusõiguse äravõtmist ja lapse eraldamist perekonnast. Sellest tulenevalt võttis autor analüüsimise alla kõik lahendid, mis antud perioodil olid Riigi Teatajas avalikuks tehtud. Kokku analüüsis töö autor 20 kohtulahendit. Aastate lõikes jagunesid analüüsitud kohtulahendid järgmiselt: 2022 – 6; 2021 – 7, 2020 – 4; 2019 – 3. Kohtuotsuste analüüsimisel järgitakse süstemaatilist ja analüütilist lähenemist. Töö eesmärkide saavutamiseks on kasutatud mh nii kvantitatiivset kui kvalitatiivset uurimismeetodit.

Magistritöö koosneb empiirilisest ja teoreetilisest osast. Teoreetilises osas kirjeldatakse lapse õigusi, mida lapse perekonnast eraldamise menetlus kõige enam puudutab. Lisaks antakse ülevaade nii siseriiklikust kui rahvusvahelisest regulatsioonist. Töö empiirilises osas analüüsitakse lapse õiguste ja rahvusvaheliselt välja töötatud põhimõtete rakendamist Eesti õiguses. Analüüsi aluseks on jõustunud kohtulahendid. Töö empiirilise ja teoreetilise osa

---

²² M. Pärna. Hooldusõiguse piiramine ja lapse perekonnast eraldamine, Tartu Ülikool. Õigusteaduskond, Tallinn 2016. [magistritöö]

²³ P. Roosileht. Lapse parim huvi hooldusõiguse küsimustes tsiviilkohtumenetluses, Tallinna Tehnikaülikool, Tallinn 2015. [magistritöö]

²⁴ K. Kiisk. Lapse õiguste kaitse hagita kohtuasjades *de lege lata*, Tallinna Ülikool, Tallinn 2016. [magistritöö]

koosmõjus selgitatakse välja Eesti õigussüsteemis esinevad kitsaskohad, mille lahendamiseks teeb magistritöö autor konkreetsed ettepanekud.

Märksõnad: perekonnaõigus, hooldusõigus, lapse õigused, põhiõigused, kohtumenetlus

1. Õiguslik ja teoreetiline raamistik

1.1 Lapse õigused

Lapse ja vanemate vahelisi suhteid reguleeriti õiguslikult juba antiikajal, mil lapsi käsitleti vanema omandina. Selline vanema absoluutne võim kehtis kuni 20. sajandini. Esimene lapsi kaitsev dokument on pärit 20. sajandi algusest, mil võeti vastu Genfi deklaratsioon, mis reguleeris I maailmasõja orbude hooldamist²⁵. Inimõiguste küsimustega hakati põhjalikumalt tegelema pärast II maailmasõda, kui võeti vastu 1948. aastal ÜRO inimõiguste deklaratsioon, kuid lapse õigustele seal eraldi tähelepanu ei pööratud. ÜRO lapse õiguste konventsiooni esimene versioon, mis oli pigem soovitusliku iseloomuga, võeti vastu 1959. aastal ning täiendatud versioon 1989. aastal. Nii kujunes 20. sajandist laste õiguste sajand²⁶.

Laste õiguste näol on tegemist inimõigustega, mis kuuluvad lastele kui erilist kaitset vajavale grupile. Kuna lapsed on täieõiguslikud õiguste kandjad ja mitte lihtsalt kaitse objektid, siis on nad ka kõikide inim- ja põhiõiguste kandjad²⁷. Lapse õiguste näol on tegemist valdkondadeülese teemaga, mille eesmärk on lapse heaolu tagamine²⁸.

Euroopa õigusruumis reguleerivad vanema ja lapse vahelisi suhteid ning lapse õigusi eelkõige Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi EHA), Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (EIÕK) ja ÜRO lapse õiguste konventsioon (LÕK). Kõik eelpool nimetatud välislepingud on Eesti ratifitseerinud.

Kõige olulisemaks lapse õigusi tagavaks konventsiooniks võib pidada ÜRO peassamblee poolt 1989. aastal 20. novembril vastu võetud ÜRO lapse õiguste konventsiooni, mis kujutab endast lapse põhiõiguste tõlgendamise tööriista riigisisises õiguses²⁹. Riigis kehtivad õigusaktid, tavad ja praktikad peavad olema kooskõlas konventsiooni sätte ja mõttega³⁰.

---

²⁵ J. Strömpl. Miks on keelatud lapse kehaline karistamine? – Sotsiaaltöö 2/2019, lk 16; J. E. Doek. The Human Rights of Children: An Introduction. Kogumikus: Kilkelly, U., Liefwaard, T. (toim.) International Human Rights of Children. Singapoore: Springer, 2009, lk 3-29.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Lapse õigusi käsitleva Euroopa õiguse käsiraamat. Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet ja Euroopa Nõukogu. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus 2016, lk 13. Arvutivõrgus: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-coe-edps-2018-handbook-data-protection_et.pdf (02.04.2022).

²⁸ Laste ja perede programm 2022-2025 eelnõu. Sotsiaalministeerium, lk 1. Arvutivõrgus: https://www.sm.ee/sites/default/files/lisa_7_laste_ja_perede_programm_2020_2023.pdf (02.04.2022).

²⁹ K. Paron. Lapse osalemine teda puudutava küsimuse otsustamisel. – Juridica 9/2021, lk 647.

³⁰ S. Hoffman, R.-T. Stern. Incorporation of the UN Convention on the Rights of the Child in National Law. The International Journal of Children's Rights 28/2020, p 133-134.

Järgnevides peatükkides vaadatakse lähemalt, kuidas on lapse õigusi, mida lapse perekonnast eraldamise menetlus kõige enam puudutab, käsitletud rahvusvahelises õiguses, rahvusvaheliselt väljatöötatud põhimõtetes ja siseriiklikus õiguses.

1.1.1 Era- ja perekonnaelu puutumatus

Lapse eraldamine perekonnast kujutab endast väga tugevat sekkumist era- ja perekonnaellu. Lapse ja vanemate vaheline suhe on kaitstud nii rahvusvaheliste kui ka siseriiklike õigusaktidega. Antud suhte näol on tegemist inim- ja põhiõigusega, mille kaitse on tagatud esmajärjekorras Eesti Vabariigi põhiseaduse³¹ paragrahvi 26 ja Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikliga 8³².

1.1.1.1 Era- ja perekonnaelu puutumatus rahvusvahelises õiguses

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 8 lõike 1 kohaselt on igaühel, sh lapsel, õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu. „Lapse õigus perekonnaelu austamisele sisaldab mitut mitmepalgelist õigust, nagu lapse õigus vanematepoolsele hoolitsusele, õigus säilitada kontakt mõlema vanemaga, õigus olla vanematest mitte lahutatud, välja arvatud siis, kui see on lapse parimates huvides“³³.

EIÕK artikkel 8 lõige 2 näeb ette, et „ametivõimud ei sekku selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.“ Seega on sätestatud tõrjeõigus.

Euroopa Inimõiguste Kohus (edaspidi EIKo) on mitmes lahendis rõhutanud, et lapse eraldamine perekonnast kujutab endast väga tõsist sekkumist perekonnaellu ning sellise otsuse tegemiseks peavad olema piisavalt tõsised ja kaalukad põhjendused, mis lähtuvad lapse

---

³¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. RT I, 15.05.2015, 2.

³² E. Ahas. Euroopa inimõiguste kohtu lahendite analüüs, 16.01.2015. Arvutivõrgus: <https://ajakiri.lastekaitseliit.ee/2015/01/16/euroopa-inimoiguste-kohtu-lahendite-analuus/> (03.02.2022).

³³ Lapse õigusi käsitleva Euroopa õiguse käsiraamat, lk 73.

huvidest. Ei saa pelgalt eeldada, et lapsel on parem olla oma perekonnast eemal³⁴. Kohus on kasutanud lapse perekonnast eraldamisel kaheosalist testi: kõigepealt peavad otsustajad (Eesti kontekstis kohtunik ja lastekaitse) ära näitama „asjakohased ja küllaldased põhjused“³⁵, et õigustada ja põhjendada lapse vanematelt ära võtmist. Teiseks on kohtul kohustus kaasata lapsevanemad otsustusprotsessi „piisaval määral“³⁶, et tagada nende huvide vajalik kaitse.

Seejuures on EIKo rõhutanud, et artikliga 8 on kehtestatud eelkõige riigi negatiivne kohustus ehk riigi kohustus mitte sekkuda perekonnaellu³⁷. Sellest hoolimata on riikidel lisaks positiivne kohustus võtta kasutusele kõik vajalikud meetmed, et last ja perekonda toetada, sh teha kõik endast olenev, et lapse perekonnast eraldamise korral saaks perekond võimalikult kiiresti taasühendatud³⁸. Negatiivsete ja positiivsete kohustuste ning võistlevate huvide vahel on vaja leida mõistlik tasakaal. Kui laps eraldatakse vanematest, siis tuleb väga põhjalikult kaaluda viimase meetme vajalikkust, kuna antud meetmega võib kaasneda lapse ja vanemate suhte püsiv katkemine, mis ei ole lapse huvides³⁹.

Üldjuhul on EIKo siiski asunud seisukohale, et lapse parimates huvides on jääda oma bioloogilise perekonna juurde. Kui laps siiski perekonnast eraldatakse, siis peaks see olema ajutine meede. Näiteks kohtuasjas J. jt vs Soome⁴⁰ asus EIKo seisukohale, et vanemate ja laste suhetesse võib sekkuda demokraatlikus ühiskonnas üksnes ja ainult siis, „kui ametivõimudel on selleks mõjuvad ja piisavad põhjused“. Seejuures on väga oluline, et otsustusprotsessis oleks kaalutud nii vanemate kui lapse huve. Lapse parimad huvid peavad siiski perekonnasuhtes alati olema primaarsed. Lapse parimateks huvideks on ennekõike sidemete säilitamine bioloogilise perekonnaga. Teiseks on lapse parimateks huvideks kasvada üles turvalises keskkonnas. Kui lapsele osutub peresidemete säilimine kahjulikuks, siis vanemad ei saa nõuda peresidemete säilimist. Seejuures tuleb siseriiklikul kohtul lapse parimate huvide väljaselgitamisel lähtuda muuhulgas lapse soovidest. Riigile on antud lai hindamisruum, et otsustada lapse ja vanemate

---

³⁴ EIKo 10465/83, Olsson vs. Rootsi, 24.03.1988.

³⁵ EIKo 10465/83, Olsson vs. Rootsi, 24.03.1988, p 68.

³⁶ EIKo 10465/83, Olsson vs. Rootsi, 24.03.1988, p 61.

³⁷ EIKo 28775/12, R.M.S. vs. Hispaania, 18.06.2013, p 69 -71.

³⁸ EIKo 28775/12, R.M.S. vs. Hispaania, 18.06.2013, p 69 -71; EIKo 28775/12, 40245/10, X vs. Sloveenia, 28.06.2012, p 83.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ EIKo 51555/09, J. jt vs Soome. Eestikeelne kokkuvõtte arvutivõrgus: https://www.riigiteataja.ee/oigusuudised/kohtuudiste_nimekiri/4438 (05.03.2022).

suhte piiramise üle. Kui laps eraldatakse perekonnast, siis tuleb selleks teha kõik, et laps saaks peatselt uuesti kasvada oma esialgses perekonnas⁴¹.

Lapse parimate huvide ülimuslikkust rõhutas EIKo ka kohtuasjas *Bronda vs. Itaalia*⁴², milles laps eraldati emast ema vaimse tervise pärast ning anti kasuvanemate hooldada. Vaatamata lapse vanavanemate korduvatele taotlustele, ei andnud riik, lähtudes lapse parimatest huvidest, last kohe vanavanematele tagasi. Antud asjas märkis EIKo, et riigi kohustus perekonna kaitsmisel on esmajärjekorras lapse ja vanema koosolemise väärtustamine ja hoidmine. Meetmed, mis takistavad vanema ja lapse koosolemist, kujutavad endast väga tugevat EIÕK artikkel 8 rikkumist. Samas teatud olukordades võib sekkumine perekonnaellu olla õigustatud, kui sekkutakse lapse huvides. Käesoleva vaidluse puhul lähtusid Itaalia kohtud esmajärjekorras lapse perekonnast eraldamisel sellest, mis oli vajalik lapse füüsilise ning vaimse arengu tagamiseks. Selline sekkumine toimus EIKo hinnangul seaduslikul eesmärgil ehk teiste isikute õiguste ja vabaduste kaitseks ning oli kooskõlas artikliga 8. EIKo rõhutas eraldi, et lapsi puudutavate küsimuste lahendamisel tuleb alati esmajärjekorras kindlaks teha, mis on lapse parimates huvides.

Lapse õigust perekonnaelu puutumatusse puudutab ka ÜRO lapse õiguste konventsioon. Nimelt LÕK art 7 lg 1 sätestab, et lapsel on „õigus tunda oma vanemaid ja olla nende poolt hooldatud“. Juhul kui laps on vanematest lahutatud, siis tulenevalt LÕK art 9 lg-st 3 on lapsel „õigus säilitada regulaarsed isiklikud suhted ja otsene kontakt mõlema vanemaga, kui see ei ole lapse huvidega vastuolus“⁴³.

Kokkuvõttes võib öelda, et EIKo praktika kohaselt on lapse huvid alati prioriteetsed peresuhte reguleerimisel. Kui kohus leiab, et lapse huvides on tema perekonnast eraldamine, siis on esmaoluline, et kohtud esitaksid põhjendused, mis on nii asjakohased kui ka piisavad soovitud eesmärgi saavutamiseks. Piisavaks argumendiks võib olla eelkõige lapse füüsilise ja vaimse tervise kaitsmine.

---

⁴¹ EIKo 51555/09, *J. jt vs Soome*. Eestikeelne kokkuvõte arvutivõrgus: https://www.riigiteataja.ee/oigusuudised/kohtuudiste_nimekiri/4438 (05.03.2022).

⁴² EIKo 22430/93, *Bronda vs. Itaalia*, 09.06.1998, p 59 jj.

⁴³ Õiguskantsleri 04.03.2015 soovitus „Õiguspärasuse ja hea halduse tava järgimiseks lapse perest eraldamisel ning lapse ja vanema suhtlusõiguse piiramisel“, nr 7-5/141077/1500984, lk 2. Arvutivõrgus: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_sovivus_pohioiguste_ja_-_vabaduste_paremaks_tagamiseks_lapse_perest_eraldamine_ning_lapse_ja_vanema_suhtlusoiguse_piiramine.pdf (13.04.2022).

1.1.1.2 Era- ja perekonnaelu puutumatus Eesti õiguses

Siseriiklikus õiguses on era- ja perekonnaelu puutumatus sätestatud PS §-s 26. Antud sätte kohaselt „riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks“.

Riigikohus on ära nimetanud, et perekonnaelu kaitsealasse kuulub ennekõike perekonnaliikmete õigus elada koos, et rahuldada üksteise sotsiaalseid ja emotsionaalseid vajadusi. Kõige olulisema osa seejuures moodustavad perekonnaelust lapse ja vanema suhted ning perekonnaelu kaitseala hõlmab ka vanema suhtlemist lapsega⁴⁴.

PS § 26 esimeses lauses on sätestatud tõrjeõigus. Viimane annab üksikisikule, sh lapsele, õiguse oodata, et riigiasutused, KOV-id ning viimaste ametnikud ei sekku perekonna- ja eraellu muidu, kui põhiseaduses ära nimetatud eesmärkide saavutamiseks⁴⁵. Seejuures antud õigusele vastandub riigivõimu kohustus perekonnaellu mitte sekkuda⁴⁶.

PS § 27 lg 1 puudutab perekonnaelu välist kaitset ning sellest tulenevalt on üksikisikul õigus riigipoolsele positiivsele tegevusele, mis aitaks isikul elada täisväärtuslikku perekonnaelu⁴⁷. See põhiseaduslik kohustus on eelkõige laste huvides, et kindlustada nende õigus saada vanematelt hoolitsust⁴⁸. Kõnealuse normil on lisaks ka tõrjeõiguslik dimensioon, millest tulenevalt riigil ei ole õigus takistada vanematel täita enda vanemlikke kohustusi lapse ees⁴⁹.

Seejuures kaitseala riivena saab käsitada igasugu ebasoodsat era- ja perekonnaelu mõjutamist⁵⁰. Riive võimalikkus on sätestatud PS § 26 lg-s 2, mille kohaselt võib sekkuda perekonna- ja eraellu „tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks“. Antud sättes on sätestatud

---

⁴⁴ RKTko 3-3-1-11-12, 16.05.2021, p 14.

⁴⁵ RKÜko 5-21-10/18, 16.11.2021, p 50.

⁴⁶ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Ü. Madise jt (toim.). Tallinna: Juura 2020, § 26 kamm. 19 (O. Kask, U. Lõhmus, K. Jaanimägi jt). Arvutivõrgus: <https://pohiseadus.ee/sisu/3497> (15.01.2022).

⁴⁷ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne (viide 10), § 27 kamm. 16.

⁴⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne (viide 10), § 27 kamm. 31.

⁴⁹ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne (viide 10), § 27 kamm. 30.

⁵⁰ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne (viide 10), § 27 kamm. 6.

kvalifitseeritud seadusereservatsioon, mis annab loa era- ja perekonnaelu riivata üksnes seaduse alusel ja § 26 teises lauses sätestatu põhjustel⁵¹. Kasutatud on üldklausleid, millest tulenevalt on väga keeruline tuua välja mõni mõistlik piirangupõhjus, mida ei ole võimalik subsumeerida käesoleva sätte alla. Antud mõistete avarus viitab mh sellele, kuivõrd tähtis on kvalifitseeritud seadusereservatsiooni puhul proportsionaalsuse põhimõte. Kui ei eksisteeriks proportsionaalsuse kontrolli, siis oleksid võimalikud sellised riived, et jutt era- ja perekonnaelu puutumatuses PS § 26 mõttes muutuks pilkeks⁵².

Riigikohus on öelnud, et põhiõiguse riive peab eesmärgi saavutamiseks olema proportsionaalne. Teisiti sõnastades riive peab olema sobiv, vajalik ja mõõdukas. „Riive on eesmärgi saavutamiseks sobiv siis, kui see aitab kaasa eesmärgi saavutamisele. Riive on aga vajalik üksnes siis, kui ei eksisteeri teisi meetmeid ning eesmärki ei saa saavutada mõnda teist, põhiõigusi vähem piiravat meetet kasutades“⁵³. Mõõdukuse juures peab esmalt kaaluma põhiõigusesse sekkumise ulatust ja viimase intensiivsust ning teiseks peab kaaluma piirangu eesmärgi olulisust⁵⁴. Teisiti sõnastades: isegi, kui meede on vajalik ja sobiv, ei või seda meetet rakendada, kui koormav tagajärg on suurem kui saavutatavad positiivsed tulemused. Seejuures, „mida intensiivsem on põhiõiguse riive, seda kaalukamad peavad olema seda õigustavad põhjused“⁵⁵. Riigikohus on rõhutanud, et selleks, et piirata isiku õigust elada perekonnaelu ja õigust hoolitseda oma laste eest ning kasvatada neid, peavad olema väga kaalukad põhjused⁵⁶.

Kokkuvõttes võib öelda, et nii rahvusvaheline õigus kui ka siseriiklik õigus peab riigi kohustuseks perekonnaelu kaitsmist. Lapse perekonnast eraldamine kujutab endast väga tõsist sekkumist era- ja perekonnaellu ning sellise otsuse tegemiseks peavad olema piisavad ja väga kaalukad põhjendused, mis lähtuvad lapse parimatest huvidest. Seejuures on otsustusprotsessis esmaoluline läbida proportsionaalsuse kontroll ja lähtuma peab põhimõttest, et tuleb valida kõige leebem abinõu, mis tagaks lapse heaolu säilitamise.

---

⁵¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne (viide 10), § 26 komm. 27.

⁵² R. Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. – Juridica 2001/Eriväljaanne, lk 380.

⁵³ RKÜKo 5-18-5/17, 21.06.2019, p 65.

⁵⁴ RKÜKo 5-21-10/18, 16.11.2021, p54.

⁵⁵ RKÜKo 5-18-8/19, 11.06.2019, p 80.

⁵⁶ RKHKo, 3-3-1-16-00, 19.06.2000, p 1.

1.1.2 Lapse parimad huvid

Lapse parimate huvide esikohale seadmise põhimõtte võime leida mitmest rahvusvahelisest deklaratsioonist ja konventsioonidest ning siseriiklikust õigusest⁵⁷. Esimest korda mainiti antud põhimõtet juba 1959. aasta lapse õiguste deklaratsioonis⁵⁸. Lapse huvide ülimuslikkus on sätestatud ka lapse õiguste konventsioonis, mis on mh kõige põhjalikum ja universaalselt heaks kiidetud laste õiguste tugisammas⁵⁹. Lapse õiguste konventsiooniga ja lapse parimate huvide esikohale seadmise kontseptsiooniga sooviti rõhutada seda, mida täiskasvanud kipuvad tihti unustama – laps on inimene koos kõigi inimõigustega sarnaselt täiskasvanule⁶⁰.

Täpsemalt on LÕK artikli 3 lg 1 sõnastatud järgmiselt: „Igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes riiklike või erasotsiaalhoolekande asutuste, kohtute, täidesaatvate või seadusandlike organite poolt tuleb esikohale seada lapse huvid.“ Sõnakasutus „igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes“ „tuleb esikohale seada“ paneb konventsiooni osalisriikidele õigusliku kohutuse, millest tulenevalt ei või riigid enda äranägemisejärgi otsustada, kas lapse parimaid huve tuleks hinnata ja kas anda lapse parimatele huvidele kohane kaal mistahes tegevuse puhul⁶¹.

Lapse huvidest lähtumine on sätestatud ka siseriiklikus õiguses. Nii sätestab näiteks perekonnaseaduse⁶² (edaspidi PKS) § 123 lg 1, et kohus teeb „esmajoones lapse huvidest lähtuva lahendi, arvestades kõiki asjaolusid ja asjaomaste isikute õigustatud huvi.“ Ka lastekaitseaduse⁶³ (edaspidi LasteKS) §-s 21 on sätestatud, et „kõigi last mõjutavate otsuste vastuvõtmisel, vastu võtmata jätmisel ning otsuse kavandamisel eri võimaluste vahel valimisel tuleb selgitada välja lapse huvid ning lähtuda otsuse tegemisel nendest kui esmatähtsast kaalutlusest.“ Seejuures tuleb märkida, et Eesti seadusandluses kasutatakse terminoloogiat „lapse huvi“, kuid LÕK räägib „lapse parimast huvist“, mis rõhutab lapse huvide ülivõrdele.

---

⁵⁷ A. Aru, K. Paron. Laste parimad huvid. – Juridica VI/2015, lk 375.

⁵⁸ Lapse õiguste deklaratsioon (Declaration of the Rights of the Child), vastu võetud ÜRO Peaassamblee Resolutsiooniga 1386 (XIV) 10. Detsembril, 19.

⁵⁹ T. Hammarberg. The Principle of the Best Interests of the Child – What it Means and What it Demands from Adults. Lecture, 30.05.2008, lk 2.

⁶⁰ Laste ja noorte õigused ja kohustused. Arvutivõrgus: <https://www.oiguskantsler.ee/et/laste-ja-noorte-%C3%B5igused-ja-kohustused> (03.03.2022).

⁶¹ A. Aru, K. Paron., lk 378; Committee on the Rights of the Children. General comment No. 14 (2013), p 1.

⁶² Perekonnaseadus. RT I, 22.12.2021, 15.

⁶³ Lastekaitseadus. RT I, 12.12.2018, 49.

Lisaks sätestab LÕK artikkel 9, et "last ei eraldata oma vanematest tema tahte vastaselt, välja arvatud kui /.../ see eraldamine on lapse parimate huvides." Seega on lapse parimate huvide hindamine ja viimastega arvestamine lapse perekonnast eraldamise olukordades absoluutselt hädavajalik.

Kuna praktikas on lapse huvide konseptsioonile ette heidetud viimase kompleksust ning ebamäärast ja üldist iseloomu⁶⁴, mis teeb keeruliseks antud põhimõtte rakendamise, siis järgnevalt püüab autor lahti mõtestada, kuidas peaks lapse huvidega arvestamine lapse perekonnast eraldamise menetluses välja nägema.

ÜRO Lapse Õiguste Komisjon on rõhutanud, et lapse parimate huvide esikohale seadmine peaks käima kahes etapis. Esimeses etapis peaks toimuma lapse parimate huvide hindamine (ingl *assessment*) ja teises etapis lapse parimate huvide kindlaksmääramine (ingl *determination*)⁶⁵. Teisiti sõnastades võib öelda, et lapse parimate huvide hindamine sisaldab endas kogu lapse olukorra ja oluliste asjaolude kaardistamist ning last puudutava otsuse mõjude hindamist⁶⁶. Komitee on seejuures rõhutanud, et asjaolud, mida hinnata, on iga lapse puhul unikaalsed⁶⁷. Praktikas tähendab see seda, et hindajaks ja huvide kindlaksmäärajaks on otsustaja (Eesti kontekstis kohtunik ja kohaliku omavalitsuse ametnik). Nimetatud kahe etapi läbimise eesmärgiks on ennekõike suunata otsustajaid pöörama tähelepanu sellele, kuidas konkreetne otsus võib mõjutada lapsi, enne kui see otsus lõplikult vastu võetakse⁶⁸. Lapse perekonnast eraldamise näol on tegemist väga kaugele ulatuva otsusega, mis võib suure tõenäosusega mõjutada lapse arengut ja tervist kogu lapsepõlve ning kauemgi. Seejuures on esmatähtis, et enne lõpliku otsuse tegemist ei tule mitte ainult üksikasjalikult analüüsida viimase potentsiaalseid mõjusid lastele, vaid otsustaja peab suutma ka ära näidata, et võimalike mõjude analüüs on üksikasjalikult tehtud⁶⁹. Õiguskirjanduses on välja toodud, et ideaalis võiks lapse huvide hindamine ja otsuse võimalike tagajärgede ning mõjude analüüs enne otsustamist viia selleni, et lapse huve kahjustavatele lahendustele proovitakse leida alternatiive⁷⁰.

---

⁶⁴ T. Hammarberg, lk 4-5.

⁶⁵ Committee on the Rights of the Children. General comment No. 14 (2013), p 46 jj.. A. Aru, K. Paron, lk 380.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ Committee on the Rights of the Children. General comment No. 14 (2013), p-d 48-52, p 49.

⁶⁸ Aru, A., Paron, K., lk 380.

⁶⁹ *Ibid.*, lk 380.

⁷⁰ *Ibid.*

Küsimusi on tekitanud ka see, mida tuleks konkreetse lapse heaolu hindamisel arvesse võtta. Siinjuures on ÜRO Lapse Õiguste Komisjon ära märkinud, et kuna lapse õiguste konventsioonis ei ole õiguste hierarhiat, siis kehtib põhimõte, et lapse parimate huvide kindlaksmääramisel tuleb arvesse võtta ja austada kõiki LÕK-is sätestatud lapse õigusi⁷¹. Siiski on ära nimetatud elemendid, mida lapse parimate huvide väljaselgitamisel ja hindamisel tuleks eelkõige arvestada. Nii on Lapse Õiguste Komisjon toonud välja, et lapse parimate huvide hindamisel peaks ennekõike arvesse võtma lapse identiteeti, lapse arvamust, lapse eest hoolitsemist, perekondlikku keskkonna säilitamist ja sidemete hoidmist, haavatavas olukorras olekut, tema turvalisust ja kaitset, lapse õigust tervisele ja lapse õigust haridusele⁷².

Vast kõige enam võib tekitada pinevust küsimus, kuidas lahendada konflikti erinevate õiguste vahel. Näiteks lapse perekonnast eraldamise situatsioonides on selge konflikt vanemate ja laste õiguste vahel. Antud olukorras on vastuolus ka lapse erinevad huvid. Ühelt poolt on lapse huviks perekonna püsimine ja olla vanemate poolt kaitstud ja hooldatud ning teiselt poolt on lapse õigus arendavale ja turvalisele kasvukeskkonnale⁷³. Lisaks tuleb kirjeldatud olukorra lahendamisel arvesse võtta ka vanemate huve ja õigusi, mis võivad omakorda olla vastuolus lapse parimate huvidega. Siinkohal on ÜRO komisjon asunud selgele seisukohale, et kui vanemad seavad oma tegevusega või tegevusetusega ohtu lapse tervise ja elu, siis ei ole kahtlust, et lapse parimates huvides on olla eraldatud oma vanemates⁷⁴.

Ka EIKo on mitmes lahendis toonud välja, et EIÕK art 8 nõuab, et saavutatakse tasakaal lapse ja vanemate huvide vahel. Seejuures huvide kaalumisel tuleb eriti suurt tähelepanu pöörata lapse huvidele, mis tulenevalt oma tähtsusest ja olemusest võivad ülesse kaaluda vanema huvid⁷⁵. Muuhulgas on EIKo toonud välja, et lapsevanematel ei ole õigust sellistele abinõudele ja meetmetele, mis kahjustaksid kuidagi lapse arengut ja tervist⁷⁶.

Menetlusreeglina kujutab lapse parimate huvide esikohale seadmine endast väga metoodilisi ja praktilisi tegevusi. Tõendamaks, et lapse õigusi on austatud ja tema parimad huvid hinnatud

---

⁷¹ Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 14, p 3-4.

⁷² ÜRO Lapse Õiguste Komitee Üldkommentaari nr. 14 (2013) lapse õigus tema parimate huvide esikohale Seadmisele (artikkel 3 par. 1), mitteametlik tõlge, lk 14-19; Vt ka N. Nahkur. Lapse heaolu ohustamine vanema poolt ja vanema hooldusõiguse täielik äravõtmine. Tartu Ülikool. Õigusteaduskond, Tallinn 2017, lk 21 [magistritöö].

⁷³ K. Luhamaa, J. Strömpl, M. Linno, R. lk 146.

⁷⁴ T. Hammarberg, lk 5.

⁷⁵ EIKo 30943/96, Sahin vs. Saksamaa, 08.07.2003, p 66.

⁷⁶ EIKo 17254/11, Krasicki vs. Poola, 15.04.2014, p 83.

ning arvesse võetud, peavad last puudutavad otsused olema selgitatud ja põhjalikult motiveeritud⁷⁷. Seejuures peaks otsuse motiveerimine selgelt edasi andma kõik faktilised asjaolud, mis konkreetset last puudutavad. Nii tuleb otsusesse ära märkida, mis elemendid said määravaks lapse parimate huvide hindamisel, iga elemendi sisu konkreetse kaasuse puhul ning kuidas on neid elemente kaalutud lapse parimate huvide väljaselgitamiseks⁷⁸. Kui otsus peaks erinevama lapse arvamusest ja seisukohtadest, siis tuleks otsusesse selgelt kirja panna selle põhjus. Kui peaks juhtuma, et valitud lahendus ei ole konkreetset hetkes lapse parimates huvides, siis tuleks veenvalt ja motiveeritult näidata, miks lapse huvid ei osutunud kaalukamaks teistest asjaoludest. Kindlasti ei piisa üldsõnaliselt nentimisest, et teisi asjaolusid on hetkel eelistatud lapse parimatele huvidele⁷⁹.

Praktikas võiks juhtumi lahendamine LÕK-i nõuetest ja lapse parimate huvide valguses välja näha järgmiselt:

1. Lapsega töötav isik selgitab välja lapse huvid:
  - a) kogutakse kokku konkreetset juhtumit ja last puudutavad faktid ja olulised asjaolud;
  - b) faktide ja oluliste asjaolude hindamine;
  - c) kõikide asjaosaliste ärakuulamine;
  - d) kolmandate isikute ärakuulamine (nt naabrid, õpetajad jne).
2. Lapse huvide kaalumine ja võrdlemine teiste isikute huvidega.
3. Võimalikult suures ulatuses lapse huve arvestava otsuse tegemine⁸⁰.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et lapse parimate huvide esikohale seadmine tähendab ja eeldab esiteks kõikide huvide kindlaks tegemist, seejärel nende huvide hindamist ning viimaks vajaliku menetluse meetodilist järgmist. Huvide hindamine tähendab seejuures kõikide oluliste asjaolude väljaselgitamist, viimaste sisustamist ning tasakaalustamist. Vältimatu on rangete menetluslike tagatiste järgimine, nagu ärakuulamine, faktide tuvastamine, selgitamine, põhjendamine jne⁸¹.

---

⁷⁷ Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 14, p 97.

⁷⁸ A. Aru, K. Paron, lk 381.

⁷⁹ Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 14, p 97.

⁸⁰ A. Henberg. ÜRO lapse õiguste konventsioon – rakendamise võimalused töös lastega. Sotsiaaltöö – 3/2003. Arvutivõrgus: https://tai.ee/sites/default/files/2021-03/130683240648_Sotsiaaltoe_2003_3.pdf (15.03.2022).

⁸¹ Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 14 (viide 33), p 87 jj. A. Aru, K. Paron, lk 377.

1.1.3 Lapse õigus tema parimate huvide väljaselgitamisele, sh ärakuulamisele

Euroopa Liidu põhiõiguste hartas⁸² on sätestatud, et „lapsed võivad vabalt väljendada oma seisukohti ning neid seisukohti tuleb lapsega seotud küsimustes vastavalt tema vanusele ja küpsusele arvesse võtta“. Brüssel IIa määruses⁸³ on omakorda rõhutatud, lastele tuleb anda võimalus neid puudutavates menetlustes seisukohti väljendada.

Lapse õiguste konventsiooni artikli 12 lõikes 1 sätestatakse, et „osalisriigid tagavad lapsele, kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks, õiguse väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes, hinnates lapse vaateid vastavalt tema vanusele ja küpsusele“. Artikli 12 lõikes 2 sätestatakse lisaks, et lapsele antakse „võimalus avaldada arvamust, eriti igas teda puudutavas kohtu- ja administratiivmenetluses, vahetult või esindaja või vastava organi vahendusel siseriiklikele protsessinormidele vastavalt.“ Seega LÕK artikkel 12 teeb kõigile konventsiooni osalisriikidele obligatoorseks laste ärakuulamiseks sobivate tingimuste loomise ning selle jaoks vastavate menetlusreeglite tagamise. Seejuures peavad osalisriigid kindlustama, et lastega töötavad spetsialistid omaksid mitmekülgseid teadmisi lapsesõbraliku menetluse ja laste arengu iseärasuste kohta⁸⁴.

Nagu eelmises alapeatükis sai käsitletud, siis selleks, et lapse parimaid huve hinnata, tuleb laps ära kuulata. Teisiti sõnastades saab asuda seisukohale, et LÕK artiklid 12 ja 13 rakendamine on omavahel olemuslikult põimunud. Artikkel 3 ei ole õigesti rakendatud ning järgitud, kui on jäetud artiklis 12 sätestatud ärakuulamisnõue täitmata⁸⁵. Artikkel 3 annab rakendajale meetoodika, kuidas peaksid lapsed saama ärakuulatud ning artikkel 12 eesmärgiks on esmajärjekorras lapse parimate huvide realiseerimine⁸⁶.

Lapse õigust võtta iseseisev seisukoht kõigis teda puudutavates küsimustes ja avaldada arvamust reguleerib siseriiklikul tasandil ennekõike LasteKS § 5 p 4. Antud säte on sisuliselt üle võetud LÕK artiklist 12. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku kohaselt on kohtul vähemalt 10-aastase lapse isiklik ärakuulamise kohustus (TsMS § 552¹). Seejuures on kohtule antud

---

⁸² Euroopa Liidu põhiõiguste harta nr 2012/C 326/02, 26.10.2012. – ELT C 326/391.

⁸³ Brüssel IIa määrus (EÜ) nr 1347/2000.

⁸⁴ K. Paron. Lapse osalemine teda puudutava küsimuse otsustamisel. – Juridica 9/2021, lk 656.

⁸⁵ General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard (CRC/C/GC/12, 20.07.2009), p 74; K. Paron, lk 656.

⁸⁶ K. Paron, lk 656.

kaalutusõigus kuulata ära ka nooremaid lapsi. Lõike 2 kohaselt tuleb last „menetluse esemest ja võimalikust tulemusest teavitada ulatuses, milles laps on eeldatavasti võimeline seda mõistma“.

Mitmed varasemad uurimistööd on tõstatanud ka küsimuse, kas vanusepiiri kehtestamine on LÕK artikliga 12 kooskõlas⁸⁷. Kindlat seisukohta ja arvamust, kui vana lapse võiks ning peaks ära kuulama, ei ole ÜRO kujundanud. Küll on komisjon rõhutanud, et „õigus olla ära kuulatud on igal lapsel, kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks“ ja seejuures tuleb lähtuda eeldusest, et laps on võimeline oma seisukohta väljendama ja lapsel ei ole kohustust tõendada oma küpsust ja võimekust⁸⁸. Sellest tulenevalt soovitab ka komisjon mitte kehtestada vanusepiire, mis piiraks lapse õigust väljendada enda seisukohti ja olla teda puudutavates küsimustes ära kuulatud⁸⁹. Seetõttu eeldab LÕK artikli 12 kohane ja eesmärgipärane rakendamine, et aktsepteeritakse ja võetakse arvesse ka lapse sõnadeta väljendusviise. Sellisteks väljendusviisideks võivad olla nt näoilmed, joonistamine, mäng, maalimine, kehakeel⁹⁰. Seejuures on praktika näidanud, et väga noored lapsed saavad nende kaudu väljendada enda valikuid, eelistusi ja arusaamu⁹¹. Samuti on mitmed uuringud tõestanud, et laps on võimeline kujundama ja väljendama oma arusaamu alates kõige varasemast vanusest isegi siis, kui ta ei ole võimeline neid verbaalselt väljendama⁹². Lisaks on ÜRO komisjon eraldi välja toonud, et tuleb tagada õigus olla ära kuulatud ka selliste laste suhtes, kel on oma seisukohtade teatavakstegemisel suuri raskusi. Nii tuleb näiteks puudega lapsi toetada ja võimaldada neil väljendada suhtlusvahenditega, mis teeb võimalikuks neil enda seisukohtade väljendamise⁹³.

Eelpool toodust tulenevalt peab asuma seisukohale, et hetkel TsMS-s vanusepiiri kehtestamine ei ole väga hea praktika. Küll on tervitatav lastekaitse seaduse sõnastus, mis lapse ärakuulamisele vanusepiiri ei sea.

---

⁸⁷ General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard (CRC/C/GC/12, 20.07.2009), p 30.

⁸⁸ General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard (CRC/C/GC/12, 20.07.2009), p 20.

⁸⁹ *Ibid.* UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 7 (2005): Implementing Child Rights in Early Childhood, 20 September 2006, CRC/C/GC/7/Rev.1, p 21.

⁹⁰ General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard (CRC/C/GC/12, 20.07.2009), p 21.

⁹¹ *Ibid.*

⁹² K. Paron. Lapse osalemine teda puudutava küsimuse otsustamisel. – *Juridica* 9/2021, lk 648.

⁹³ General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard (CRC/C/GC/12, 20.07.2009), p 21.

Palju on praktikas küsimusi tekitanud see, kuidas ja kelle poolt peaks laps olema ära kuulatud. LÕK artikli 12 kohaselt tuleks laps ära kuulata vahetult või esindaja vahendusel. Seejuures LÕK komitee väljendanud, et võimaluse korral tuleks kindlasti eelistada lapse vahetut ära kuulamist. Esindajateks võivad olla lapsevanem, advokaat või sotsiaaltöötaja (Eesti kontekstis lastekaitsetöötaja)⁹⁴. Kui otsustatakse laps ära kuulata siiski esindaja vahendusel, siis on esmaoluline, et esindaja annaks lapse seisukohad otsuse tegijale kohandamata kujul edasi⁹⁵.

Lapse õiguste rakendamise üheks keerulisemaks küsimuseks on lapse arvamusega arvestamine. LÕK artikkel 12 võib jääda üksnes formaalseks, kui lapsed kuulatakse küll ära, kuid ei võeta nende seisukohti otsuse tegemisel arvesse⁹⁶. Kindlasti ei ole mõeldav, et lapse arvamusega arvestamine tähendab seda, et otsus tehakse just selliselt, nagu laps soovib. Spetsialistid (kohtunik, lastekaitsetöötaja ja advokaat) peavad iga otsuse tegemisel esikohale seadma lapse parimad huvid. Ei ole näiteks mõeldav, et olukorras, kus laps kogeb vanemate poolt rasket vägivalda, jäetakse laps perekonnast eraldamata üksnes põhjusel, et laps soovib vanematega jääda. Samuti peab lapse soovidesse kriitiliselt suhtuma, kui on oht, et vanem last mõjutab. Lapse arvamus on üks elementidest teiste seas, mida tuleb lapse huvi väljaselgitamisel arvesse võtta. Otsustajaks jääb siiski spetsialist. Aus ja õiglane kohtupidamine eeldab sellisel juhul, et lapse tahtest kõrvalekaldumist tuleks lapsega tema ära kuulamisel arutada. Samuti tuleks hiljem seda põhjalikult motiveerida⁹⁷.

Kokkuvõttes võib öelda, et lapse ära kuulamine lapse perekonnast eraldamise menetluses on esmaoluline. Kui last ei kuulata ära, siis ei ole võimalik välja selgitada lapse parimaid huve. Last võib perekonnast eraldada aga üksnes olukorras, kus on lapse huvid välja selgitatud. Ära kuulamisest võib loobuda vaid väga mõjuvatel põhjustel ja kindlasti peab läbipaistvuse huvides sellekohane põhjalik põhjendus kajastuma ka kohtulahendis⁹⁸.

---

⁹⁴ General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard (CRC/C/GC/12, 20.07.2009), p 35-36.

⁹⁵ *Ibid*, p 36.

⁹⁶ K. Paron., lk 647.

⁹⁷ E. Liiv. Lapse ära kuulamine tsiviilkohtumenetluses. *Juridica IV/2006*, lk 261.

⁹⁸ K. Paron, lk 647.

1.2. Lapse perekonnast eraldamise õiguslik alus ja eeldused

ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikli 19 kohaselt on igal lapsel õigus olla vaba igasugusest väärkohtlemisest ning riikidel on kohustus võtta kõik vajalikud meetmed appi selleks, et kaitsta last vägivalda eest, sh siis kui laps viibib vanema hoole alla⁹⁹. Seejuures vägivalda all mõistetakse kõikehõlmavat vägivalda, sh nii füüsilist kui ka emotsionaalset vägivalda, hooletussejätmist, kuritarvitamist, ülekohut, hooletut või julma kohtlemist, ekspluateerimist ja seksuaalset kuritarvitamist¹⁰⁰.

Selleks, et lapsele tagada asjakohane kaitse peaks LÕK artiklis 19 ette nähtud lastekaitseüsteem võtma appi kõik kaitsemeetmed, sh sotsiaalprogrammide ellurakendamise, mis tagaks vajaliku hoolitsuse lapsele ja nendele, kes tema eest hoolitsevad. Siinjuures tuleb mainida, et LÕK artikkel 19 ei nimeta ära konkreetset meetmeid, mida lastekaitse peaks kasutusele võtma, et last kaitsta. Seega on jäätud riigile diskretsiooni otsus, mida pidada piisavateks meetmeteks, et tagada lapse kaitse¹⁰¹. Vajadusel on riigil õigus sekkuda ka perekonnaellu ja eraldada laps perekonnast, kui see on lapse füüsilise ja vaimse tervise jaoks vajalik.

Järgnevas alapeatükis vaadatakse, mis alustel võib siseriiklikus õiguses lapse perekonnast eraldada ning mis on lapse perekonnast eraldamise eeldused. Vaatluse alla tuleb ka lapse perekonnast eraldamise menetluslik pool. Lisaks on peatunud mõningatel praktikas esile kerkinud probleemidel.

1.2.1 Vanema hooldusõiguse äravõtmine

Kui vanema tegevusetus või tegevus ohustab püsivalt lapse heaolu, siis tõuseb vanema hooldusõiguse äravõtmise küsimus. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 550 lg 1 p 2 kohaselt

---

⁹⁹ CRC Comitee, General comment No. 19: The right of the child to freedom from all forms of violence' (CRC/C/GC/13, 18.04.2011).

¹⁰⁰ General comment No. 8 (2006): The Right of the Child to Protection from Corporal Punishment and Other Cruel or Degrading Forms of Punishment (CRC/C/GC/8, 02.03.2007).

¹⁰¹ K, Luhamaa. International Human-Rights Supervision Triggering Change in Child-Protection Systems? The Effectiveness of the Recommendations of the CRC Committee in Estonia. – *Juridica International* 29/2020, p 110.

lahendatakse vanema õiguste määramine hagita menetluses kohtus. Antud sätte kohaselt loetakse vanemate õiguste määramiseks mh vanemalt vanema õiguste äravõtmist.

TsMS § 476 lg1 kohaselt „alustab kohus vanema hooldusõiguse asja hagita menetluses omal algatusel või huvitatud isiku või asutuse avalduse alusel“. PKS § 134 lg 2 kohaselt kui lapse heaolu on ohus, siis teatab sellest „lapse elukohajärgsele valla- või linnavalitsusele või kohtule riigiasutuse või omavalitsusasutuse ametnik, politseiametnik, tervishoiutöötaja, kohtunik, prokurör, notar, kohtutäitur, õpetaja või muu isik, kellel on andmeid ohustatud lapse kohta“. Seega on kohus kohustatud enda algatusel alustama menetluse, kui kohtule saabub teade võimalikust lapse heaolu ohustamisest. Analüüsitud kohtulahendite pinnalt nähtub, et üldreeglina algatab siiski lapse eraldamise asja kohalik omavalitsus, kelle ülesandeks on mh lastekaitseaduse kohaselt tagada lapse igakülgne heaolu (LaKS § 17 ja § 33).

Kui kohus on menetluse algatanud, siis tulenevalt TsMS § 552 lg-st 2 kaasab kohus valla- või menetsusse valla- või linnavalitsuse. KOV-i ülesandeks on seejuures anda endapoolne seisukoht alaealise elukorralduse kohta. Ka PKS § 135 lg-s 3 on sätestatud, et „hooldusõiguse täieliku äravõtmise asja läbivaatamisel kaasab kohus menetsusse arvamuse andmiseks valla- või linnavalitsuse“. TsMS § 558 lg 1 kohaselt kaasab kohus menetsusse ka vanemad, kelle kohus kuulab isiklikult ära. Kohtumenetluse ajaks määratakse lapsele riigi õigusabi korras esindajaks advokaat (TsMS § 219 lg 2 p 3). Seega seaduse kohaselt on menetsusse kaasatud kaks spetsialisti, kes esindavad lapse huve ja heaolu ning tagavad lapse õiguste kaitse. Viimaste koostöö omavahel ja lapsega on lapse huvide kaitsmise seisukohast keskse tähtsusega¹⁰².

Kehtiva regulatsiooni järgi tõuseb vanema hooldusõiguse äravõtmise küsimus, „kui lapse kehalist, vaimset või hingelist heaolu või tema vara ohustab vanema hooldusõiguse kuritarvitamine, lapse hooletusse jätmine, vanemate suutmatus täita oma kohustusi või kolmanda isiku käitumine ja kui vanemad ei soovi või ei ole võimelised ohtu ära hoidma“ (PKS § 134 lg 1). Seega on hooldusõiguse piiramise eelduseks esmalt asjaolu, et lapse heaolu on ohus, ning seejärel asjaolu, et vanem ei taha või siis ei ole võimeline seda ohtu ära hoidma.

---

¹⁰² K. Luhamaa, J. Strömpl, M. Linno, R. Murakas. Lapse perest eraldamisel last esindavate spetsialistide professionaalne suutlikkus. – Juridica 2019/2.

Nende mõistete avarus näitab, et kohtule on jäätud väga lai kaalutlusruum, milliseid olukordi subsumeerida lapse perekonnast eraldamise aluste alla. Seega on kohtuniku selgitamiskohustus ja kohtuotsuse põhjalik motiveerimine taas hädavajalikud. Siinkohal tuleb rõhutada, et kõik otsused tuleb teha lapse parimast huvist lähtuvalt.

1.2.2 Hooldusõiguse äravõtmine kui viimane meede

Kui on tuvastatud lapse abivajadus, siis tuleb hetkel kehtiva regulatsiooni kohaselt kontrollida, kas on olemas alternatiivseid meetmeid, et ohtu lapsele ära hoida. Teisisõnu lapse eraldamine perekonnast peab olema viimane meede. Nimelt PKS § 135 lg 2 kohaselt „hooldusõiguse võib kohus vanemalt täielikult ära võtta üksnes juhul, kui teised abinõud ei ole tulemusi andnud või kui on põhjust eeldada, et nende rakendamisest ei piisa ohu ärahoidmiseks“.

Ka Lapse Õiguste Komitee on rõhutanud, et igal juhul tuleks vältida perekonna eraldamist. Lastekaitsesüsteemi eesmärgiks peab olema perekonna ühtsuse säilitamine. Viimane põhineb ka LÕK-i artiklis 9 sätestatud õigusel, mille kohaselt last ei eraldata vanematest vastu nende tahtmist, välja arvatud kui see on lapse parimates huvides¹⁰³. Eelpool toodust peab lapse perekonnast eraldamine olema ka LÕK-i järgi viimane meede lapse kaitseks. Enne vanematest eraldamist on riigi kohustuseks vanemate toetamine nende vanemlike kohustuste täitmisel. Eesmärgiks on eelkõige tugevdada perekonna võimet lapse eest hoolitseda ja lapse eraldamine on õigustatud üksnes siis, kui toimub lapse kaitseks¹⁰⁴.

ÜRO on oma asendushooldusteenuste juhistes¹⁰⁵ samuti üldpõhimõttena sätestanud, et lapse asendushooldusele paigutamine peab olema viimane meede ja igal võimalikul juhul tuleb vältida lapse perekonnast eraldamist. Seejuures on eraldi rõhutatud, et eriti ”rahaline ja materiaalne vaesus, või tingimused, mis on otseselt ja ainult vaesusest põhjustatud, ei tohiks kunagi olla ainus õigustus lapse eemaldamiseks vanemlikus hoolitsusest /.../, vaid seda tuleb käsitleda kui signaali, et perekonnale on vaja osutada vajalikku abi.”¹⁰⁶ Sama seisukohta on kinnitanud ka EIKo ja Lapse Õiguste Komitee.

---

¹⁰³ Committee on the Rights of the Children. General comment No. 14 (2013), p 60.

¹⁰⁴ *Ibid*, p 61.

¹⁰⁵ General Assembly resolution: Guidelines for the Alternative Care of Children (A/RES/64/142, 24.02.2010), p 15. Arvutivõrgus: <https://www.refworld.org/docid/4c3acd162.html> (15.03.022).

¹⁰⁶ Committee on the Rights of the Children. General comment No. 14 (2013), p 67.

Näiteks asjas R.M.S. vs. Hispaania¹⁰⁷ väitis isa, et tema kolmeaastane tütar eraldati temast, kuna tema sotsiaalmajanduslikud võimalused ei olnud piisavad selleks, et tagada tütre heaolu. Antud kohtuasjas asus EIKo seisukohale, et on rikutud EIÕK artiklit 8. Seejuures kohus rõhutas järgmist: „Hispaania haldusasutused oleksid pidanud kaaluma vähem piiravaid meetmeid kui lapse perekonnast eraldamine /.../ Sotsiaalhoolekandetasutuste ülesanne on aidata raskustes inimesi [...], suunata ja nõustada neid sellistes küsimustes, nagu olemasolevad eri liiki toetused, võimalus saada sotsiaaleluase ja muud vahendid, mis aitavad raskustest üle saada, nagu need, mida kaebaja algselt taotles.¹⁰⁸” Kokkuvõttes jõudis EIKo otsusele, et „Hispaania ametiasutused ei teinud asjakohaseid ega piisavaid jõupingutusi, et tagada isa õigus elada koos oma lapsega.¹⁰⁹”

Kohtuasjas Wallová ja Walla vs. Tšehhi Vabariik¹¹⁰ paigutati kaebaja viis last eri lastekodusse, kuna vanemad ei suutnud pakkuda lastele stabiilset ja sobilikku kodukeskkonda. Tšehhi kohtus leiti, et kuna Wallal ei ole stabiilset töökohta ja tema naine, kes oli töötu, ei ole täitnud formaalsusi, mida oleks pidanud tegema, et saada sotsiaaltoetusi, siis vanemad ei ole teinud piisavalt jõupingutusi, et ületada materiaalseid raskusi ning sellest tulenevalt eraldati lapsed perekonnast. Hiljem kui vanemate majanduslik olukord ja elamistingimused paranesid – isa sai tööd ja üüris korteri ning emale määrati invaliidsustoetus – asendushooldusele paigutamise otsused tühistati. EIKo leidis, et ametiasutused ei teinud piisavaid jõupingutusi selleks, et aidata laste vanematel alternatiivsete meetmete kaudu laste eest hoolitseda ja raskustest üle saada. Kuna perekonnast eraldamise aluseks oli ennekõike lastele sobivate elamistingimuste puudumine, siis oleks pidanud kasutama vähem piiravat meetet kui laste eraldamist perekonnast. EIKo asus seisukohale, et rikutud on Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklit 8¹¹¹.

Samuti ei tohi last perekonnast eraldada tulenevalt lapse puudest. Eraldamine võib kõne alla tulla üksnes olukorras, kus alternatiivsed meetmed ei ole piisavad selleks, et vältida lapse

---

¹⁰⁷ EIKo 28775/12, R.M.S. vs. Hispaania, 18.06.2013, p 86. Eestikeelne kokkuvõte arvutivõrgus: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_EST.PDF (15.03.2022).

¹⁰⁸ *Ibid.*

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ EIKo 23848/04, Wallová ja Walla vs. Tšehhi Vabariik, 22.06.2004.

¹¹¹ Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet ja Euroopa Nõukogu, Lapse õigusi käsitleva Euroopa õiguse käsiraamat, 2015, lk 98. Avutivõrgus: <https://fra.europa.eu/et/publication/2020/lapse-õigusi-kasitleva-euroopa-õiguse-kasiraamat> (04.04.2022).

hooletusse jätmist¹¹². Seejuures kui küsimuse all on vastsündinud lapse eraldamine perekonnast, siis peavad riigi põhjendused olema eriti tugevad¹¹³.

Kui vanemal on vaimne puue, siis peaks riik esmajärjekorras pakkuma toetust ja abi lapse kasvatamisel. Kui vanem ei suuda mingi perioodi jooksul lapse eest hoolitseda, siis on teatud olukordades õigustatud kiireloomulise abina lapse ajutine perekonnast eraldamine. Kohtuasjas K. ja T. vs. Soome¹¹⁴ eraldati kaebaja vastsündinud laps vahetult peale sünnitust, kuna lastekaitseasutus leidis, et vanemate vaimne tervis ei luba tagada lapse heaolu. Seejuures ei kaasatud vanemaid otsustusprotsessi. EIKo asus seisukohale, et vastsündinud lapse perekonnast eraldamise olukorras peab eelnevalt ära tehtud olema hoolikas lapse ja vanema olukorra hindamine. Vastsündinud lapse võtmine tema sünnihetkel riigi hoole alla on äärmiselt karm meede. Selleks, et last saaks vahetult pärast sünni tema tahte vastaselt füüsiliselt emast eemaldada, peavad olema erakordselt mõjuvad põhjused ja on esmaoluline, et riik kaaluks enne niivõrd äärmusliku meetme kasutamist võimalikke alternatiive, et last vähem riivavamal viisil kaitsta. Seejuures kogu hindamisprotsess peab olema jälgitav ja hoolikalt tõendatud.¹¹⁵

Nagu öeldud, siis ka siseriikliku õiguse kohaselt peab lapse eraldamine perekonnast olema absoluutselt viimane. Riigikohus on näiteks selgitanud, et kui vanem on valmis ja nõus enda elukombeid ja käitumist muutma, siis tuleb enne hooldusõiguse äravõtmist rakendada muid meetmeid. Seejuures tuleb vanemale „anda võimalus näidata, kas ta suudab olukorda muuta ja last ähvardanud ohu kõrvaldada“¹¹⁶.

Perekonnaseaduse § 134 lg 1 annab kohtule kaalutlusõiguse, milliseid vahendeid kasutada lapse heaolu tagamiseks. Seejuures erinevate abinõude rakendamiseks tuleb kohtul esmalt tuvastama, milline konkreetne oht ähvardab last vanema juures kasvades. Seejärel tulenevalt ohust peab kohus kohaldama ohu likvideerimiseks vanema õigusi kõige vähem piiravaid meetmeid¹¹⁷. PKS § 134 lg 3 sätestab, et „kohus võib lapse heaolu ohustamise korral teha vanema asemel lapse kohta hooldusõigusest tulenevaid otsuseid, teha hoiatusi ja ettekirjutusi

---

¹¹² Committee on the Rights of the Children. General comment No. 14 (2013), p 63.

¹¹³ EIKo 25702/94 , K. ja T. vs. Soome, juuli 2001, p 168.

¹¹⁴ EIKo 25702/94 , K. ja T. vs. Soome, juuli 2001.

¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹⁶ RKTK 16.09.2015, 3-2-1-78-15, p-d 14 ja 18.

¹¹⁷ RKTK 14.11.2012, 3-2-1-121-12, p 16.

ning kehtestada keelde, samuti kohustada vanemaid järgima kohtu määratud asutuse hooldusjuhiseid“.

Riigikohus on korduvalt oma lahendites rõhutanud, et „vanema õigusi piiravate abinõude rakendamisel peab kohus kaaluma nii lapse huve kui ka vanema õigusi ning kohaldama lapse heaolu tagamiseks vanema õigusi kõige vähem piiravaid abinõusid. Abinõu valikul peab kohus arvestama perekonnaautonoomia põhimõttega ning eelistama võimalusel selliseid abinõusid, mis toetavad perekonda ja aitavad vanema ja lapse sidet tugevdada või taastada. Kohus võib kohaldada abinõusid, mis lahutavad vanema ja lapse, sh eraldada lapse vanemast ja võtta vanemalt isikuhooldusõiguse lapse suhtes täielikult ära, üksnes juhul, kui vanema ja lapse õigussuhet toetavad abinõud ei ole andnud soovitud tulemust või on ilmne, et toetavate abinõudega ei ole võimalik ohtu lapse heaolule kõrvaldada. Arvestades perekonnaelu puutumatus põhimõtet peavad kohtu kohaldatavad abinõud olema eesmärgipärased ja proportsionaalsed“¹¹⁸. Seejuures on Riigikohus eraldi rõhutanud, et vanemalt ei tohi lapse hooldusõigust täielikult ära võtta üksnes põhjusel, et vanem ei tule iseseisvalt toime lapsearendamise ja pere igapäevaelu korraldamisega¹¹⁹.

Kokkuvõttes võib öelda, et lapse eraldamine perekonnast peab nii rahvusvahelise õiguse normide kui ka siseriikliku õiguse järgi oleme absoluutselt viimane meede. See tähendab seda, et riigil on kohustus pakkuda perekonnale alternatiivseid meetmeid, mis aitaks perekonnal toime tulla ja mis tagaks lapse heaolu. Juhul kui sekkumine on siiski hädavajalik, siis peab kohus ennekõike lähtuma proportsionaalsuse põhimõttest. Teisisõnu kohus peab valima kõige leebema võimaliku meetme vanemate suhtes, mis tagaks lapse heaolu säilitamise.

---

¹¹⁸ RKTk 04.05.2011, 3-2-1-13-11, p 14; (vt RKTk 12.02.2016, 3-2-1-159-15, p 36; RKTk 16.09.2015, 3-2-1-78-15).

¹¹⁹ RKTk 14.11.2012, 3-2-1-121-12, p 16.

2. Lapse õiguste rakendamise praktika lapse perekonnast eraldamise menetluses

2.1 Uurimuse metoodika

Uurimisküsimustele vastamiseks viis käesoleva töö autor läbi ringkonnakohtuotsuste analüüsi. Analüüsitavaid kohtulahendite valikul oli aluseks Riigi Teatajas avaldatud lahendid, mis puudutasid hooldusõiguse äravõtmist või piiramist vanematelt ja lapsele eestkoste seadmist.

Valimis olid perioodil 2019–2022 ringkonnakohtudes tehtud tsiviilkohtumenetluses jõustunud kohtulahendid (Lisa 1), milles kohalik omavalitsus taotles kohtult lapse eraldamist perekonnast. Perioodi valikul sai määravaks asjaolu, et kohtud teevad harva avalikuks kohtuotsuseid, mis puudutavad vanematelt hooldusõiguse äravõtmist ja lapse eraldamist perekonnast. Sellest tulenevalt võttis autor analüüsimise alla kõik lahendid, mis antud perioodil olid Riigi Teatajas avalikuks tehtud. Kokku analüüsis töö autor 20 kohtulahendit. Aastate lõikes jagunesid analüüsitud kohtulahendid järgmiselt: 2022 – 6; 2021 – 7, 2020 – 4; 2019 – 3. Kohtuotsuste analüüsimisel järgitakse süstemaatilist ja analüütilist lähenemist. Töö eesmärkide saavutamiseks on kasutatud mh nii kvantitatiivset kui kvalitatiivset uurimismeetodit.

Töö empiirilise ja teoreetilise osa koosmõjus selgitatakse välja Eesti õigussüsteemis esinevad kitsaskohad, mille lahendamiseks teeb töö autor konkreetsed ja praktilised ettepanekud.

2.2 Lapse õiguste kaitse kohtumenetluse ajal

Kui lapse perekonnast eraldamise küsimus jõuab kohtusse, siis on esmaoluline, et kogu kohtumenetluse ajal oleksid lapse õigused igakülgselt kaitstud. Tegemist on väga keerulise valdkonnaga, kus on omavahel põimunud sotsiaaltöö, psühholoogia ja juriidika – seepärast on väga oluline, et kõik spetsialistid, sh kohtunik, tagaksid selle, et järgitud oleks kõiki menetlusreegleid lapse parimatest huvidest lähtuvalt ja kogu kohtumenetlus oleks

lapsesõbralik¹²⁰. Selleks, et menetlus oleks lapsesõbralik, tuleb lapse parimate huvide hindamisel esmajärjekorras arvesse võtta nõuetekohaselt lapse seisukohti ja arvamusi¹²¹.

Järgnevalt püütakse kohtulahendite analüüsi pinnalt anda vastus küsimusele, kuidas on austatud lapse osalusõigust ja seeläbi parimate huvide väljaselgitamist tema perest eraldamise otsustes. Samuti püütakse leida vastus küsimusele, kas ja mil määral rakendab kohus lapse eraldamise hagita menetluses uurimisprintsipi ning mis ulatuses toetub kohus kohtuotsuste tegemisel ja motiveerimisel spetsialistide seisukohtadele.

2.2.1 Kohtu roll

Hagita kohtuasjades, sh lapse eraldamise menetluses, on kohtule võrreldes hagimenetlusega pandud väga suur roll. Kohtul on kohustus rakendada uurimisprintsipi (TsMS § 477 lg-d 5 ja 7). See tähendab seda, et kohtul on aktiivne roll ning vajadusel peab kohus enda algatusel tõendeid koguma. Lisaks on kohtunik see, kes vastutab kohtuotsuse tegemise ja viimase motiveerimise eest.

Asjade lahendamise ajal kehtinud tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 552¹ lg 1 kohaselt kuulab kohus last puudutavas asjas ära vähemalt 10-aastase lapse isiklikult, kuid kohus võib soovi korral kuulata ära ka noorema lapse. Tänapäevaks on regulatsioon muutunud ning seadus kohustab ära kuulama last, kes on suuteline seisukohta omama. Seega asjade lahendamise ajal kehtinud TsMS ei sätestata alumist vanusepiiri, millest noorem last kohus ei võiks ära kuulata. Samuti ei ole ka sätestatud ärakuulamise koht ja viis. Seadus sätestab, et „lapse ärakuulamisest võib kohus loobuda üksnes mõjuval põhjusel. Seejuures kui last ei kuulata ära põhjusel, et sellega kaasnev viivitus kahjustaks lapse huve, tuleb lapse viivitamatult tagantjärele ära kuulata“. Seega seaduse kohaselt oli lapse ärakuulamine, sh tema parimate huvidega arvestamine, suures osas kohtuniku diskretsiooniotsus¹²². Juhul kui kohus last isiklikult ära ei kuula, siis kuulub ta lapse huvid ära lapse esindaja (advokaadi) kaudu (TsMS § 202 lg 2).

---

¹²⁰ Child-friendly justice - Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States. FRA 2015, lk 1. Arvutivõrgus: <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-children-involved-judicial> (02.04.2022).

¹²¹ Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta, lk 17.

¹²² Vt ka K. Kiisk. Lapse õiguste kaitse hagita kohtuasjades de lege lata, Tallinna Ülikool, Tallinn 2016. [magistritöö]

Analüüsitud kohtulahendite pinnalt (Tabel 1) nähtub, et kuigi seaduse kohaselt võis kohus ära kuulata ka lapse, kes on noorem kui 10-aastane, siis kohtuotsustest ei tule välja, et kohus oleks seda võimalust kasutanud. Üldjuhul kohus nooremaid lapsi ei ole isiklikult ära kuulanud. Kokku oli analüüsitud kohtulahendites 16 last, kes olid nooremad kui 10 aastat, sh 3 alla 1-aastast last. Kohus kuulas noorema lapse ära vaid kahes kohtuasjas. Näiteks kohtuasjas 2-20-12542¹²³ kuulati ära 9-aastane laps ja kohtuasjas 2-17-16245¹²⁴ kuulati ära lasteaialaps. Seega reeglina kohus erandeid ei ole teinud ja on jäänud minimaalse nõude täitmise juurde, seda isegi olukordades, kus perekonnas oli 3 last, kellest 2 kohus kuulas ära, kuna nad olid vanemad kui 10 aastat. Seejuures esines vastuolu vanemate laste arvamuse, lapse esindaja seisukoha ja lastekaitsetöötaja arvamuse vahel (2-20-6256)¹²⁵. Analüüsitud kohtulahenditest ei tulnud välja, et kohus oleks jätnud vanema kui 10-aastase lapse ära kuulamata. Seejuures ei ole kohus ühelgi juhul põhjendanud, miks loobus noorema kui 10-aastase lapse ära kuulamisest. See viitab sellele, et justkui on eeldus, et noorem kui 10-aastane laps ei ole küps oma seisukohti väljendama ning kohus põhjalikumalt küpsusastet hindama ei asu.

Tabel 1. Laste ärakuulamine kohtuniku poolt¹²⁶

Vanus	Kokku lapsi (18)	Kohus kuulas ära (13)
Üle 10-aastased lapsed	10	10
Alla 10-aastased lapsed	13	2
Alla 1-aastased lapsed	3	
Lapse vanus teadmata ¹²⁷	2	1

Nagu peatükis 1.1.3 sai käsitletud, siis ÜRO Lapse Õiguste Komisjon ei pea heaks tavaks vanusepiiri kehtestamist. LÕK-i sõnastusest tuleb välja, et õigus olla ära kuulatud on igal lapsel, kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks. Seejuures tuleks eelistada vahetut ärakuulamist. Antud soovitus on andnud ka Lapse Õiguste Komitee oma 2017. soovituses Eestile¹²⁸. Seepärast on väga tervitatav 20.11.2022 jõustunud seadusemuudatus, mille kohaselt

¹²³ TlnRnKo 10.12.2021, 2-20-12542.

¹²⁴ TlnRnKo 10.05.2019, 2-17-16245.

¹²⁵ TlnRnKo 12.04.2021, 2-20-6256.

¹²⁶ Käesolev tabel kajastab kohtuotsusest välja tulnud andmeid.

¹²⁷ Lapse täpne vanus ei tulnud kohtuotsusest välja.

¹²⁸ Lapse Õiguste Komitee lõppjärelused Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta, 08.03.2017.

Arvutivõrgus: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Lapse_oigused_ja_heolu/lok_sovitused_eesti_keeles_2.doc (21.04.2023).

kohus peab isiklikult ära kuulama sõltumata vanusest kõik lapsed, kes on suutelised seisukohta omama. Viimase eesmärgiks on lähtuda lapse tegelikust küpsusest ja arengutasemest¹²⁹, mida nõuab otsesõnu ka lapse õiguste konventsioon.

Üks põhjus, miks kohtud ei ole varmad last ära kuulama, võib tulla asjaolust, et Eestis ei ole hetkel perekonnaõigusele spetsialiseerunud kohtunikke¹³⁰ ja kohtunikul ei ole ka vastavat professionaalset ettevalmistust, mis ulatuks mõnest koolitusest kaugemale ja mis aitaks neil ennast noorema lapse ärakuulamisel mugavalt tunda¹³¹. Traumeeritud laste puhul on aga esmaoluline see, et lisaks õiguse aluspõhimõtetele tunneksid otsuse tegijad ka lapse arengupsühholoogia põhitõdesid. Hetkel oleneb kohtuniku oskus lapsega käituda ja teda küsitleda suuresti tema kogemustepagasist¹³². Kuna lapse perekonnast eraldamise asjad on reeglina väga keerulised ja tegemist on üldjuhul erikohtlemist nõudvate lastega, siis ühe lahendina võiks olla kohtu juurde erikomisjoni loomine, kes aitaks võimalikult objektiivselt lapse küpsusastet hinnata. Lisaks oleks tervitatav küpsustaseme objektiivsete kriteeriumite loomine. ÜRO Lapse Õiguste Komitee on jäänud lapse küpsusastme hindamisel napisõnaliseks ja selgitanud, et lapse küpsus on võime väljendada oma vaateid iseseisvalt ja mõistlikult¹³³. K. Kiisk on oma magistriritöös¹³⁴ leidnud, et ühelt poolt tagab selge vanusepiiri kehtestamine õiguskindluse ja objektiivsuse laste jaoks, kuid teiselt poolt on hetkel tegemist väga abstraktse lähenemisega ning kohtuniku diskretsiooniõigusele tuleks seada piirid, mis teeks ka kohtuniku töö lihtsamaks. FRA on oma soovitusetes märkinud, et kõik Euroopa Liidu riigid peaksid kasutama küpsuse hindamisel objektiivsemat meetodit, võttes arvesse laste arusaamisvõimet ja vanust. Kui kriteeriumid puuduvad, siis jääb kogu otsustus üksnes kohtuniku teha, kes võib seda hinnata enda äranägemise järgi¹³⁵.

Kui kohus on lapse ära kuulanud, siis järgmiseks küsimuseks on, kas ja kuidas on kohus lapse arvamusega arvestanud. LasteKS-i ja LÕK-i sätete „kohaselt tuleb lapse arvamust arvesse

---

¹²⁹ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus (nõukogu määruse (EL) 2019/1111, mis käsitleb kohtualluvust, abieluasjade ja vanemliku vastutusega seotud kohtuasjades tehtud lahendite tunnustamist ja täitmist ning rahvusvahelisi lapserööve (uuesti sõnastatud), rakendamine) 622 seletuskiri, lk 6.

¹³⁰ Vanema hooldusõiguse määramise uuring, lk 27.

¹³¹ M. Himma. Uuring: lastesõbralike tingimuste loomine aitaks vähendada kohtusse sattunud laste traumeerimist. Arvutivõrgus: <https://novaator.err.ee/257206/uuring-lastesõbralike-tingimuste-loomine-aitaks-vahendada-kohtusse-sattunud-laste-traumeerimist> (21.03.2023).

¹³² *Ibid.*

¹³³ General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard (CRC/C/GC/12, 20.07.2009), p 30.

¹³⁴ K. Kiisk. Lapse õiguste kaitse hagita kohtuasjades *de lege lata*, Tallinna Ülikool, Tallinn 2016. [magistriritöö]

¹³⁵ Child-friendly justice (FRA), lk 4.

võtta, lähtudes lapse vanusest ja küpsusest“. Nagu peatükis 1.1.3 sai käsitletud, siis lapse arvamusega arvestamise juures ei pea lähtuma üksnes sellest, mida soovib laps. Kohtu ülesandeks on hinnata kõiki asjaolusid kogumis ja teha otsus lähtuvalt lapse parimast huvist. Küll on heaks tavaks, et kohtunik hiljem põhjalikult motiveeriks, miks kaldus lapse tahtest kõrvale.

Kohtulahendite analüüsi pinnalt nähtub, et lapse arvamus ja huvid ei ole kohtu jaoks kindlasti sünonüümid. Peaaegu eranditult olid kõik perekonnast eraldatud lapsed seda meelt, et soovivad vanemaga edasi elada (lojaalsuskonflikt). Reeglina olid lapse arvamused kohtuotsusesse väga lakooniliselt kirja pandud ja kohus üldiselt eraldi väga põhjalikult ei motiveerinud, miks otsustati lapse arvamus kõrvale jätta. Nii näiteks kohtuasjas 2-20-8599¹³⁶ oli lapse arvamus järgmiselt talletatud: „*Laps avaldusega ei nõustunud. Ema oli hea, andis süüa, ei peksnud ning hoidis korda majas.*“ Antud kohtuasjas kohus otsustas lapse perekonnast eraldada ja piirata vanema hooldusõigust vanemlike oskuste puudumise tõttu. Seejuures ei pööranud kohus kohtuotsuse motiveerimisel eraldi tähelepanu sellele, miks lapse arvamusega ei arvestanud.

Leidus ka kohtulahendeid, kus kohus pidas siiski vajalikuks põhjendada, miks lapse arvamus kõrvale jäeti. Näiteks lahendis 2-20-6256¹³⁷ märkis kohus eraldi, et laste kirjad, „*kus nad avaldavad soovi elada ema juures on kirjutatud ilmselt ema mõjutusel. Maakohus tuvastas, et lapsed teevad ema emotsionaalselt ja füüsilist vägivalda kartes nii, nagu ema soovib. N tunnistas sotsiaaltöötajale, et kirjutas kirja ema palvel ja ema dikteerimise järgi /.../ Sellele viitab ka see, et maakohtus ärakuulamisel rääkisid lapsed, kui hästi neil kõik kodus on, aga usaldusisikutele – koolis õpetajatele ja sotsiaaltöötajatele – on nad alati rääkinud vastupidist.*“ Eelpool toodud näidet võib lugeda heaks praktikaks, kuna otsustusprotsess on läbinähtav ja seeläbi hiljem ka menetlusosalistele arusaadavam, miks kohus jõudis selleni, et lapse arvamust arvesse ei võetud. Viimane võib aidata ka tulevikus lapsel paremini mõista, miks otsus kujunes selliseks, nagu ta kujunes.

Kuna kohtul on lapse eraldamise menetluses kohustus rakendada uurimisprintsipi, siis kohus ei ole tulenevalt TsMS § 477 lg-test 5 ja 7 „seotud menetlusosaliste esitatud taotluste ega asjaoludega ega nende hinnanguga asjaoludele“. Seega kohus peab vajadusel omal algatusel

---

¹³⁶ TlnRnKo 14.01.2021, 2-20-8599.

¹³⁷ TlnRnKo 12.04.2021, 2-20-6256.

tõendeid koguma. Viimane tähendab seda, et kohtu ülesanne ei ole enam üksnes menetluse juhtimine, vaid kohus vastutab ka väljaselgitatud tõendite ja asjaolude objektiivsuse ning piisavuse eest¹³⁸. Analüüsitud lahenditest nähtus, et paljudel juhtudel kohtuniku arvamus suures osas kattub lastekaitse poolt esitatud arvamuselapse heaolu kohta ning ei nähtu, et omaalgatuslikku uurimisprintsipi oleks väga rakendatud. Viimast ilmestab ka kohtuotsuste analüüsi tulemus, millest tuleb välja, et I astme kohus jäi kohaliku omavalitusega täielikult eriarvamusele üksnes 5% olukordades.

Tabel 2¹³⁹. Kohtuniku ja lapse esindaja otsus.

Otsus (20)	Maakohus	Ringkonnakohus	Lapse esindaja
Rahuldab avalduse	16 (80%)	15 (75%)	17 (85%)
Rahuldab osaliselt	3 (15%)	3 (15%)	1 (5%)
Ei rahuldanud	1 (5%)	2 (10%)	2 (10%)

Ühelt poolt on see mõistetav, kuna kohtunikul on võrreldes lastekaitsetöötajaga palju piiratumad võimalused konkreetse pere ja lapse ning nende vajaduste tundma õppimiseks. Samas ei pea käesoleva töö autor seda väga heaks praktikaks kui kohus suurt aktiivsust ei rakenda ning toetub peaaesjalikult lastekaitsetöötaja poolt tehtud tööle. Lapse perekonnast eraldamise asjades ei pruugi lastekaitsetöötajad olla alati objektiivsed, kuna tihti on nende kokkupuude konkreetse abivajaja perekonnaga olnud aastatepikkune ning paratamatult võib halbade kogemustega kaasa tulla subjektiivne hinnang. Lisaks peaks kohus ka hindama, kas KOV on rakendanud kõike alternatiivseid meetmeid enne lapse perekonnast eraldamist. See aga võib tähendada otsest hinnangut KOV-i tööle.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et kohtul on siiski võimalus lapse parimate huvide hindamiseks kohtuda lapsega ja vanematega. Samuti on võimalik kaasata eri valdkondade eksperte, kes aitaksid lapse parimad huvid välja selgitada. Viimast soovib otsesõnu ka lapse parimate huvide hindamise protseduuri kirjeldades ka Lapse Õiguste Komitee¹⁴⁰. Ka EIKo on

¹³⁸ Vt K. Kiisk. Lapse õiguste kaitse hagita kohtuasjades *de lege lata*, Tallinna Ülikool, Tallinn 2016. [magistritöö]

¹³⁹ Käesolev tabelis on toodud 20 kohtuotsuse analüüsi tulemused. Kõigis kohtuasjades taotles KOV kohtult vanema hooldusõiguse äravõtmist ja eestkostja määramist. Kui kohus rahuldab avalduse osaliselt, siis toimus vanema hooldusõiguse piiramine ning laps eraldati faktiliselt ikkagi perekonnast.

¹⁴⁰ Committee on the Rights of the Children. General comment No. 14 (2013), p 47.

mitmes oma perekonnaõigusega seotud lahendis rõhutanud, et „riigisisised kohtud peavad lapse parimaid huve hindama sõltumatu psühholoogilise ekspertiisi alusel“¹⁴¹.

2.2.2 Lapse esindaja roll

Lapse perekonnast eraldamise asjades käib lapse kaasamine kohtumenetluses temale määratud esindaja (advokaadi) kaudu (TsMS § 202 lg 2)¹⁴². Lapsele määratakse esindaja riigi õigusabi seaduse¹⁴³ alusel. Eesti Advokatuur tagab seejuures advokaadi osavõtu menetlusest (RÕS § 17).

Seadus väga detailselt ei reguleeri, mida lapse esindamine peaks sisaldama, kuid sisuliselt peaks see tähendama vestlust lapsega ja vanematega, kodukülastust ning kohtus lapse esindamist¹⁴⁴. Lapse esindaja eesmärgiks ja kohustuseks on lapse huvide eest seismine kohtumenetluses, sh lapse huvide välja selgitamine ning lapse ärakuulamine, et lapse soovidest aru saada. Praktikast on tegemist väga keerulise nõudega ja ülesandega. Ühest küljest peab lapse esindaja olema pädev õiguse valdkonnas ning teisest küljest peavad neil olema sügavad ja mitmetahulised teadmised lapse arengu iseärasustest¹⁴⁵. Viimane tähendab ka seda, et neil peaks olema suhtlemisoskus traumeeritud laste ja erivajadustega lastega¹⁴⁶.

Eelmises alapeatükis sai käsitletud, et reeglina kohtud ei kuula ära nooremaid kui 10-aastaseid lapsi. Kuna lapse esindajatel on kohustus kõiki lapsi esindada, hoolimata vanusest, siis üsna tihti võivad nad olla ka lapse ainukeseks hääletoruks menetluses. Analüüsitud kohtulahenditest kahjuks ei nähtu, kas lapse esindaja on alati lapsega kohtunud või mitte. Samuti ei tule lapse esindaja esitatud seisukohast välja, mis oli konkreetselt lapse arvamus. Pigem on kasutatud väga lakoonilist väljenduslaadi. Näiteks kohtuasjas 2-21-3493¹⁴⁷ oli lapse esindaja seisukoht kohtuotsusse kirja pandud järgmiselt: „Lapsele riigi õigusabi korras määratud esindaja asus seisukohale, et avaldus tuleb rahuldada, sest lapse ema ei ole suuteline last kasvatama ega

---

¹⁴¹ EIKo 25735/94, Elsholz vs. Saksamaa, 13.07.2000, p 53; EIKo 31871/96, Sommerfeld vs. Saksamaa, 08.07.2003, p 67 jj.

¹⁴² Vanema hooldusõiguse määramise uuring, lk 9.

¹⁴³ Riigi õigusabi seadus. RT I, 22.12.2020, 46.

¹⁴⁴ Vanema hooldusõiguse määramise uuring, lk 9.

¹⁴⁵ K. Luhamaa, J. Strömpl, M. Linno, R. Murakas. Lapse perest eraldamisel last esindavate spetsialistide professionaalne suutlikkus. – Juridica 2019/2, lk 146.

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ TlnRnKo 12.01.2022, 2-21-3493.

tema eest hoolitsema. Kohus on andnud emale võimaluse end tõestada, kui peatas hooldusõiguse lapse suhtes, kuid midagi ei ole muutunud. Ta ei ole lapse eest hoolitsema asunud.“ Antud näites ei ole lapse esindaja ka väga palju motiveerinud oma seisukohta. Siinkohal võib olla ka variant, et lapse esindaja siiski väljendas pikemalt oma seisukohta, kuid kohus ei pannud seda otsusesse kirja. Käesoleva töö autor leiab, et kumbagi varianti ei saa pidada väga heaks praktikaks, kuna sisuliselt lapse esindaja seisukoha kujunemise protsess ei ole läbinähtav ning seeläbi jääb kohtuotsuse lugejale teadmata, mis oli lapse arvamus ning kuidas lapse parimate huvide väljaselgitamine toimus.

Peatükis 1.1.3 sai aga käsitletud, et LÕK-i eesmärgiga on kooskõlas üksnes selline lapse esindamine, kus kohtunikuni jõuab lapse arvamus muutmata kujul. K. Kiisk on oma magistritöös¹⁴⁸ samuti leidnud, et lapse esindaja võib kohtule esitada ka enda seisukoha, kuid kindlasti peaks see olema lapse arvamusel eristatav. Vastasel juhul ei ole selge, kas advokaat seisab tõesti lapse huvide eest või iseenda arvamusel¹⁴⁹. Lähtudes lapse õiguste konventsiooni vaimust, siis olukorras, kus lapse esindaja kaudu ei jõua lapse hääl otsuse tegijani, ei täida lapse esindaja kindlasti enda eesmärki.

Lisaks on FRA¹⁵⁰ soovitanud dokumenteerida ka lapse reaktsioone küsimustele (nt ehmumine, häiritus mõne küsimuse osas jms). Kohtulahendite analüüsist antud tähelepanekuid kahjuks ei nähtu ja pigem jäävad lapse esindajate seisukohad väga napolisõnalisteks ja pigem pinnapealseteks. Siinkohal tuleb taas arvestada sellega, et võib-olla tegelikkuses võis protokollitud olla rohkem, kuid kohtunik otsustas kohtuotsusse panna tema jaoks just kõige määravamad ja olulisemad asjaolud. Seega tuleb antud näidetesse teatud kriitikaga suhtuda. Käesoleva töö autor leiab, et heaks praktikaks oleks siiski võimalikult detailselt kirja panna lapsega kohtumisel esinenud reaktsioonid ja muud olulised tähelepanekud. Viimane tagaks taas otsustusprotsessi läbinähtavuse ja seeläbi on hiljem kõigile meneltlusosalistele arusaadavam, kuidas kohus on lapse parimad huvid välja selgitanud.

Samuti kippusid väga sagedasti olema KOV-i esitatud seisukoht ja lapse esindaja antud arvamus pöördvõrdelises seoses. Teisisõnu, mida põhjalikum ja pikem oli KOV-i seisukoht, seda lühem ja napolisõnalisem oli lapse esindaja arvamus. Viimast ilmestab kohtulahendite

---

¹⁴⁸ K. Kiisk. Lapse õiguste kaitse hagita kohtuasjades *de lege lata*, Tallinna Ülikool, Tallinn 2016. [magistr töö]

¹⁴⁹ *Ibid.*

¹⁵⁰ Child-friendly justice (FRA), lk 4.

analüüsi tulemus, mille kohaselt 85% juhtumitest oli lapse esindaja sisuliselt sama meelt, mis lastekaitse.

Pigem lakooniliste ja pinnapealsete seisukohtade taga võib olla advokaadi aja- ja motivatsiooninappus. „Kohtu määratud advokaat saab tasu riigi arvel riigi õigusabi seaduses ettenähtud ulatuses ja korras“ (TsMS§ 219 lg 6). Lapse perekonnast eraldamise asjades on lapse esindaja hind 36 eurot iga poole tunni kohta, kuid kokku mitte üle 720 euro ühes kohtuastmes (viimasele lisandub esindamine kohtus). Seega on ettenähtud ühe kohtuasja lahendamiseks maksimaalselt 20 tundi¹⁵¹. Arvestades advokaadi keskmist töötasu¹⁵², siis ei ole 72 eurot tunnis kindlasti motiveeriv tasu raskete kaasustega tegelemiseks. Viimane tingib selle, et riigi õigusabi osutavatel advokaatidel on keskmisest madalam kvaliteet ja kvalifitseeritud advokaatidel on vähene huvi riigi õigusabi asjadega tegeleda. Arvestades lapse perekonnast eraldamise menetluse keerukust, kompleksset iseloomu ning kaugemaid tagajärgi, sh ühiskonnale, mis järgnevad kohtuotsusele, siis on esmavajalik, et lapsi esindaks kvalifitseeritud ja eriväljaõppe saanud spetsialistid, kelle teenusel on korralik kvaliteet. Kuna lapse eraldamise juhtumeid ei ole aastas väga palju, siis oleks üheks lahenduseks advokaadi tunnitasu vanemate hooldusõiguse äravõtmiste kaasustes tõstmine keskmisele mõistlikule tunnitasule¹⁵³.

Nii nagu kohtunike puhul, siis võib ka lapse esindajate puhul lapse ärakuulamise takistuseks tulla ebapiisav professionaalne ettevalmistus traumeeritud lastega töötamiseks. Ka Eesti teadlaste läbi viidud uuringus nentisid advokaadid, et sooviksid enesetäiendusena rohkem teada saada lapse arengust ja täiendada oma lastega suhtlemise oskusi¹⁵⁴. Üheks lahenduseks oleks siin lapse esindajate spetsialiseerumine ja kohustuslikud täienduskoolitused enne, kui neil on õigus lapsi esindada. Ka Euroopa Nõukogu on andnud soovitusi, et lastega ja laste heaks töötavad spetsialistid peaksid korrapäraselt läbima kontrolli, et teha kindlaks nende sobivuses ja pädevuses lastega töötamiseks¹⁵⁵. Vanema hooldusõiguse määramise uuringus tõid advokaadid ise välja, et spetsialiseerumise takistuseks on eelkõige see, et tegemist on

---

¹⁵¹ Advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord. RT I, 15.09.2020, 20.

¹⁵² Võrdluseks: kaheksa aasta tagune kohtupraktika on aktsepteerinud valitud advokaadi keskmise mõistliku tunnitasu 120 eurot (nt RKKKm 29.09.2014, 3-1-1-37-14, p 26.3; RKKKm 20.10.2015, 3-1-1-76-15, p 11 ja RKKKm 20.10.2015, 3-1-1-76-15, p 11, p 15.1).

¹⁵³ Vt ka K. Kiisk. Lapse õiguste kaitse hagita kohtuasjades *de lege lata*, Tallinna Ülikool, Tallinn 2016. [magistritöö]

¹⁵⁴ K. Luhamaa, J. Strömpl, M. Linno, R. Murakas, lk 151.

¹⁵⁵ Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta, lk 21.

stressirikka tööga ja ei ole piisavalt advokaate, kes sooviks pühenduda üksnes lapse esindamisele¹⁵⁶. Käesoleva töö autor leiab, et antud küsimuses aitaks eelpool toodud motiveeriv tasu ja tihedam koostöö teiste erialaspetsialistidega, sh lastekaitsepspecialistidega. Lapse perekonnast eraldamise menetlus võib olla emotsionaalselt väga kurnav, millest tulenevalt on hädavajalik, et spetsialistid ei oleks selles töös üksi ning neil oleks ümber tugivõrgustik.

2.2.3 KOV-i roll

Tulenevalt TsMS § 552 lg-st 2 ja PKS § 135 lg-st 3 kaasab kohus hooldusõiguse asjades menetlusse ka valla- või linnavalitsuse. Kohus küsib KOV-i seisukohta eestkostet või alaealist puudutavas menetluses. Praktikas ei ole vaja lapse eraldamise asjades KOV-i eraldi kaasata, kuna üldreeglina algatab lapse eraldamise kohalik omavalitsus ise, kelle ülesandeks on siis lastekaitseaduse kohaselt tagada lapse igakülgne heaolu (LaKS § 17 ja § 33). TsMS-i kohaselt on lastekaitsetöötaja seisukoha näol tegemist kirjaliku tõendiga. Kuna seaduse kohaselt kohtul ei ole KOV-ilt asja kohta arvamust küsides kohustust selgitada, millised tõendid täpselt esitada tuleb, siis lastekaitsetöötaja peab ise otsustama, mida kohtule edastada¹⁵⁷.

Praktikas tähendab viimane seda, et tulenevalt sellest, kui intensiivselt lastekaitsetöötaja on varasemalt konkreetse perekonnaga kokku puutunud, võib lastekaitsetöötaja töö seisneda peaaesjalikult juba varasemalt kogutud informatsiooni süstematiseerimises ja kohtule edastamises või siis info kokku kogumise alustamises. Seejuures vajalik info kogutakse kokku kodukülastuste käigus, kus ametnik vestleb vanematega ja lapsega. Kogutud materjali põhjal edastab lastekaitsetöötaja kohtule arvamuse, milles tuuakse välja lapse perekonnast eraldamise vastu- ja pooltargumendid lapse parimast huvist juhindudes. Kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja vastutab lapse heaolu eest ja tema jaoks on lapse seisukoht vaid üks mitme kriteeriumi hulgas, kui ta hindab lapse parimaid huvisid¹⁵⁸.

---

¹⁵⁶ Vanema hooldusõiguse määramise uuring, lk 82.

¹⁵⁷ K. Nauts (2012). Lapse ärakuulamine tsiviilkohtumenetluses vanematevahelistes hooldusõiguse vaidlustes. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool, Õigusteaduskond.

¹⁵⁸ Vanema hooldusõiguse määramise uuring, lk 26.

Seejuures lapse parimate huvide väljaselgitamisel tuleb lastekaitsetöötajal arvesse võtta nii subjektiivset kui ka objektiivset vaatenurka:

- „objektiivne vaatenurk – lastekaitsetöötaja teeb kindlaks lapse abivajaduse ja hindab selle põhjal, mis on konkreetses olukorras lapsele parim;
- subjektiivne vaatenurk – lastekaitsetöötaja uurib lapselt, mis on lapse arvates temale parim ning otsuse tegemisel võtab arvesse lapse soove ja arvamust¹⁵⁹.

Nii peab lastekaitsetöötaja lähtuma lapse ära kuulamisel ja arvamuse koostamisel kohtule muuhulgas ka lapse heaolu hindamise kolmnurgast, milles sisalduvad:

- „lapse arenguvajadused (tervis, haridus, identiteet, pere- ja perevälised suhted, tundeelu käitumine);
- pere ja keskkond (pere ajalugu ja praegune olukord, sotsiaalne võrgustik, elutingimused, majanduslik olukord);
- vanemate suutlikkus (esmane hooldus, juhendamine ja piiride seadmine, emotsionaalne kohalolek, turvalisus)¹⁶⁰.

Kolmnurga keskmes peab igal juhul olema laps ja tema heaolu. Seejuures on rõhutatud, et vältimatu on lapsega vestlemine ja tema kaasamine¹⁶¹.

Esmapilgul võib tunduda, et lapse esindaja (advokaadi) ja lastekaitsetöötaja dubleerivad üksteise tööd. Käesoleva töö autor nendib, et mingis osas nimetatud spetsialistide rollid kattuvad – mõlema kohustuseks on kohtumenetluses lapse parimate huvide eest seismine, mis sisaldab mh lapsega kohtumist ja vestlemist. Samas tuleb märkida, et erinevalt lastekaitsest saab advokaat sõltumatult esindada lapse enda seisukohta ning vahendada kohtule lapse soove ja ütluseid. Kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja vastutusala on märksa laiem, kuna tema vastutusalasse langeb lapse heaolu üleüldine kaitsmine ning lapse arvamuse arvestamine on

---

¹⁵⁹ Sotsiaalkindlustusamet. Lapse heaolu hindamise käsiraamat. Tallinn 2017, lk 5. Arvutivõrgus: https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/contenteditors/Lastekaitse/Noustamisteenused/lapse_he_aolu_hindamise_kasiraamat.pdf (02.04.2022).

¹⁶⁰ *Ibid.*, lk 16.

¹⁶¹ *Ibid.*

vaid üks kriteeriume heaolu hindamise juures¹⁶². Samuti piirdub lapse esindaja kokkupuude lapsega üksnes lapse eraldamise kohtumenetluse ajaga. Teisisõnu lõpeb lapse esindaja vastutus kohtumenetluse lõppemisega ja kohtuotsuse jõustumisega (TsMS § 219 lg 4). Kohalik omavalitsus peab lapse heaolu eest vastutama nii enne kohtumenetlust, kohtumenetluse ajal kui ka pärast kohtumenetlust (LaKS § 17)¹⁶³.

Kohaliku omavalitsuse esitatud seisukohtade ja arvamuse näol on tegemist väga kaaluka tõendiga kohtu silmis, kuna põhiosa laste heaolu ja hoolekannet mõjutavatest otsustustest ning tegevustest tehakse omavalitsuste tasandil¹⁶⁴. Kohaliku omavalitsuse seisukoha olulisust ilmestab ka kohtulahendite analüüsi tulemus, mille kohaselt I astme kohus ei nõustunud KOV-iga vaid 5% olukordadest. Ühelt poolt on see mõisteta, kuna KOV-il on suuremad võimalused pääseda ligi last puudutavale andmetele. Samas leiab käesoleva töö autor, et kohtuotsuse tegemisel ei tohiks ülemäära toetuda üksnes KOV-i seisukohtadele ja kogutud tõenditele. Nagu alapeatükis 2.2.1 sai käsitletud, siis lapse perekonnast eraldamise kaasustes on KOV-i ametnikud väga tihedalt isiklikult seotud perekonnaga ning sellest tulenevalt ei pruugi nad alati olla kõige objektiivsemad.

2.3 Lapse parimate huvide hindamine ja väljaselgitamine

ÜRO lapse õiguste konventsiooni ja EIKo praktika kohaselt on lapse parimad huvid ning viimaste kaitse alati prioriteetsed peresuhete reguleerimisel¹⁶⁵. Lastekaitseaduse § 5 p-st 3 tuleneb, et kõigis last puudutavates asjades, sh otsustes, tuleb esikohale seada lapse huvid. Seejuures PKS § 123 lg-st 1 tuleneb, et kohus teeb lahendi esmajoones lapse huvidest lähtudes.

Seega lapse perekonnast eraldamise eelduseks on lapse parimate huvide väljaselgitamine ja viimaste hindamine. Nagu peatükis 1.1.2 sai käsitletud, siis lapse parima huvi hindamise eelduseks on omakorda lapse erinevate huvide määratlemine ja viimaste hindamine.

---

¹⁶² Vt ka K. Luhamaa, J. Strömpl, M. Linno, R. Murakas. Lapse perest eraldamisel last esindavate spetsialistide professionaalne suutlikkus. – Juridica 2019/2.

¹⁶³ *Ibid*, lk 146.

¹⁶⁴ MTÜ Lastekaitse Liit. Uuring „Lapse heaolu hindamine“ kokkuvõte. Tallinn 2013, lk 4. Arvutivõrgus: <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Uuring-Lapse-heaolu-hindamine.pdf> (05.04.2022).

¹⁶⁵ Vt EIKo 22430/93, Bronda vs. Itaalia, 09.06.1998, p 59 jj; EIKo 10465/83, Olsson vs. Rootsi, 24.03.1988.

Järgnevalt püütakse vaadata kohtulahendi analüüsi pinnalt, kas ja kuidas on kohus kirjeldanud lapse huve ning viimase kaitse vajadust lühi- ja pikaajalises perspektiivis. Samuti vaadatakse, kuidas kohus on kirjeldanud antud huvide ohtu seadmist, kui laps jääks perekonda.

Analüüsist on välja jäätud erinevate huvide omavaheline kaalumine, kuna sellele keskendus Merli Laur 2022. aastal kaitsnud magistritöös¹⁶⁶.

2.3.1 Elemendid lapse parima huvi kindlaksmääramisel

Kohtulahendite analüüsist selgus, et erandidult kõigis lahendites oli kohtuotsuse motiveerivas osas viidatud lapse huvidele ja perekonnaseaduse vastavatele sätetele, mis näevad ette lapse huvidest juhendumise.

Samas tuleb nentida, et väga paljudes lahendites puudus selge ja konkreetne kirjeldus, kuidas kohus on lapse erinevaid huve sisuliselt hinnanud ning milliseid elemente kohus lapse parima huvi kindlaksmääramisel arvesse on võtnud. Üsna tihti kohus on lihtsalt nentinud, et „lapse eraldamise otsus on tehtud lapse huvides“. Viimast ilmestab järgmine näide: „*Ringkonnakohtu hinnangul on praegusel juhul emalt hooldusõiguse täielik äravõtmine põhjendatud ja kooskõlas poegade huvidega. Asja materjalidest ei nähtu, et poegade huvide kaitseks oleks võimalik rakendada muid abinõusid, millest eelduslikult piisaks ohu ärahoidmiseks...Vaidlustatud määrus ei ole vastuolus konventsiooniga, sest selle art 26 lg 2 kohaselt peavad osalisriikide võetavad meetmed arvestama lapse parimate huvidega. Sama põhimõtte tuleneb Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni lapse õiguste konventsioonist, Euroopa Liidu põhiõiguste hartast ja lastekaitseadusest, aga ka PKS § 123 lg-st 1.*¹⁶⁷“ Antud näite puhul on tegemist pigem kohtupoolse konstanteeringuga ja põhjalikku motiveerimist ning lapse parima huvi välja selgitamist siit ei ilmne. Käesolevat näidet ei saa pidada heaks praktikaks, kuna selle pinnalt on keeruline tõendada, et lapse õigusi on austatud ja tema parimad huvid hinnatud ning arvesse võetud.

Siiski joonistusid kohtulahendite analüüsi pinnalt välja elemendid (Tabel 3), mida kohus pidas lapse perekonnast eraldamise otsuse tegemisel ja lapse parima huvi väljaselgitamisel oluliseks.

---

¹⁶⁶ M. Laur. Lapse perekonnast eraldamine vaimse tervise probleemiga vanematelt. Tartu Ülikool. Õigusteaduskond, Tartu 2022. [magistritöö]

¹⁶⁷ TlnRnKo 17.01.2022, 2-20-19214.

Tabel 3.

Elemendid lapse parimate huvide hindamisel	Kohtuotsus (20)
Kasvukeskkonna stabiilsus	6 (30%)
Kasvukeskkonna turvalisus	13 (65%)
Vanema elamistingimused ja materiaalne toimetulek	8 (40%)
Tervis	10 (50%)
Lapse arenguvajaduste järgimine	11 (55%)
Hariduse tagamine ja toetamine	5 (25%)
Lapse õiguskuulekas käitumine	2 (10%)
Lapse toetavad suhted vanemaga	9 (45%)
Lapse suhted eakaaslastega	3 (15%)

Kõige olulisemaks elementideks lapse parimate huvide hindamisel peetakse lapse perekonnast eraldamise menetluses lapse õigust turvalisele ja stabiilsele kasvukeskkonnale. Kasvukeskkonna turvalisust tuuakse välja 13 kohtuotsuses ja kasvukeskkonna stabiilsust 6 kohtuotsuses. Ühes lahendis defineeris kohus stabiilset ja turvalist elukeskkonda kui kasvukeskkonda, kus laps saab elada hirmuta, õppida ja igakülselt areneda¹⁶⁸. Üldjuhul oli antud elementide sisu siiski esitatud motiveerimata ning sageli ei ole välja toodud konkreetseid faktilisi asjaolusid, mis võimaldaks antud mõisteid sisuliselt mõista. Viimast illustreerib järgmine näide: „*Praeguses olukorras tuleb vanema õigusest ise oma last kasvatada kõrgemale seada lapse õigus elada stabiilses ja ohutus keskkonnas.*”¹⁶⁹

Lapse õigust arengule ja arenguvajaduste järgimise vajadust tuuakse välja 11 kohtuasjas. Üldjuhul on kohtunik jätnud otsesõnu täpsustamata, mida sellega silmas peetakse. Tihti olid kohtuotsustes lapse arenguvajadused seotud lapse tervisega ja sotsiaalsete suhetega. Näiteks kohtuasjas 2-20-8628¹⁷⁰ põhjendas kohus arenguvajaduste järgimata jätmist järgmiselt: „*Praeguses asjas tuvastas maakohus, et vanemad jätsid vanema kohustused täitmata, sh ei hoolitsenud piisavalt nende tervise ja arengu eest, sulgesid Z väikelapsena üksinda oma tupp koos ohtlike esmetega, jätsid lapsed piisavalt hügieeni mõttes hooldamata ja piisava toiduta, elasid antisanitaarsetes tingimustes, millega seadsid ohtu laste elu, tervise ja arengu.*“ Samuti

¹⁶⁸ TlnRnKo 2-21-8569, 23.09.2022.

¹⁶⁹ TlnRnKo 2-17-8239, 20.02.2020.

¹⁷⁰ TlnRnKo 2-20-8628, 22.06.2021.

tõi kohus välja, et lähisuhtevägivald vanemate vahel ja alkoholi kuritarvitamine avaldab negatiivset mõju lapse arengule¹⁷¹.

Lapse tervisega seoses tuuakse välja vanemate juures elamise halb mõju nii lapse füüsilisele kui psühholoogilisele heaolule, mis oli tingitud näiteks lähisuhtevägivallast, vanematepoolsest alkoholi ületarbimisest, lapse hooletusse jätmisest jne¹⁷². Samas sageli olid need väited taaskord üldsõnalised ning alati ei tooda kohtuotsustes välja siingi täpseid faktilisi asjaolusid, milles seisneb lapse tervise kahjustamine ja ohtu seadmine. Sageli on leitud, et füüsiline ja vaimne vägivald esinevad koos. Viimast arvatavasti põhjusel, et füüsiline vägivald kahjustab last ka emotsionaalselt. Leidus ka kohtulahendeid, kus on toodud välja konkreetsemad asjaolud, mis tingisid lapse huvide kahjustamise. Näiteks kohtuasjas¹⁷³ 2-20-19214 põhjendas kohus lapse tervise ohtu seadmist järgmiselt: „*Ema ei suuda täita oma kohustusi, tagamaks laste kehaline, vaimne ja hingeline heaolu ning eakohane areng. Kollegium põhjendab seda järgnevalt...Avalduse kohaselt olid mõlemal lapsel XXX saabumisel täid ja kahtlustati ka sügelisi (I kd, tl-d 22 ja 22 pöördel). Nooremal lapsel oli nahk kuiv ja esines dermatiit. Vanema lapse kehakaal oli oluliselt langenud, ta ei olnud kandnud raviarsti määratud korsetti ega teinud selga toetavaid harjutusi (I kd, tl 14 pöördel). Seega ei suutnud ema ajal, mil lapsed tema juures elasid ja ta nende suhtes hooldusõigust teostas, tagada laste tervist ja füüsilist heaolu.*”¹⁷⁴ Antud näites on kohtunik selgelt motiveerinud, milles seisneb lapse tervise ohtu seadmine. Viimast saab pidada heaks praktikaks, kuna kohtuniku seisukoha kujunemise protsess on läbinähtav ning seeläbi hiljem kontrollitav.

Vanema elamistingimusi ja materiaalsel toimetulekul tuuakse välja tihti (8 kohtuasjas). Laste huve kahjustavaks pidas kohus näiteks askeetlikku kodust olukorda, mis väljendus selles, et lastel ei olnud korralikke magamisasemeid, riideid, koolitarbeid ega kodus süüa¹⁷⁵. Seejuures on pea igas asjas nenditud, et vanema materiaalne olukord ei saa olla põhipõhjuseks, miks laps eraldatakse perekonnast.

Lapse suhteid eakaaslastega ja sotsiaalset võrgustikku peab kohus samuti lapse huvide ja arengu seisukohalt oluliseks. Lapse huvide ohustamisena nägi kohus näiteks olukorda, kus

---

¹⁷¹ TlnRnKo 2-21-7798, 21.02.2022.

¹⁷² Nt TlnRnKo 2-21-7798, 21.02.2022.

¹⁷³ TlnRnKo 2-20-19214, 17.01.2022.

¹⁷⁴ TlnRnKo 2-20-19214, 17.01.2022.

¹⁷⁵ TlnRnKo 2-20-6256, 12.04.2021.

lapsevanem käitub viisil, mis takistab lapsel eakaaslastega suhtlemist ja sõprade leidmist. Sotsiaalse võrgustiku omamine oli kohtu hinnangul oluline just lapse arengu seisukohalt¹⁷⁶.

Paaris kohtulahendis märkis kohus ära, et lapse huvides on korraliku hariduse ja õiguskuleka käitumise tagamine hooldusõigust omava vanema poolt. Üldjuhul leidis kohus, et vanemapoolne suutmatust antud huve kaitsta ei ole eraldiseisvalt piisavad selleks, et järeldada, et lapse heaolu oleks ohus sellisel määral, mis õigustaks vanemalt hooldusõiguse äravõtmist. Reeglina on antud puudujäägid võimalik likvideerida muude toetavate alternatiivide kaudu (nt õpilaskodu). Erandina ühes lahendis¹⁷⁷ märkis kohus ära, et „hoolimata ema armastusest poja vastu, tuleb laps perekonnast eraldada, kuna ema on oma tegevusega ja tegevusetusega kahjustanud olulisel määral lapse huve, mille tulemusena on ohustatud lapse koolikohustuse täitmine ja õiguskulekas käitumine ning eksisteerib oht lapse sattumisele kriminaalsele teele“. Peamise probleemina nägi kohus siiski vanema suutmatuses näha antud situatsioonis ja poja käitumises probleeme.

Lapse huvide hindamisel pidas kohus väga oluliseks lapse suhteid lähedastega. Kohus leidis mitmes lahendis, et lapse üheks olulisemaks õiguseks on õigus vanematele ning õigus saada vanematelt hoolitsust ning võimalusel peaksid sugulased kasvama üles üheskoos. Seejuures sai paljudes lapse perekonnast eraldamise otsustes määravaks just lapse ja lapsevanema kiindumussuhte puudumine ning vanemapoolne huvipuudus lapse suhtes. Näiteks kohtuasjas 2-21-3493¹⁷⁸ põhjendas kohus lapse perekonnast eraldamist järgmiselt: „*Ringkonnakohtu hinnangul on asja lahendamisel saanud määravaks ema huvipuudus lapse vastu ja tema olematu suhe lapsega. Ema ei ole kahjuks pärast hooldusõiguse peatamist kahe aasta vältel leidnud endas piisavalt huvi ja tõsiseltvõetavat tahet, et tegeleda lapsega lähedussuhte loomiseks, ega arendada enda vanemlikke oskusi.*“ Kohtuasjas 2-20-8628¹⁷⁹ leidis kohus, et lapse huvides ei ole, et tema suhtes võib otsuseid teha isik, kes lapsest midagi ei tea. Antud asjas oli isa enamuse lapse elueast viibinud vanglas.

Samuti pidas kohus oluliseks asjaoluks ja lapse huve kahjustavaks, kui üks vanem takistas lapsel teise vanemaga kiindumussuhte tekkimist ning lähisuhteid teiste sugulastega¹⁸⁰.

---

¹⁷⁶ TlnRnKo 2-20-5466, 15.12.2021.

¹⁷⁷ TlnRnKo 2-20-5466, 15.12.2021.

¹⁷⁸ TlnRnKo 2-21-3493, 12.01.2022.

¹⁷⁹ TlnRnKo 2-20-8628, 22.06.2021.

¹⁸⁰ TlnRnKo 2-20-5466, 15.12.2021.

Kokkuvõttes võib üldistatult öelda, et üldiselt olid elementide kirjeldused, mida kohus pidas lapse parima huvi hindamisel oluliseks, väga üldsõnaliste ja standardsete lausetega kirja pandud ning väga selgelt ei tulnud alati välja, milline oht sisuliselt ähvardas last vanema juures kasvades ning kuidas olid lapse heaolu ja huvid sisuliselt ohustatud. Lapse parima huvi kirjeldavaid elemente oli sageli esitatud motiveerimata ning tihti ei ole kohtuotsustes välja toodud konkreetseid faktilisi asjaolusid, mis võimaldaks antud mõisteid sisuliselt mõista. Kati Valma on oma magistritöös¹⁸¹ leidnud, et lapse parima huvi kirjeldamine tsiviilkohtumenetluses on killustatud, puudub süsteemsus, terviklikkus ning üldine raamistik. Mõistete ning raamistiku selguse ning konkreetseuse puudumine võib põhjustada erinevat arusaama ja tõlgendamist, s.h hindaja subjektiivsust. Kohus peaks vastutama aga kogu kohtumenetluse objektiivsuse eest. Ka ÜRO Lapse Õiguste Komitee on toonud välja, et riigid peaksid kehtestama lapse parimate huvide hindamiseks ja väljaselgitamiseks rangete menetluslike tagatistega formaalsed menetlused, k.a mehhanismid tulemuste hindamiseks¹⁸².

Käesoleva töö autor leiab, et üheks lahenduseks oleks lapse parimate huvide hindamiseks selgete objektiivsete kriteeriumite loomine. Näiteks võiks ka kohtumenetluses olla kohustuslikuks kasutada lapse heaolu hindamiskolmnurka, mis on hetkel kasutusel kohalikus omavalitsuses.

2.3.2 Tuleviku riskide hindamine lapse parima huvi kaitsmiseks

Lapse perekonnast eraldamise kohtumenetluse omapäraks on asjaolu, et kohtul tuleb kogutud tõendite põhjal teha otsus mitte ainult mineviku kohta, vaid ka lapse tuleviku kohta. Seega kohtu ülesandeks on otsustada ja üksikasjalikult põhjendada, milline elukorraldus toimiks konkreetse lapse jaoks tulevikus kõige paremini ning mis oleks lapse parimates huvides¹⁸³.

ÜRO lapse õiguste komisjon on rõhutanud, et lapse perekonnast eraldamise otsus võib olla perekonnale lõplik, tagasipööramatu ja väga pikaajaliste mõõtmetega ning sellest tulenevalt on kohtu ülesandeks otsuse tegemisel arvesse võtta võimalikke stsenaariume ja analüüsima neid

---

¹⁸¹ K. Valma. Lapse parima huvi väljaselgitamine tsiviilkohtumenetluses vanematevahelistes hooldusõiguse vaidlustes, Tallinna Ülikool. Sotsiaaltöö Instituut, Tallinn 2012, lk 68.

¹⁸² Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 14 (viide 33), p 19.

¹⁸³ E. Ahas, lk 402.

lühi- ja pikaajalises perspektiivis. Seega peab lapse perekonnast eraldamise otsus sisaldama hinnangut lapse käesoleva ja tuleviku olukorra stabiilsuse ning jätkuvuse osas¹⁸⁴. Ettevaatusprintsiipt nõuab omakorda võimalike tuleviku riskide ja kahju hindamist, ning hinnangu andmist teistele otsusest tingitud potentsiaalsetele tagajärgedele, mis puudutab lapse huve¹⁸⁵.

Järgnevas alapeatükis vaadatakse, kuidas kohus on kohtuotsust motiveerinud ja hinnanud tuleviku riske ning vajadust vanemalt lapse hooldusõigus ära võtta ja seeläbi kaitsta lapse huve tuleviku perspektiivis.

2.3.2.1 Vanemate käitumine minevikus

Kohtulahendite analüüsist selgus, et eranditult peaaegu kõigis lahendites oli kohtuotsuse motiveerivas osas viidatud ennekõike lapsevanemate mineviku käitumisele ja lapse olukorrale minevikus ning väga palju eraldi sisuliselt ei analüüsitud riskide esinemise tõenäosust ning nende võimalikku mõju lapse huvidele edaspidi.

Tabel 4. Kohtuotsuse motiveerimine

Kohtuniku argumentatsioon	Kohtuotsus (20)
Vanemate käitumine minevikus	19 (95%)
Lapsi varem perekonnast eraldatud	5 (25%)
Vanemate käitumine menetluse jooksul	9 (45%)
Lapse huvid tulevikus eestkoste all	8 (40%)

Tüüpilise näitena võib siinkohal tuua järgmise kohtuasja argumentatsiooni: „*Maakohus leidis õigesti, et ema ei ole oma käitumismustrit aastatega muutnud, mistõttu on piisav alus eeldada, et ema ei suuda jätkuvalt tagada poja kasvamiseks ja arenguks vajalikke tingimusi ning poja huvisid esikohale seada.*”¹⁸⁶ Käesolevas näites kohus lihtsalt nimetas lakooniliselt ära, milline oht ähvardab last vanema juures kasvades tulenevalt minevikukäitumisest ning märkis ära, et suure tõenäosusega jätkub lapse huve kahjustav tegevus ka edaspidi, seejuures põhjalikult

¹⁸⁴ Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 14 (viide 33), p 19.

¹⁸⁵ *Ibid*, p 17.

¹⁸⁶ TlnRnKo 2-20-5466, 15.12.2021.

motiveerimata riskide esinemise tõenäosust ning nende võimalikku mõju lapse huvidele edaspidi.

Kohtuasjas 2-21-6482¹⁸⁷ leidis maakohus, et kuna vanemad ei ole seni lapse vastu huvi tundnud ega soovinud temaga suhelda, siis arvatavasti ei ole vanematel selleks soovi ka tulevikus. Seega varasem huvipuudus näitas kohtule, et vanematel puudub soov „tunda oma last ja säilitada või luua temaga isiklikud lähedased suhted“ ning seeläbi kaitsta lapse huve. Seejuures vanemapoolse huvipuuduse argumendile toetuti peaaegu pooltes analüüsitud kohtulahendites ning paljudel juhtudel sai viimane ka määravaks lapse perekonnast eraldamisel. Käesoleva töö autor nendib, et täielikku huvipuudust vanemate poolt siiski ei saanud olla, kuna tegemist oli ringkonnakohtu lahenditega ja vanem pidi maakohtu otsuse edasi kaebama, kui soovis jätkuvalt lapse üle hooldusõigust teostada.

Samuti pidas kohus lapse perekonnast eraldamise otsuse tegemisel väga oluliseks asjaoluks, kui perekonnast oli eelnevalt lapsi eraldatud. Kokku oli analüüsitud kohtulahendite seas vanematelt varasemalt teiste laste hooldusõigus ära võetud viies kaasuses, mis moodustab 25% analüüsitud kohtulahenditest. Teiste laste eelnev eraldamine ilmestas kohtu hinnangul vanema suhtumist oma kohustustesse, millest koos teiste asjaoludega järeldub, et vanem ei ole suuteline oma käitumist hooldusõigusega seonduvalt sisuliselt muutma ning lapse huvide eest seisma¹⁸⁸. Kohtuasjas 2-19-3763¹⁸⁹ tõi kohus näiteks välja, et lapse sünnile eelnenud vanemate käitumist teiste laste suhtes tuleb arvesse võtta, kuna viimane annab järelduseks, et hoolimata „varasemalt aset leidnud õigusmuudatustele varem sündinud laste hooldusõiguses ei ole vanemad laste kasvatamisega seoses juhtunud midagi õppida suutnud“.

Käesoleva töö autor ei pea lapse perekonnast eraldamise otsuse tegemisel ja lapse huvide hindamisel kõige paremaks praktikaks toetumist suures osas argumendile, et perekonnast on eelnevalt teised lapsed eraldatud. Reeglina on suure osa vanemate näol tegemist väga pikaajaliste probleemidega, kuid siinkohal ei ole lahenduseks vanematele ette heita minevikus tehtud vigu, vaid tuleb hinnata ja põhjalikult analüüsida mh konkreetse lapse huve ohustava tegevuse esinemise tõenäosust ka tulevikus. Samuti ei ole lahenduseks tegeleda üksnes tagajärgedega, vaid tegeleda vanemate toetamisega. Perekonnast eelnevalt eraldatud lapsed

---

¹⁸⁷ TlnRnKo 2-21-6482, 31.01.2022.

¹⁸⁸ TlnRnKo 2-19-18322, 21.06.2021; TlnRnKo 2-21-6482, 31.01.2022.

¹⁸⁹ TlnRnKo 2-19-3763, 07.07.2020.

peaksid ennekõike olema märk pereprobleemidest, mida võiks saada lahendada perele pakutavate teenuste abiga. Luhamaa on toonud välja, et statistika kohaselt eraldatakse sageli lapsed vanematelt, kes on ise lapsepõlves olnud asendushooldusteenusel¹⁹⁰. Seega kõikidest lastest, kes eraldatakse perekonnast ning satuvad riigihoidusele, saab omakorda tulevikus riskirühm, kellelt laps võidakse tulevikus eraldada.

Kokkuvõttes võib analüüsitud kohtulahendite pinnalt öelda, et üldreeglina tegi kohus otsuseid lähtudes suures osas mineviku sündmustest. Kohus ei ole väga pikalt alati eraldi sisuliselt analüüsinud riskide esinemise tõenäosust ning nende võimalikku mõju lapse huvidele tulevikus. Käesolevat praktikat ei saa pidada kooskõlas olevaks rahvusvaheliselt väljatöötatud põhimõtetega, mille kohaselt otsustaja (Eesti kontekstis kohtunik) peab suutma ära näidata, et võimalike mõjude analüüs lapse heaolule ja huvidele tulevikus on üksikasjalikult ja igakülgselt tehtud.

2.3.2.2 Vanemate käitumine kohtumenetluse jooksul

Analüüsitud kohtulahendite seas leidis ka erandeid, kus kohus tõi eraldi välja, et lapse perekonnast eraldamise otsuses ja tuleviku riskide hindamisel ei saa kohus tugineda üksnes minevikusündmustele. Näiteks kohtuasjas 2-21-8569¹⁹¹ nentis kohus, et „*hinnates vajadust vanema isikuhooldusõigust piirata või see ära võtta, tuleb võtta arvesse kõiki olulisi asjaolusid. Lähtuda ei saa üksnes sellest, milliseid vigu on vanem lapse kasvatamises minevikus teinud, vaid hinnata tuleb ka nende esinemise tõenäosust ja võimaliku mõju lapse heaolule edaspidi.*“

Veidi alla poolte kohtulahendites (9 kohtuasjas) pidas kohus vajalikuks viidata ka lapsevanema käitumisele kohtumenetluse ajal. Seega kohus alati justkui ei lähtunud üksnes minevikusündmustest, vaid andis vanematele võimaluse tõestada ka menetluse jooksul, et on oma käitumist muutnud ning valmis lapse huve tulevikus kaitsma.

Näiteks kohtuasjas 2-21-7798¹⁹² leidis ringkonnakohus, et maakohtul tuleks asja uuel läbivaatamisel välja selgitada, „*mida on lapse isa oma seniste elukommete ja käitumise*

---

¹⁹⁰ K, Luhamaa. Eesti kohtunikud on jäänud laste perest eemaldamise otsustes üksi. Arvutivõrgus: <https://novaator.err.ee/1608140230/eesti-kohtunikud-on-jaanud-laste-perest-eemaldamise-otsustes-üksi> (05.04.2023)

¹⁹¹ TlnRnKo 2-21-8569, 23.09.2022.

¹⁹² TlnRnKo 2-21-7798, 21.02.2022.

muutmiseks teinud ning milline on tema praegune elukorraldus. Samuti hinnata, milline oht ähvardab last isa juures kasvades ning kaaluda ja menetlusosalistega arutada, milliseid abinõusid nii lapse huve kui ka vanema õigusi arvestades lapse heaolu tagamiseks rakendada.“ Ringkonnakohus leidis, et oluline on just isapoolne käitumine pärast KOV-i poolt lapse perekonnast eraldamisavalduse esitamist, teisisõnu kohtumenetluse ajal. Kuna isa oli liitunud omaalgatuslikult sõltlaste tugiteenuste programmiga, siis see tõendas kohtule, et isal on tõsiselt võetav soov oma käitumist muuta ja kaitsta tulevikus lapse huve ning antud olukorras ei ole põhjendatud lapse eraldamine perekonnast.

Osades lahendites viitas kohus ka vanemapoolsele huvipuudusele kohtumenetluse ajal, mis oli üks peamisi argumente, miks laps eraldati perekonnast. Kohtuasjas 2-21-3493¹⁹³ leidis kohus, et ei piisa üksnes ema huvist lapsega suhelda peale seda kui lapse perekonnast eraldamise kohtumenetlus on algatatud. Kohtu hinnangul peaks vanem näitama sisulist huvi üles lapse tervise, toimetuleku ja arengu vastu. Seega kohtu hinnangul ainuüksi vanema soov lapsega suhelda ei anna alust järeldamiseks, et vanem on valmis ja võimeline lapse huve tulevikus kaitsma.

Alati ei olnud kohtu jaoks määrava tähtsusega vanema käitumine menetluse ajal lapsega, vaid kohus hindas vanema käitumist ka kolmandate isikutega. Näiteks lahendis 2-21-8569¹⁹⁴ leidis kohus, et vanema saadetud impulsiivsed ja rahulolematust väljendavad e-kirjad kohtule ning ametnikele kohtumenetluse jooksul „viitavad saatja puudulikule enesekontrollile, impulsiivsusele ja raskustele emotsionaalselt keeruliste olukordadega toimetulemisel“. Kohtu hinnangul oli antud käitumise põhjal kolmandate isikutega alust arvata, et tõenäoliselt väljenduvad need ema käitumises ka üldisemalt, sh lapse huvide kaitsmisel tulevikus. Antud asjas laps eraldati perekonnast, kuna kohus nägi peamise probleemina ema impulsiivset käitumist, mis keskendus enda soovidele ja vajadustele, ning suutmatust mõista ja esiplaanile seada lapse vajadusi.

Üldjuhul kohus piirdus siiski üksnes nentimisega, et asja lahendamisel tuleb arvestada mh vanema käitumisega menetluse kestel, seejuures täpsustamata, milline vanemapoolne

---

¹⁹³ TlnRnKo 2-21-3493, 12.01.2022.

¹⁹⁴ TlnRnKo 2-21-8569, 23.09.2022.

käitumine faktiliselt oli¹⁹⁵. Seega oli tegemist taaskord kohtupoolse konstateeringuga ning põhjalikku analüüsi ei ilmnenu.

2.3.2.3 Lapse huvid tulevikus eestkoste all

Kui kohtumenetluses on lapse perekonnast eraldamise küsimus, siis paratamatult on see seotud ka eestkostega. Kohtu ülesandeks on analüüsida, milline korraldus toimiks konkreetse lapse jaoks tulevikus kõige paremini ning mis oleks lapse parimates huvides.

Analüüsitud kohtulahenditest ei nähtu, et kohus oleks alati hinnanud, kuidas lapse perekonnast eraldamine eestkoste alla mõjub lapse heaolule ning kuidas on lapse huvid eestkoste all kaitstud. Kokku käsitles kohus eestkoste küsimust 8 kohtuasjas, seejuures pikemalt antud küsimuse juures peatumata. Siiski paarist kohtulahendist joonistusid välja elemendid, mida kohus pidas laste huvide kaitse seisukohast oluliseks eestkostjat määrates.

Näiteks kohtuasjas 2-21-3493¹⁹⁶ märkis kohus, et „lapsele eestkostjat määrates tuleb üldjuhul eelistada füüsilist isikut juriidilisele isikule ning neid mõlemaid omakorda valla- või linnavalitsusele“. Lapse huvides on ennekõike üles kasvada isikute keskel, kellega lapsel on lähisuhe. Sellest tulenevalt leidis kohus, et tuleb arvestada isa poolt pakutud eestkoste kandidaatidega, kelleks olid lähisugulased. Kohtuasjas 2-20-6380¹⁹⁷ määras kohus laste eestkostjaks vanavanemad, kuna viimased olid lastega sünnist saati tegelenud ning sellest tulenevalt suutsid kohtu hinnangul lastele pakkuda turvalist kasvukeskkonda ja toetavaid suhteid.

Alati kohus ei pidanud lähisuhte argumenti määravaks. Kohtuasjas 2-20-19214¹⁹⁸ leidis kohus, et hoolimata lähisuhtest ei ole lastele sobivaks eestkostjaks nende vanem õde, kuna viimane on saanud hiljuti emaks ning vanemlikud oskused ei ole veel välja kujunenud, et hakkama saada kahe murdealase lapsega. Seega kohus leidis, et lapse huvid ei ole kaitstud, kui eestkostjal ei ole laste kasvatamiseks vajalikke võimeid, oskusi ja kogemusi.

---

¹⁹⁵ TlnRnKo 2-21-3493, 12.01.2022.

¹⁹⁶ TlnRnKo 2-21-3493, 12.01.2022.

¹⁹⁷ TlnRnKo 2-20-6380, 18.12.2020.

¹⁹⁸ TlnRnKo 2-20-19214, 17.01.2022.

Samas kohtuasjas määras kohus lastele eestkostjaks kohaliku omavalitsuse, kuna viimane oli laste eestkostja ülesandeid täitnud ka varasemalt ning laste vajadused olid KOV-ile teada. Seega kohtu hinnangul oli lapse huvides, et nad saaksid naasta oma varasemate eluviiside juurde.

Ühes lahendis¹⁹⁹, kus lapsed olid eelnevalt juba perekonnast füüsiliselt eraldatud ja paigutatud riigihoidusele, tõi kohus välja juba aset leidnud positiivse mõju lastele, mis sai ka tugevaks argumentiks laste perekonnast eraldamisel. Kohus motiveeris enda otsust järgmiselt: „*Perest eemaldamisega lapse areng muutus, ta omandas sotsiaalsed oskused, muutus tasakaalukamaks, õppetöö stabiliseerus, lapsele olid kättesaadavad vajalikud tugiteenused. Seega on lapse perest eraldamisel lapse arengule ja käitumise korrigeerimisel olnud ilmne positiivne mõju.*“

Kokkuvõttes võib siiski öelda, et kohus ei pidanud vajalikuks väga palju peatuda lapse huvide kaitsel seoses eestkostega. Alapeatükis 2.3.2.1 sai välja toodud, et seda ei saa pidada väga heaks praktikaks kui kohus sisuliselt ei analüüsi kõikvõimalikke mõjusid lapse heaolule ja huvidele, mis lapse perekonnast eraldamise otsus võib põhjustada, s.h potentsiaalseid mõjusid seoses eestkostega.

Lapse eraldamine perekonnast on vaieldamatult traumaatiline kogemus, mis võib suure tõenäosusega mõjutada lapse arengut ja tervist kogu lapsepõlve ning kauemgi²⁰⁰. Seejuures on uuringud²⁰¹ näidanud, et lapse perest eraldamine võib olla lapse jaoks sama traumaatiline kui perest eraldamise põhjus ja teatud olukordades võib asendushooldusteenusele paigutamine tuua lastele kaasa suuremaid psühholoogilisi probleeme ja tagajärgi kui seda teeks kasvamine perekonnas, kus lapsed on jäetud hooletusse²⁰². Eelpool tulenevast on hädavajalik, et kohtunik viiks ellu igakülgse ja põhjaliku analüüsi selle kohta, kuidas lapse perekonnast eraldamise otsus mõjutab lapse heaolu ja kuidas lapse huvid on tulevikus kaitstud, s.h eestkoste all. Viimas vajadust kinnitab otsesõnu ka ÜRO Lapse Õiguste Komitee.

---

¹⁹⁹ TlnRnKo 2-20-5466, 15.12.2021.

²⁰⁰ F.-E..Asgeir. Üksinda otsustamine lastekaitse sotsiaaltöös. Miks tuleb lapse parima huvi põhimõtte rakendamisel partneritega aru pidada. - Sotsiaaltöö 2019/3, lk 32.

²⁰¹ S. Pickover & H. Brown. Therapeutic interventions for families and children in the child welfare system. New York: Springer Publishing Company, 2006, p 3-20; D. Bruska. Children in Foster Care: A Vulnerable Population at Risk. Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing, 2008, 21(2), p 70–77;

²⁰² H. Mäekivi. Lapse perest eraldamise ennetamise ja eraldamisjärgse sekkumise juhendi koostamine lastekaitsele, Tartu Ülikool, Tartu 2019, lk 7.

2.4 Toetavad abinõud, mida kohtud ja KOV-id rakendavad enne hooldusõiguse äravõtmist

Lapse eraldamine perekonnast peab nii rahvusvahelise õiguse normide kui ka siseriikliku õiguse järgi oleme absoluutselt viimane meede. PKS § 135 lg 1 sätestab, et „kohus võib lapse vanematest eraldada ainult juhul, kui lapse huvide kahjustamist ei ole võimalik ära hoida vanemate ja lapse suhtes kasutusele võetud muude toetavate abinõudega“. Seejuures PKS § 135 lg 2 täpsustab, et „hooldusõiguse võib vanemalt täielikult ära võtta üksnes juhul, kui on põhjust eeldada, et ka tulevikus toetavate abinõude rakendamisest ei piisa ohu ärahoidmiseks“. Ka LÕK art 19 kohustab liikmesriike võtma asjakohaseid meetmeid lapse ja vanemate kaitsmiseks ning toetamiseks. Lisaks tunnustab LÕK art 26 iga lapse õigust saada sotsiaalkindlustust ning artikkel 27 kohustab riike võtma asjakohaseid meetmeid vanemate toetamiseks ja abistamiseks. Viimane kohustus keskendub eelkõige piisavale elatustasemele, kuid ei piirdu majanduslike tingimustega, kuna artikkel viitab ka lapse füüsilisele, vaimsele, moraalsele ja sotsiaalsele arengule. Samad põhimõtte sisalduvad ka Euroopa sotsiaalharta artiklis 16, mis annab perekonnale õiguse majanduslikule, õiguslikule ja sotsiaalsele kaitsele, sh peretoetustele, eluasemele ja muudele asjakohastele vahenditele. Teenuste osutamisel peab seejuures alati austama vanema ja lapse õigus era- ja perekonnaelu puutumatusetele.

Seega on kohtu kohustus hinnata enne lapse perekonnast eraldamist, kas on kasutatatud alternatiivseid meetmeid ning kas on kaalutud, milliseid meetmeid saaks rakendada alternatiivselt vanematepoolse ohu ärahoidmiseks.

Järgnevas peatükis vaadatakse kohtulahendite analüüsi pinnalt, kas ja millised meetmeid on kohus ja KOV rakendanud enne lapse perekonnast eraldamist.

2.4.1 Andmeanalüüsi meetod

Uurimistulemus kajastab peredele enne lapse perekonnast eraldamise menetlust pakutud teenuseid ja hinnanguid teenuse tõhususele. Magistritöö hüpoteesist lähtuvalt pani autor paika kolm analüüsitavat kategooriat kokku kaheksa teemaga. Analüüsi aluseks võttis töö autor 2021.

aastal läbi viidud rahvusvahelises uuringus²⁰³ kasutatud metoodika, milles analüüsiti vastsündinud laste perekonnast eraldamise kohtuotsuseid.

Esimese analüüsitava teemade grupi moodustavad teenused lähtuvalt sellest, kellele teenused olid suunatud. Teise grupi moodustavad vanema taotlused ja koostöövalmidus. Kolmas teemade grupp sisaldab kohtu seisukohta ja hinnanguid teenuse osutamise kohta. Esimese ja teise kategooria puhul analüüsiti täismahus kirjalikke otsuseid ning kolmanda kategooria puhul ainult kohtunike põhjendusi.

I kategooria puhul on analüüsi aluseks kogu kohtuotsus.

1. Üldteenused enne lapsed eraldamist – hõlmab sotsiaalteenuseid, mida perekond sai enne lapse perekonnast eraldamist. Näited: toimetulekutoetus, tugiisikud, võlanõustamised jne.
2. Teenused, mis on seotud vanemate riskidega – hõlmab vanematele suunatud teenuseid tulenevalt nende riskirühmast. Näited: alkoholi-uimastastivõõrutusravi, tugiisikud jne.
3. Lapsele suunatud teenused – hõlmab konkreetselt lapsele suunatud teenuseid. Näited: õpiabi, terviseteenused, psühholooginõustamised jne.
4. Vanema-lapse teenused – hõlmab lapse eest hoolitsemisega seotud teenuseid. Näited: kodukülastused, tugiisikud, vanemlusprogrammid jne.

II kategooria teenusega seotud kohtuotsus

5. Teenused puuduvad – hõlmab väiteid selle kohta, et konkreetseid teenused Eesti õigussüsteemis vanema/perekonna toetamiseks puuduvad.
6. Vanemate koostöö – hõlmab väiteid, mis on seotud vanemate koostöövalmidusega ning sisaldab ühte kahest väärtusest: "Vanemad teevad koostööd" ja "Vanemad ei tee koostööd".

III Kohtu seisukoht

7. Teenuste mõju analüüs hõlmab kohtu hinnanguid pakutud teenustele.

---

²⁰³ Luhamaa, K., McEwan-Strand, A., Ruiken, B., Skivenes, M., Wingens, F. Services and support for mothers and newborn babies in vulnerable situations: A study of eight European jurisdictions. *Children and Youth Services Review* 120/2021. Arvutivõrgus: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740920321848> (23.03.2022).

8. Järelteenused – hõlmab kohtu soovitusi ja ettekirjutusi vanematele tulevikuks. Näited: lapsevanemate kasvatuskursused, uriinianalüüsid jne.

2.4.2 Uurimuse tulemused ja analüüs

Analüüsitud kohtulahendite pinnalt tuli välja, et põhipõhjus, miks kohus on vanemalt hooldusõiguse ära võtnud või hooldusõigust piiranud ja lapse perekonnast eraldanud, on „vanemlike oskuste puudmine“ (Tabel 5). Üldiselt tähendas viimane seda, et vanem ei hoolitsenud lapse heaolu, tervise ja arengu eest ega teinud KOV-iga koostööd. Näiteks kohtuasjas 2-20-8628²⁰⁴ võeti noortelt vanematelt ära kaks väikest last, kuna neil puudusid „vanemlikud oskused“. Vanemlike oskuste puudumine seisnes selles, et vanemad jätsid laste igapäevased põhivajadused, nagu soe toit, turvaline ja püsiv elukeskkond ning arenguvajadused ja haridusküsimused pikemat aega tähelepanuta. Kohus ja KOV leidsid, et vanemad ohustasid enda tegevusetusega laste arengut, heaolu ja tervist. Vanematelt seejuures võeti hooldusõigus täielikult ära.

Tabel 5. Perekonnast eraldamise põhjus.

Eraldamise põhjus	19 (100%)
Alkohol ja narkootikumid	6 (31%)
Vaimne tervis	4 (21%)
Vanemlike oskuste puudumine	10 (52%)
Huvipuudus	7 (37%)
Oht lapsele	7 (37%)

Üsna tihti liigitati vanemlike oskuste puudumise alla ka raskused majanduslike küsimustega toime tulemisel. Näiteks kohtuasjas 2-20-6256²⁰⁵ märgiti, et lapse abivajaduse põhjuseks ei olnud laste õppimis- või käitumisprobleemid, vaid askeetlik kodune olukord, mis väljendus selles, et lastel ei olnud korralikke magamisasemeid, riideid, koolitarbeid ega kodus süüa. Lähtudes ema suutmatusest laste eest aktsepteeritaval moel hoolitseda pöördus KOV kohtu poole hooldusõiguse piiramiseks. Kohus rahuldas avalduse ja lapsed eraldati perekonnast.

Mõlemat eelpool toodud näidet ei saa pidada heaks praktikaks, kuivõrd Euroopa Inimõiguste Kohus on mitmes oma lahendis märkinud, et lapse eraldamine peaks olema ajutise iseloomuga

²⁰⁴ TlnRnKo 2-20-8628, 22.06.2021.

²⁰⁵ TlnRnKo 2-20-6256, 12.04.2021.

ning eesmärgiks peab olema perekonna taasühinemine²⁰⁶. Samuti on ÜRO Lapse Õiguste Komitee öelnud, et „*rahaline ja materiaalne vaesus, või tingimused, mis on otseselt vaesusest põhjustatud, ei tohiks kunagi olla peamine õigustus lapse perekonnast eraldamiseks*“²⁰⁷. Sellistes olukordades on ennekõike sotsiaalhoolekande ülesanne teha piisavaid ja asjakohaseid jõupingutusi, et tagada pere koospüsimine. Kui kõiki asjaolusid arvestades ei ole see siiski võimalik, siis peavad olema põhjendused väga kaalukad, miks alternatiivsete meetmete kaudu ei ole võimalik perekonda aidata raskustest üle saada.

Väga sagedasti oli kohus lapse perekonnast eraldamise põhjusteks toodud välja mitu asjaolu, mis oma kogumis said kohtuotsuse tegemisel määravaks. Näiteks ühes kohtuasjas oli emal nii psüühikahäire (skisofreenia), huvipuudus kui oht lapsele²⁰⁸. Siinkohal tuleb arvestada sellega, et võib-olla tegelikkuses võis põhjuseid rohkem olla, kuid kohtunik otsustas kohtuotsusse panna tema jaoks just kõige määravamad ja olulisemad põhjused. Seega tuleb antud statistikasse teatud kriitikaga suhtuda.

2.4.2.1 Pakutud teenused enne lapse perekonnast eraldamist

Analüüsitud kohtulahenditest ilmnes, et kõige enam oli pakutud perekonnale üldteenuseid. Üle poolte kohtuasjades oli vanematele pakutud toimetulekutoetust ja võlanõustamist. Teisel kohal olid lapse-vanema teenused. Veidi enam kui igas kolmandas kohtuotsuses (37%) mainitakse „vanematele suunatud teenuseid“. Enamasti oli tegemist alkoholi- või uimastivõõrutusraviga. Kõige harvem on mainitud lapsele suunatud teenuseid.

Tabel 6. I kategooria teenused.

Kood	18 (95%)
1. Üldteenused	11 (58%)
2. Vanematele suunatud teenused	7 (37%)
3. Lapsele suunatud teenused	6 (31%)
4. Lapse-vanema teenused	11 (58%)

Üldiselt olid teenuste kirjeldused väga üldsõnaliselt ja standardsete lausetega kirja pandud ning väga selgelt ei tulnud alati välja, mida konkreetselt perekonnale pakuti ning mis need teenused endast sisuliselt kujutasid. Viimast illustreerib järgmine näide: „*Puudutatud isikuid II-III on*

²⁰⁶ Vt nt EIKo 28775/12, R.M.S. vs. Hispaania, 18.06.2013, p 69 -71; EIKo 28775/12, 40245/10, X vs. Sloveenia, 28.06.2012, p 83.

²⁰⁷ Committee on the Rights of the Children. General comment No. 14 (2013), p 67.

²⁰⁸ TlnRnKo 2-21-3493, 12.01.2022.

*korduvalt toetatud erinevate sotsiaaltoetuste ja -teenustega. Neile on tehtud perenõustamist, samuti on neid nõustatud nii majanduslikes kui ka sotsiaalsetes küsimustes*²⁰⁹. Seega ei selgu kohtumäärusest, milliseid spetsiifilisi toetavaid abinõusid on KOV enne lapse perekonnast eraldamist rakendanud. Seda ei saa kindlasti pidada heaks praktikaks, kuna väga keeruline on kohtuotsuse motiveerimisel väita, et kõik alternatiivsed abinõud on ära kasutatud, kui ei ole selge, mida konkreetselt perekonnale pakuti.

Kohtuotsuste analüüsist ilmnes, et on vähe teenuseid, mida on pakutud lapsele isiklikult. See tuleneb ilmselt asjaolust, et enamus juhtudel on laps perekonnast eraldatud tulenevalt vanemate riskidest ja probleemidest, mitte lapse erilise vajaduse tõttu. Vaadeldud kohtuasjades oli vaid üks juhtum, kus laps eraldati perekonnast, kuna vanemad „*ei soovinud raske puudega vastsündinud last enda ellu.*“ Mõlemad vanemad kinnitasid, et ei ole võimelised pakkuma sotsiaalset, majanduslikku ja füüsilist hoolitsust lapsele tulenevalt lapse erivajadustest²¹⁰. Seejuures pakuti enne lapse perekonnast eraldamist vanematele lapsehoiuteenust, kus laps viibis 5 päeva hoiuteenusel ning nädalavahetustel oli vanemate juures. Vaatamata sellele ei olnud vanemad valmis last kasvatama.

Vaadates kohtulahendite analüüsi tulemust, millest nähtub, et põhipõhjus, miks kohus on lapse perekonnast eraldanud, on „vanemlike oskuste puudmine“, siis on mõisteta, et lapse-vanema teenuseid on pakutud teenuste esirinnas. Samas peab sellesse statistikasse ka väga kriitiliselt suhtuma, kuna väga sagedasti oli kohtuotsusesse kirja pandud, et perele määrati „tugiisik“²¹¹, kuid tugiisikuteenuse sisu väga selgesti välja ei tule. Sotsiaalhoolekandeseaduse²¹² § 23 kohaselt on tugiisiku eesmärgiks toetada, motiveerida ja juhendada inimesi, kellel on sotsiaalsed, majanduslikud, psühholoogilised või tervislikud probleemid. Kui perekonnas on laps, siis tugiisikuteenuse osutamisel on lisaeesmärk lapse hooldamise ning turvalise kasvukeskkonna tagamine. Seega tugiisikuteenus on väga lai mõiste ja igal konkreetsel juhul ei pruugi tugiisik tegeleda just vanema-lapse suhte toetamisega. Viimane võib viia selleni, et laps eraldatakse perekonnast tulenevalt „vanemlike oskuste puudumise tõttu“, kuid kohtuotsusest ei tule sisuliselt välja, et vanematele oleks pakutud teenuseid, mis aitaks vanemlike oskusi arendada.

---

²⁰⁹ TlnRnKo 2-19-18322, 21.06.2021.

²¹⁰ TlnRnKo 2-18-18452, 13.05.2019.

²¹¹ TlnRnKo 2-20-6256, 12.04.2021; TlnRnKo 2-20-8628, 22.06.2021.

²¹² Sotsiaalhoolekande seadus. RT I, 22.03.2021, 14.

Kui laps eraldati perekonnast tulenevalt vanema alkoholi- või uimastisõltuvusest, siis enam-jaolt oli kohtuotsuses ära mainitud, et vanem oli KOV-i poolt suunatud sõltuvusravile, kuid teenus tulemust ei andnud. Seega vanema risk oli antud valdkonnas korrelatsioonis teenuse osutamise tüübiga. Analüüsitud lahendite seas oli ka üks lahend²¹³, kus KOV ja maakohus leidsid, et laps tuleks tulenevalt vanemate alkoholisõltuvusest perekonnast eraldada. Samas ei mainitud kohtuotsuses ära, et vanematele oleks pakutud teenust sõltuvusega tegelemiseks.

Ühes lahendis taotles KOV vanematelt täielikult hooldusõiguse äravõtmist, kuna vanematel oli alkoholiprobleemid. Seejuures tõendites märkis KOV, et „*laste ema on astunud küll esimesi samme enda alkoholisõltuvuse ravimiseks, kuid sõltuvusravi on pikaajaline ning selle tulemuslikkuse üle ei saa otsustada kuu või kahe möödudes.*“ Kohus rahuldab lähtuvalt lapse huvidest kohtuotsuse osaliselt ning piiras vanemate hooldusõigust ja eraldas lapse emast. Seejuures määras laste eestkostjaks laste vanaema, kes elas laste isaga ühes majas. Eelpool toodud näide viitab selgelt sellele, et KOV-ide arusaamad ei ole alati alternatiivsete meetmete kasutamise kohustuslikkusest kooskõlas nii siseriikliku kui ka rahvusvahelise õigusega, mille kohaselt lapse võib perekonnast lõplikult eraldada üksnes ja ainult siis, kui on ilmne, et ka tulevikus alternatiivsed meetmed ei aita perekonnal koos püsida.

Tabel 7. II kategooria teenused.

Kood	17 (65%)
5. Teenused puuduvad	2 (12%)
6. Vanemate koostöö	10 (59%)
6.1 Vanemad teevad koostöö	2 (12%)
6.2 Vanemad ei tee koostöö	8 (47%)

Vanemate koostöö kategooriat ilmestab vanemate vähene koostöötahe kohtuga ja sotsiaaltöötajatega – üle poolte analüüsitud kohtuasjades mainis kohus, et vanemad ei tee koostööd. Ka antud kategoorias kasutati enam-jaolt väga üldiseid ja standardseid lauseid, süübitamata põhjustesse, milles koostöö mittetegemine seisnes ning miks vanemad koostööd ei teinud.

²¹³ TlnRnKo 2-21-7798, 21.02.2022.

Kahes kohtuasjas²¹⁴ viitas kohus, et laps tuleb perekonnast eraldada, kuna hetkel puuduvad meie õiguskorras teenused, mis suudaks vanemat toetada lapse kasvatamises. Tegemist oli mõlemas kohtuasjas vanematega, kellel oli diagnoositud psüühikahäire ja vähesed kognitiivse võimed. Kohus leidis, et kuna lapse emal esinev psüühikahäire ei võimalda teostada hooldusõigust laste heaolu ohustamata, siis vajaks ema hooldusõiguse teostamiseks ööpäevaringset abi, kuid kuna Eestis sellist teenust ei eksisteeri, siis tuleb hooldusõigus ära võtta.

Kokkuvõttes võib üldistatult öelda, et üldjuhul olid lapse perekonnast eraldamise põhjused ja vanema riskid korrelatsioonis teenuse osutamise tüübiga. Käesoleva töö autor näeb peamise probleemina asjaolu, et üldiselt olid pakutud teenused ja vanemate koostöö väga üldsõnaliselt ja standardsete lausetega kirja pandud ning väga selgelt ei tulnud alati välja, mida sisuliselt perekonnale pakuti. Nagu eelpool viidatud, siis seda ei saa kindlasti pidada heaks praktikaks, kuna väga keeruline on kohtuotsuse motiveerimisel väita, et kõik alternatiivsed abinõud on ära kasutatud, kui ei ole selge, mis oli erinevate meetmete sisu.

2.4.2.2 Kohtuotsuse motiveerimine

Tabel 5. Kohtuniku seisukoht.

Kood	17 (64%)
7. Teenuste mõju analüüs	
7.1 Teenused ei parandanud olukorda	10 (59%)
7.2 Teenused parandasid olukorda	1 (5%)
8. Järelteenused (ettekirjutused)	2 (12%)

Analüüsitud kohtulahendite pinnalt peab nentima, et on vähe kohtulahendeid, kus kohus on rakendanud vähem piiravamaid abinõusid, et tagada lapse heaolu. Viimast ilmestab ka analüüsi tulemus, kus vaid üksikutele juhtudel oli kohus teinud ettekirjutisi olukorra parandamiseks.

Näiteks lahendis 2-18-12721 tegi kohus vanematele järgmised ettekirjutised:

- osaleda programmis „Kainem ja tervem Eesti“;

²¹⁴ TlnRnKo 2-18-3628, 17.07.2020.

- tegeleda vaimse tervise küsimustega ning vajadusel läbima psühhiaatri poolt vajalikuks peetud uuringud ja ravi;
- tegeleda enda ja laste varaliste huvide tagamisega (sh stabiilne töökoht, elukoht, võlgnevuste vähendamine);
- külastada lapsi regulaarselt, kuid mitte vähem kui üks kord nädalas;
- tasuda õigel ajal eluruumi kasutamise arved ja teha valdajaga koostööd.²¹⁵

Kohtulahendi analüüsist ilmnes, et üldjuhul oli alternatiivseid ja toetavaid abinõusid kasutanud KOV-id ja reeglina on juba eeldus, et kui KOV pöördub hooldusõiguse äravõtmiseks kohtusse, siis on nad kõik võimalikud alternatiivid kasutusele võtnud ja viimased ei ole tulemust andnud. Kahjuks kohus lahendites alati väga pikalt ei ole analüüsinud, mis võimalikke alternatiive on kasutatud ja miks ei ole antud meetmed töötanud. Kohtuotsuse pigem napolisõnalist põhjendamist ilmestab järgmine näide: *„Lapse isale ja vanaemale pakutud teenused ja toetused, sh ettekirjutuse tegemine, perenõustamine, võlanõustamine ja tugiisiku teenus, ei ole oodatud tulemust andnud ega osutunud piisavaks, et ära hoida lapse hooletusse jätmine. Lapse huvide kaitset perekonnas ei ole võimalik tagada teiste vanema ja laste suhtes tarvitusele võetavate toetavate abinõudega.“* Antud näite puhul on tegemist pigem KOV-i poolt esitatud asjaolude nentimisega ja põhjalikku motiveerimist ning lapse parimate huvide välja selgitamist siit ei nähtu. Antud näidet ei saa kindlasti pidada heaks praktikaks, kuna sisuliselt on jätnud kohus enda põhjendamiskohustuse ja uurimisprintsipi täitmata.

Paaris kohtuasjas märkis ka ringkonnakohus, et maakohus on rikkunud põhjendamiskohustust ning täiendas puudujäägi, seejuures lõppotsust muutmata²¹⁶.

Analüüsitud kohtulahendite seas leidis ka üks lahend, kus ringkonnakohus tühistas maakohtu otsuse, millega eraldati laps perekonnast, kuna maakohtu otsusest ei tulnud välja, et oleks kaalutud alternatiivsete meetmete kasutamist. Maakohus põhjendas hooldusõiguse äravõtmist sellega, et on esinenud intsidente, kus vanemad on alkoholi kuritarvitamisega jätnud lapse hoolitsuseta ning seadnud seeläbi lapse elu ja tervise ohtu. Seejuures maakohus ei arvestanud kohtuotsuse tegemisel asjaoluga, et isa oli liitunud omal algatusel sõltlaste taasühiskonnastamise tugiisikuteenuse-programmiga ning soovis last ise kasvatada ja püüdis

²¹⁵ TlnRnKo 2-18-12721, 23.08.2019.

²¹⁶ TlnRnKo 2-20-19214, 17.01.2022.; TlnRnKo 2-20-8628, 22.06.2021.

oma käitumist ning elukorraldust muuta. Ringkonnakohus leidis, et I astme kohus ei ole kaalunud, milliseid meetmeid saaks rakendada alternatiivselt vanematepoolse ohu ärahoidmiseks. Maakohus ei olnud „*koostöös kohaliku omavalitsusega hinnanud nõustamiste, koolituste, programmide ja sotsiaalteenuste kasutamise võimalust või muude meetmete rakendamist ja ettekirjutuste tegemist.*“ Seega sisuliselt oli maakohus jätnud PKS §135 lg 2 eeldused välja selgitamata.

Antud kaasust võib pidada väga kahetsusväärseks näiteks sellest, et kohus ei hinda alati alternatiivsete meetmete kasutamist ja toetub suures osa KOV-i poolt esitatud tõenditele. Viimane võib viia selleni, et koostöös KOV-iga eraldatakse laps perekonnast ilma, et seaduses ette nähtud eeldused oleks täidetud. Kui vanemad oleksid antud kaasuses olnud vähem aktiivsed või õigusteadlikud, siis oleks võinud aset leida olukord, kus asi oleks piirdunud maakohu otsusega ja laps olekski perekonnast lõplikult eraldatud. Arvestades perekonnast eraldamise tõsist riivet era- ja perekonnaelu puutumatusel ning otsuse kaugemaid tagajärgi, siis käesoleva töö autor leiab, et taolised eksimused kohtuotsuse motiveerimisel ja asjaolude hindamisel ei ole aktsepteeritavad.

Nagu alapeatükis 2.2.1 sai käsitletud, siis kohtuotsuste vähene sisustamine ja kohtuniku toetumine peaaesjalikult KOV-i poolt tehtud tööle ei ole kindlasti kooskõlas kohtule pandud uurimisprintsipiga. Kuna lapse perekonnast eraldamise alused on seadusesse väga abstraktselt kirja pandud, siis on kohtule jäetud väga suur kaalutlusruum, milliseid olukordi subsumeerida lapse perekonnast eraldamise aluste alla. Seadusandja on jätnud mõisted väga avaraks, kuna kõike võimalikke juhtumeid ei ole lihtsalt võimalik ette näha. See tähendab aga seda, et mida suurem on diskretsiooniruum, seda põhjalikumalt peab kohtunik kohtuotsust motiveerimine. Arvestades lapse perekonnast eraldamise kompleksust, kus omavahel on põimitud juriidika, psühholoogia ja sotsiaaltöö, siis seda sisukam ja põhjalikum peaks erinevate asjaolude kaalumise ja otsuse selgitamine olema. Ka EIKo on mitmes oma lahendis märkinud, et kui laps eraldatakse vanematest, siis tuleb väga põhjalikult kaaluda viimase meetme vajalikkust²¹⁷. Seejuures on kogu otsustusprotsessis esmaoluline läbida proportsionaalsuse kontroll. Läbipaistvuse eelduseks on põhjalikult argumenteeritud ja dokumenteeritud kohtuotsus. Ka Riigikohus on öelnud, et põhjendamiskohustus tähendab „kohtu kohustust esitada kohtuotsuse põhjendavas osas resolutsiooni kohta selged, ammendavad, vastuoludeta ja veenvad

---

²¹⁷ EIKo 28775/12, 40245/10, X vs. Sloveenia, 28.06.2012, p 83.

põhjendused, mille alusel oleks kohtu siseveendumuse kujunemine otsuse lugejale jälgitav²¹⁸. Olukorras, kus nenditakse, et kõik alternatiivsed meetmed on ära kasutatud, kuid meetmete kasutamise sisustamist ei ole põhjalikult toimunud, ei ole otsustusprotsess kindlasti läbinähtav ja seeläbi kontrollitav. Viimane võib tingida selle, et nii lapse parimate huvide hindamine kui ka alternatiivsete meetmete kasutamine võibki jääda konstateeringuks ning laps eraldatakse perekonnast ka olukorras, kus oleksid saadaval vähem riivavamad meetmed.

Sisuliseks lahenduseks oleks siin taas kohtuniku juurde erikomisjoni loomine, kes aitaks mh võimalikult objektiivselt hinnata kogu perekonna olukorda ja võimalike alternatiivsete meetmete kasutusvõimalust. Erikomisjon, mis koosneks oma eriala sõltumatutest spetsialistidest, aitaks tagada ka kohtule pandud uurimisprintsipi rakendamise. Mõistetavalt ei ole kohtunikul kõiki vajalikke teadmisi, et hinnata kõiki asjaolusid abivajaja lapse juures, mis on olulised otsuse tegemisel. Selleks on vaja multidistsiplinaarset koostööd.

Samuti oleks teretulnud põhjaliku statistika loomine lapse perekonnast eraldamise põhjuste ja kasutatud alternatiivsete abinõude kohta²¹⁹. Viimane tagaks kontrolli selle üle, et lapse ja vanemate inim- ja põhiõigused oleksid igakülgsest kaitstud ning aitaks ennetustööga tegeleda. Ka Euroopa perekonnaõiguse komisjon on toonud välja, et peab oluliseks erinevatest riikidest perekonnaõiguse alal tegutsevate ekspertide kaasamise. Multidistsiplinaarne koostöö tagab kvaliteetsemad uurimistulemused ja kohtuotsused²²⁰. Tegemist on küll töömahuka ülesandega, kuid arvestades lapse perekonnast eraldamise kaugemaid tagajärgi ja tõsist riivet era- ja perekonnaelu puutumatusel, siis käesoleva töö autor leiab, et mõistlikum on panustada intensiivselt preventatiivsele tegevusele, kui hiljem tagajärgedega tegeleda.

Ka Sotsiaalministeerium on välja toonud, et laste õiguste kaitsmiseks on vaja kindlustada laiapõhjaline ennetustöö kõigil tasanditel, sh olukorras, kus perekonnas on probleemid juba tekkinud. Eelpool toodud suurendab peredel saada kiiremat ja efektiivsemat abi, mis omakorda suurendab perekonna koospüsivuse võimalust. Seejuures kipub lastekaitsetöö Eestis enamasti tegelema tagajärgedega. Teisisõnu meie lastekaitse on lapsi perest eraldava (sanktsioneeriva)

---

²¹⁸ RKHKo 27.05.2015, 3-3-1-14-15, p 20; RKHKo 06.12.2021, 3-20-39/55, p 11.

²¹⁹ Vt ka M. Pärna. Hooldusõiguse piiramine ja lapse perekonnast eraldamine, Tartu Ülikool. Õigusteaduskond, Tallinn 2016, lk 52.

²²⁰ K. Boele-Woelki. The principles of European family law: its aims and prospects. – Utrecht Law Review, Vol 1, Issue 2, 2005, p 160. Saadaval arvutivõrgus: <https://www.utrechtlawreview.org/articles/abstract/10.18352/ulr.13/> (15.04.2022)

iseloomuga. Seega laste hoolekanne tegeleb ennekõike lastega, kes on jäänud ilma perekonnast. Sotsiaalministeerium on nentunud, et varajase märkamise ja ennetustegevuse puudumise tõttu on asendushooldusel rohkem lapsi, kui seda perekondi toetavas ühiskonnas olema peaks. Seejuures on asendushooldusele suunatud kulutused märkimisväärsed, mille kõrval toetavatele ja ennetavatele teenustele suunatud ressursid on väga marginaalsed²²¹.

M. Pärna²²² on oma magistritöös välja toonud, et ennetustegevusena saab käsitleda ka kõiki võimalike alternatiivseid abinõusid, sh ettekirjutisi vanematele olukorra parandamiseks. Kahjuks kohtuotsuste analüüsi pinnalt ei ilmne, et kohus seda võimalust praktikas väga tihti kasutab. Pigeb nähtub, et otsused on sanktsioneeriva iseloomuga. Üheks lahenduseks oleks siin piirata kohtuniku diskretsiooniõigust ja teha kohustuslikuks ettekirjutuste tegemise kohtu poolt enne hooldusõiguse äravõtmist, v.a kui see kõiki asjaolusid arvestades ei ole mõistlikult võimalik. Ettekirjutuste tegemisel oleks pigem hoiatav funktsioon, mille eesmärgiks oleks näidata vanematele olukorra tõsidust ning potentsiaalseid tagajärgi, kui ei tehta riigiga koostööd²²³. Hetkel teeb ettekirjutisi pigem KOV-id, kuid kuna nende kokkupuude abivajaja perekonnaga on väga intensiivne ja teatud olukorras on nende suhted perekonnaga keerulised, siis ei pruugi vanemad KOV-i hoiatusi tõsiselt võtta. Kuna kohtu näol on tegemist erapooletu ja sõltumatu otsustajaga, siis vanematel võib olla kergem mõista ettekirjutuste tõsidust ja viimaseid ka järgida. Riigi ülesandeks peab jääma raskustes vanemate toetamine ja mitte vanemate asendamine²²⁴.

---

²²¹ Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond. Laste ja perede arengukava 2012–2020.

Sotsiaalministeerium: Tallinn 2011, lk 26. Arvutivõrgus:

https://www.sm.ee/sites/default/files/contenteditors/Lapsed_ja_pered/laste_ja_perede_arengukava_2012_-_2020.pdf (20.03.2022)

²²² M. Pärna. Hooldusõiguse piiramine ja lapse perekonnast eraldamine, Tartu Ülikool. Õigusteaduskond, Tallinn 2016, lk 53.

²²³ *ibid.*

²²⁴ J. Korczak. Lecture: “The child’s best interest: a generally applicable principle”. Council of Europe, Commissioner for Human Rights. Conference “Building a Europe for and with Children, toward a strategy for 2009-2011”, Stockholm, 09.09.2008, lk 8. Arvutivõrgus: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1341155#P37_365 (20.03.2022).

Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö peamine eesmärk oli analüüsida, millisel moel tõlgendavad ja tagavad kohtud lapse perest eraldamise menetluses lapse õiguseid. Analüüsi, kas see tõlgendus võtab arvesse rahvusvaheliselt välja töötatud põhimõtteid. Välja valiti kaks kitsamat uurimisvaldkonda.

Magistritöö eesmärgi täitmiseks püstitas autor kolm hüpoteesi. Kaks neist leidsid kinnitust ning ühele käesoleva magistritöö pinnalt kindlat vastust anda ei saa.

Esimene hüpotees, mis väitis, et kui siseriiklikud õigusaktid on suures osas lapse õiguste konventsiooniga vastavuses, siis nende praktiline rakendamine seda alati ei ole, leidis kinnitust. Nii siseriikliku kui ka rahvusvahelise õiguse kohaselt kujutab lapse eraldamine perekonnast väga tugevat sekkumist era- ja perekonnaellu. Riive on lubatud, kui see on lapse parimates huvides. Lapse parimate huvide välja selgitamise eelduseks on lapse kaasamine, sh ärakuulamine last puudutavas kohtuasjas. Asjade lahendamise ajal kehtinud tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 552¹ lg 1 kohaselt kuulab kohus last puudutavas asjas ära vähemalt 10-aastase lapse isiklikult, kuid kohus võib soovi korral kuulata ära ka noorema lapse. Lapse õiguste konventsiooni artiklis 12 lõikes 1 sätestatakse, et „osalisriigid tagavad lapsele, kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks, õiguse väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes, hinnates lapse vaateid vastavalt tema vanusele ja küpsusele“. LÕK-i sõnastusest tuleb välja, et õigus olla ära kuulatud on igal lapsel ja vanusepiiri ei seata. Kohtupraktika analüüsist ilmnes, et kuigi seaduse kohaselt võib ära kuulata ka lapse, kes on noorem kui 10-aastane, siis kohus on vaid üksikutel juhtudel kasutanud seda võimalust ning reeglina nooremaid lapsi kohus isiklikult ära ei ole kuulanud. Seega hetkel valitses praktikas eeldus, et noorem kui 10-aastane laps ei ole küps oma seisukohti väljendada ning kohus põhjalikumalt küpsusastet hindama ei asu ega kuula reeglina last isiklikult ära. Viimast ei saa pidada lapse õiguste konventsiooni mõtte ja vaimuga kooskõlas olevaks. Seepärast on väga tervitatav 20.11.2022 jõustunud seadusemuudatus, mille kohaselt kohus peab isiklikult ära kuulama sõltumata vanusest kõik lapsed, kes on suutelised seisukohta omama. Viimase eesmärgiks on lähtuda lapse tegelikust küpsusest ja arengutasemes, mida nõuab otsesõnu ka lapse õiguste konventsioon.

Lapse perekonnast eraldamise eelduseks on lapse parimate huvide väljaselgitamine ja viimaste hindamine. Lapse parima huvi hindamise eelduseks on omakorda lapse erinevate huvide määratlemine ja viimaste hindamine. Analüüsitud kohtulahendite pinnalt võib öelda, et üldiselt olid elementide kirjeldused, mida kohus pidas lapse parima huvi hindamisel oluliseks, väga üldsõnaliste ja standardsete lausetega kirja pandud ning väga selgelt ei tulnud alati välja, milline oht sisuliselt ähvardas last vanema juures kasvades ning kuidas olid lapse heaolu ja huvid sisuliselt ohustatud. Konkreetsuse puudumine võib põhjustab erinevat arusaama ja tõlgendamist, mis võib tingida selle, et lapse parimad huvid jäävad välja selgitamata. Käesolevat praktikat ei saa pidada kooskõlas olevaks rahvusvaheliselt väljatöötatud põhimõtetega, mille kohaselt riigid peaksid kehtestama lapse parimate huvide hindamiseks ja väljaselgitamiseks rangete menetluslike tagatistega formaalsed menetlused, k.a mehhanismid tulemuste hindamiseks. Seejuures tõendamaks, et lapse õigusi on austatud ja tema parimad huvid hinnatud ning arvesse võetud, peab olema kohtuotsus ja kõik elemendid selgitatud ja põhjalikult motiveeritud.

Kuna lapse perekonnast eraldamise otsus võib olla perekonnale lõplik, tagasipööramatu ja väga pikaajaliste mõõtmetega, siis kohtu ülesandeks on mh hinnata tuleviku riske. Analüüsitud kohtulahendite pinnalt võib öelda, et üldreeglina tegi kohus otsuseid lähtudes suures osas mineviku sündmustest. Kohus ei ole väga pikalt alati eraldi sisuliselt analüüsinud riskide esinemise tõenäosust ning nende võimalikku mõju lapse huvidele tulevikus. Käesolevat praktikat ei saa taas pidada kooskõlas olevaks rahvusvaheliselt väljatöötatud põhimõtetega, mille kohaselt otsustaja (Eesti kontekstis kohtunik) peab suutma ära näidata, et võimalike mõjude analüüs lapse heaolule ja huvidele tulevikus on üksikasjalikult ja igakülgselt tehtud.

Magistritöös esitatud teine hüpotees, mis väitis, et praegu on seaduses küll reguleeritud, milliseid lapse õiguseid tuleb menetluses kaitsta, kuid praktikas ei ole päris selge, kes konkreetselt lapse huve kaitsma õigustatud isikutest vastutab lapse parimate huvide väljaselgitamise ja põhiõiguste kaitse eest kohtumenetluse ajal, leidis kinnitust. Lapse perekonnast eraldamise kohtumenetlusele on kaasatud kaks spetsialisti – lastekaitsetöötaja ja lapse esindaja (advokaat), kes peaksid esindama lapse huve ja heaolu ning tagama lapse õiguste kaitse. Seejuures advokaat peaks menetluses esindama ennekõike lapse subjektiivset huvi – lapse poolt väljendatud ning tema menetluslike õiguste kaitset – ning lastekaitsetöötaja lapse objektiivset huvi. Analüüsitud kohtulahenditest kahjuks nähtub, et lapse esindaja seisukohad alati ei kajasta lapse poolt väljendatud, vaid pigem lapse esindaja arvamust sellest, mida ta lapse

parimaks huviks peab. Seejuures suures osas advokaatide seisukohad kattuvad lastekaitse seisukohtadega. Viimast ilmestab kohtulahendite analüüsi tulemus, mille kohaselt 84% juhtumitest oli lapse esindaja sisuliselt sama meelt, mis lastekaitse. Lastekaitse enamasti väljendab aga lapse objektiivseid huve – lapse heaolu laiemas tähendus – millest ei tule välja selgelt lapse arvamus. Seega praktikas võib esineda olukord, kus mõlemad spetsialistid esitavad lapse objektiivsed huvid kohtule, nimetades neid lapse parimateks huvideks. Seejuures jääb lapse arvamus, mis on lapse parima huvi välja selgitamise eelduseks, kohtule esitamata. Antud praktikat ei saa kindlasti pidada lapse õiguste konventsiooni eesmärgiga ja vaimuga kooskõlas olevaks. Nimelt lapse õiguste konventsiooniga on kooskõlas üksnes selline lapse esindamine ja parimate huvide välja selgitamine, kus kohtunikuni jõuab lapse arvamus kohandamata kujul.

Üheks magistritöö alateemaks oli selgitada välja, kas ja mil määral rakendab kohus lapse eraldamise hagita menetluses uurimisprintsipi ning mis ulatuses toetub kohus kohtuotsuste tegemisel ja motiveerimisel spetsialistide seisukohtadele. Analüüsitud lahenditest nähtus, et paljudel juhtudel kattub kohtuniku arvamus suures osas lastekaitse poolt esitatud arvamuselapse heaolu kohta ning ei nähtu, et omaalgatuslikku uurimisprintsipi oleks väga rakendatud. Viimast ilmestab ka kohtuotsuste analüüsi tulemus, millest tuleb välja, et I astme kohus jäi kohaliku omavalitusega täielikult eriarvamusele üksnes 5% olukordades. Ka kohtuotsuste motiveerimisel toetus kohus suures osas KOV-i poolt esitatud seisukohtadele ja tõenditele. Kohtuotsuste vähene motiveerimine ja toetumine peaaugjalikult KOV-i poolt tehtud tööle ei ole kindlasti kooskõlas kohtule pandud uurimisprintsipiga. Lapse perekonnast eraldamise asjades ei pruugi lastekaitsetöötajad olla alati objektiivsed, kuna tihti on nende kokkupuude konkreetse abivajaja perekonnaga olnud aastatepikkune ning paratamatult võib halbade kogemustega kaasa tulla subjektiivne hinnang. Kohus peaks vastutama aga kogu kohtumenetluse objektiivsuse eest. Lisaks peaks kohus ka hindama, kas KOV on rakendanud kõike alternatiivseid meetmeid enne lapse perekonnast eraldamist. Kui uurimisprintsipi ei rakendata ja kohtuotsust ei motiveerita põhjalikult, siis ei ole kogu otsustusprotsess läbinähtav ning ei ole selge, kas on tõesti tehtud lahend lapse parimatest huvidest lähtuvalt. Viimane ei ole taas kooskõlas rahvusvaheliselt välja töötatud praktikaga.

Magistritöö eesmärgiks oli mh analüüsida, kas ja milliseid alternatiivseid meetmeid on KOV-id ja kohtud rakendanud enne lapse perekonnast eraldamist. Analüüsitud kohtulahendite pinnalt tuli välja, et on vähe kohtulahendeid, kus kohus on rakendanud vähem piiravamaid

abinõusid, et tagada lapse heaolu. Kohtulahendi analüüsist ilmnes, et üldjuhul oli alternatiivseid ja toetavaid abinõusid kasutanud KOV-id ja reeglina on juba eeldus, et kui KOV pöördub hooldusõiguse äravõtmiseks kohtusse, siis on nad kõik võimalikud alternatiivid kasutusele võtnud ja viimased ei ole tulemust andnud. Kahjuks kohus kõigis lahendites väga pikalt ei ole analüüsinud, mis võimalikke alternatiive on kasutatud ja miks ei ole antud meetmed tulemusi andnud. Seega ei ole alati selge, kas on tõesti kasutatud ära kõik võimalikult alternatiivid enne lapse perekonnast eraldamist. Viimane ei ole aga kooskõlas rahvusvahelise õigusega, mis ütleb selgelt, et lapse eraldamine perekonnast võib aset leida üksnes ja ainult siis kui ükski teine meede ei anna tulemust.

Eelpool toodust tulenevast ei saa anda ka magistr töö viimasele hüpoteesile, mis väitis, et kohtunike ja lastekaitse praktika ning arusaamad, milliseid alternatiivseid meetmeid perekonna toetamiseks tuleb rakendada enne lapse eraldamist perekonnast, on erinevad, mistõttu praktikas esineb olukordi, kus lapse perekonnast eraldamine ei toimu üksnes viimase meetmena, käesoleva magistr töö pinnalt kindlat vastust. Kohtuotsuse vähene motiveerimine ei tähenda tingimata, et faktiliselt ei oleks perekonnale pakutud kõike võimalikke alternatiivseid meetmeid. Küll saab asuda seisukohale, et otsustusprotsess ei ole läbinähtav ja seeläbi hiljem kontrollitav. Viimane ei ole taas kooskõlas rahvusvaheliselt välja töötatud praktikaga.

Lähtudes magistr töös tõusetunud probleemidest ja rahvusvaheliselt välja töötatud põhimõtetest, teeb autor Eesti õigussüsteemi täiendamiseks järgmised ettepanekud:

- luua kohtu juurde erikomisjon, kes aitaks võimalikult objektiivselt lapse küpsusastet, lapse huve ja heaolu ning võimalike alternatiivsete meetmete rakendamise võimalikkust hinnata;
- luua lapse parimate huvide hindamiseks selged objektiivsed kriteeriumid, sh tuua lisanõue, et kohtumenetluses oleks kohustuslik kasutada lapse heaolu hindamiskolmnurka, mis on hetkel kasutusel kohalikus omavalitsuses;
- tuua PKS-i lisanõue, et kohus peab tegema vanematele ettekirjutuse enne lapse perekonnast eraldamist, v.a kui see kõiki asjaolusi arvestades ei ole mõistlikult võimalik.

The Separation of a Child from Family as a Measure Ensuring the Interests of the Child

Summary

The Preamble to the United Nations Convention on the Rights of the Child set forth the principle that for the full and harmonious development of his or her personality, the child should grow up in a family environment, in an atmosphere of happiness, love and understanding. However, if the family does not provide the care and protection the child needs, it may be in the child's best interests that the child is separated from their family and put under guardianship. Such a separation of a child from their family is a very serious interference in family life and a decision like that must rest on valid reasoning based on the best interests of the child.

When the issue of a child to be separated from their family comes before the courts, it is essential that the rights of the child are fully protected throughout the proceedings. Proceedings on the separation of child from family are a very complex area where social work, psychology and law are intertwined – it is therefore very important that all experts, including the judge, ensure that all procedural rules are followed in the best interests of the child. The child must be given the opportunity to express their views during the court proceedings and thus influence the judgment-making process.

The requirements to consider the child's best interests and to hear a child arise verbatim from the Convention on the Rights of the Child, which is the most comprehensive and universally accepted pillar of children's rights. The Convention on the Rights of the Child also provides the criterion that a child's separation from their family should be a measure of last resort. Which means that before separating a child from their family, the state must have made every effort possible to support the survival of the family.

As Estonia has ratified CRC, its provisions take precedence over national laws and the legislation, customs and practices in force in the country must conform to the letter and spirit of the Convention.

The main objective of this master's thesis was to examine the way in which courts interpret and guarantee the rights of the child in proceedings for separating the child from their family. It was examined whether this interpretation considers internationally developed principles. Three main topics of research were selected, and the author of the thesis asked the following questions and set the following objectives:

- 1) Does the involvement of children and the identification of their best interests in proceedings for separating the child from their family conform to international law and established principles?
- 2) Whether and to what extent does the court apply the investigative principle in child separation proceedings on petition, and to what degree does the court rely on the views of experts in making and reasoning its judgments?
- 3) To examine on the basis of publicly available judicial practice, whether and what alternative measures have been taken by local governments and courts before separating a child from their family. Consequently, examine whether the prevailing practices conform to international law.

In order to answer the research questions and confirm the hypotheses, the author carried out an examination of the court decisions. The court decisions were selected for examination based on public court decisions published in the State Gazette concerning deprivation of the right of custody from the parents and establishing guardianship to the child. The collection of court decisions included judgments by district courts in civil proceedings from 2019 to 2022. The author examined a total of 19 court decisions. The court judgments were examined following the analytical approach.

In order to fulfil the objective of the master's thesis, the author formulated three hypotheses, all of which were confirmed as a result of the analysis explained below:

The first hypothesis, which argued that while national legislation largely conforms to the Convention on the Rights of the Child its practical implementation often does not, was confirmed. Separation of a child from their family constitutes a very serious interference with private and family life under both national and international law. The interference is permissible if it is in the best interest of the child. A prerequisite for identifying the best interests of the child is the child's involvement, including a hearing in a matter concerning the

child. In accordance with subsection 552¹ (1) of the Code of Civil Procedure, in matters pertaining to a child, the court hears a child of at least ten years of age in person, but the court may also hear a younger child. The Convention on the Rights of the Child Art 12 paragraph 1 confirms that a child who is capable of forming their own views, has the right to express those views freely in all matters affecting the child. The child's views should be assessed according to their age and maturity. The wording of the CRC indicates that every child has the right to be heard and that there is no age limit imposed. An analysis of the judicial practice showed that although the law allows the court to hear a child under the age of ten, the court has used this option only in a few cases and in general has not heard younger children in person. Thus, at the moment, there is a presumption in judicial practice that a child under the age of ten is not mature enough to express their views, and the court does not go into a more thorough assessment of the degree of maturity and usually does not hear the child in person. The latter cannot be considered to conform to the letter and spirit of the Convention on the Rights of the Child.

The master's thesis saw the confirmation of a hypothesis, which argued that although a procedure on how the rights of the child should be protected during court proceedings is at present regulated by law, in practice it is not entirely clear who specifically among those entitled to protect the interests of the child is responsible for identifying the child's best interests. The court proceedings for separating a child from their family involves two experts - a child protection official and the child's representative (lawyer), who should represent the child's interests and well-being and ensure the protection of the child's rights. The lawyer should primarily represent the child's subjective interest in the proceedings – as expressed by the child and the protection of the child's procedural rights – and the child protection official the child's objective interest. Unfortunately, the court decisions examined show that the views of the child's representative do not always reflect the views expressed by the child, but rather the views of the child's representative as to what they consider to be in the best interests of the child. To a large degree, the views of the lawyers overlap with those of Child Protection and are rather laconic. The latter is illustrated by the result of the examination of the court decisions, according to which the child's representative was essentially of the same opinion as the Child Protection in 84% of the cases. Child protection mostly expresses the objective interests of the child – the child's well-being in a broader sense – which does not clearly reflect the child's opinion. Thus, in practice, there may be a situation where both experts present the child's objective interests, or their own inner beliefs, to the court, calling them the best interests of the

child. Whereas the child's opinion, which is a prerequisite for determining the best interests of the child, is not presented to the court. This practice can certainly not be considered to conform to the purpose and spirit of the Convention on the Rights of the Child. In fact, if the child's views reach the judge in an unaltered form, only then does representing a child and determining their best interests conform to the Convention on the Rights of the Child. In a situation where the court does not hear a child under ten years of age and the child's representative does not communicate the child's views, the child's opinion may be disregarded completely.

One of the objectives of the research was to determine whether and to what extent does the court apply the investigative principle in child separation proceedings on petition, and to what degree does the court rely on the views of experts in making and reasoning its judgments. The examined judgments indicated that in many cases the judge's opinions largely overlapped with the Child Protection's views on the child's well-being and it appears as if the discretionary investigative principle was not often applied. The latter is also illustrated by the result of the examination of the judgments, which shows that the court of first instance was in complete disagreement with the local government in only 5% of situations. In its reasoning of the judgments, the Court once again relied heavily on the views and evidence provided by the local government. The lack of reasoning of judgments and the heavy reliance on work done by the local government is certainly not in line with the investigative duty of the court. The author of the thesis found that child protection officials may not always be objective in matters concerning the separation of a child from their family, as they have often been in contact with the family of a particular child in need for many years, and inevitably, bad experiences may be accompanied by biased assessments. However, the court should be liable for the objectivity and sufficiency of the facts verified. In addition, the court should also assess whether the local government has implemented all alternative measures before separating the child from the family. The latter implies a direct assessment of the work of the local government. If the investigative principle is not applied and the court judgment is not reasoned thoroughly, the whole decision-making process is not transparent and it is not clear whether the decision has really been made in the best interests of the child. The latter does again not conform to the internationally developed practices.

The objective of this thesis was, *inter alia*, to examine whether and which alternative measures have been implemented by local governments and courts before separating a child from their family. On the basis of the court decisions examined, it emerged that there are only a few

decisions where the court has applied less restrictive measures to ensure the child's well-being. Supportive measures have been usually applied by local governments, who, before filing an application to deprive the right of custody from the parents, have done a lot of work with the family. There is a general assumption that if a local government files an application with the court to separate a child, all possible alternatives have been exhausted and the last ones have failed. Unfortunately, the Court did not in all of its judgments examine thoroughly which possible alternatives were used and why these measures failed. Therefore it is not always clear whether all possible alternatives have really been exhausted before separating the child from the family. The latter does not conform to international law, which clearly states that a child may be separated from their family only if no other measures are effective.

Based on the problems identified in the master's thesis and internationally developed principles, the author makes the following proposals for improving the Estonian legal system:

- establish a special panel with the courts to help assess as objectively as possible the child's level of maturity, best interests and well-being and the feasibility of possible alternative measures;
- introduce an additional requirement in the Family Law Act that provides the court with a duty to issue a precept to the parents before separating the child from the family, except if not reasonably possible regarding all of the circumstances.

Kasutatud allikad

Kasutatud materjalid

1. Ahas, E. Euroopa inimõiguste kohtu lahendite analüüs. Arvutivõrgus: <https://ajakiri.lastekaitseliit.ee/2015/01/16/euroopa-inimoiguste-kohtu-lahendite-analuus/>.
2. Ahas, E. Kas perest eraldamine on liigne sekkumine perekonnaautonoomiasse või üks lapse huve tagavatest meetmetest?. Juridica 2015/6.
3. Alexy, R. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. Juridica 2001/Eriväljaanne.
4. Asgeir, F.-E. Üksinda otsustamine lastekaitse sotsiaaltöös. Miks tuleb lapse parima huvi põhimõtte rakendamisel partneritega aru pidada. - Sotsiaaltöö 2019/3.
5. Aru, A., Paron, K. Laste parimad huvid. Juridica VI/2015.
6. Berrick, J. D., Dickens, J., Pösö, T., Skivenes, M. Children's involvement in care order decision-making: A cross-country analysis. Child Abuse & Neglect 2015/49.
7. Boele-Woelki, K. The principles of European family law: its aims and prospects. Utrecht Law Review, Vol 1, Issue 2, 2005.
8. Bruskas, D. Children in Foster Care: A Vulnerable Population at Risk. Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing, 2008, 21(2).
9. Child-friendly justice - Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States. FRA 2015. Arvutivõrgus: <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-children-involved-judicial>.
10. Committee on the Rights of the Children. General comment No. 19: The right of the child to freedom from all forms of violence', CRC/C/GC/13, 18.04.2011.
11. Committee on the Rights of the Children. General comment No. 8 (2006): The Right of the Child to Protection from Corporal Punishment and Other Cruel or Degrading Forms of Punishment, CRC/C/GC/8, 02.03.2007.
12. Committee on the Rights of the Children. General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para.1), 29.05.2013, CRC/C/GC/14.
13. Committee on the Rights of the Children. General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard (CRC/C/GC/12, 20.07.2009).
14. Doek, J. E. The Human Rights of Children: An Introduction. Kogumikus: Kilkelly, U., Liefwaard, T. (toim.) International Human Rights of Children. Singapore: Springer, 2009.

15. Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta. 17.11.2010. Strasbourg: Council of Europe Publishing. Arvutivõrgus: https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/GuidelinesChildFriendlyJustice_ET.pdf.
16. General Assembly resolution: Guidelines for the Alternative Care of Children, A/RES/64/142, 24.02.2010. Arvutivõrgus: <https://www.refworld.org/docid/4c3acd162.html>.
17. Hammarberg, T. The Principle of the Best Interests of the Child – What it Means and What it Demands from Adults. Lecture, 30.05.2008.
18. Haruoja, M. ÜRO lapse õiguste konventsiooni tulek Eestisse 25 aastat tagasi ja mida sellest õppida. Ajakiri Märka Last, 07.01.2015. Arvutivõrgus: <https://ajakiri.lastekaitseliit.ee/2015/01/07/uro-lapse-oiguste-konventsiooni-tulek-eestisse-25-aastat-tagasi-ja-mida-sellest-oppida/>.
19. Henberg, A. ÜRO lapse õiguste konventsioon – rakendamise võimalused töös lastega. Sotsiaaltöö 3/2003. Arvutivõrgus: https://tai.ee/sites/default/files/2021-03/130683240648_Sotsiaalto_2003_3.pdf.
20. Himma, M. Uuring: lastesõbralike tingimuste loomine aitaks vähendada kohtusse sattunud laste traumeerimist. Arvutivõrgus: <https://novaator.err.ee/257206/uuring-lastesobralike-tingimuste-loomine-aitaks-vahendada-kohtusse-sattunud-laste-traumeerimist>.
21. Hoffman, S., Stern, R.-T. Incorporation of the UN Convention on the Rights of the Child in National Law. The International Journal of Children's Rights 28/2020.
22. Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele: ELi lapse õiguste strateegia. COM (2021) 142 final, Brüssel 24.03.2021. Arvutivõrgus: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0142&from=en>.
23. Landsdown, G. The evolving capacities of the child. Innocenti Research Centre, UNICEF/Save the Children, Firenze 2005.
24. Lapse heaolu hindamise käsiraamat. Sotsiaalkindlustusamet. Tallinn, 2017. Arvutivõrgus: https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/contenteditors/Lastekaitse/Noustamisteenused/lapse_heaolu_hindamise_kasiraamat.pdf.
25. Lapsesõbralik õigusemõistmine – spetsialistide seisukohad ja kogemused. Kokkuvõte. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), 2015.

26. Lapse õiguste kaitse ja edendamine. Euroopa Parlament. Arvutivõrgus:
<https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/et/be-heard/coordinator-on-children-rights/children-rights>.
27. Lapse Õiguste Komitee lõppjärelused Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta. Lapse Õiguste Komitee, 08.03.2017. Arvutivõrgus:
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Lapse_oigused_ja_headolu/lok_soovitused_eesti_keeles_2.doc.
28. Lapse õigusi käsitleva Euroopa õiguse käsiraamat. Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet ja Euroopa Nõukogu. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus 2016.
29. Laste ja perede arengukava 2012-2020. Sotsiaalministeerium. Arvutivõrgus:
<https://www.sm.ee/et/laste-ja-perede-arengukava-2012-2020>.
30. Laste ja noorte õigused ja kohustused. Õiguskantsler. Arvutivõrgus:
<https://www.oiguskantsler.ee/et/laste-ja-noorte-%C3%B5igused-ja-kohustused>.
31. Liiv, E. Lapse ärakuulamine tsiviilkohtumenetluses. Juridica IV/2006.
32. Luhamaa, K. Eesti kohtunikud on jäänud laste perest eemaldamise otsustes üksi. Arvutivõrgus: <https://novaator.err.ee/1608140230/eesti-kohtunikud-on-jaanud-lastepereest-eemaldamise-otsustes-üksi>.
33. Luhamaa, K. International Human-Rights Supervision Triggering Change in Child-Protection Systems? The Effectiveness of the Recommendations of the CRC Committee in Estonia. Juridica International 29/2020.
34. Luhamaa, K., McEwan-Strand, A., Ruiken, B., Skivenes, M., Wingens, F. Services and support for mothers and newborn babies in vulnerable situations: A study of eight European jurisdictions. Children and Youth Services Review 120/2021. Arvutivõrgus:
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740920321848>.
35. Luhamaa, K., Strömpl, J., Linno, M., Murakas, R. Lapse perest eraldamisel last esindavate spetsialistide professionaalne suutlikkus. Juridica 2019/2.
36. LÕK komitee üldkommentaar nr. 14 (2013) lapse õigus tema parimate huvide esikohale seadmisele. Mitteametlik tõlge arvutivõrgus:
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Lapse_oigused_ja_headolu/uldkommentaar_nr_14.pdf.
37. Kiisk, K. Lapse õiguste kaitse hagita kohtuasjades *de lege lata*, Tallinna Ülikool, Tallinn 2016. [magistritöö].

38. Korczak, J. Lecture: “The child’s best interest: a generally applicable principle”. Council of Europe, Commissioner for Human Rights. Conference “Building a Europe for and with Children, toward a strategy for 2009-2011”. Stockholm, 2008.
39. Madise, Ü jt (toim.). Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2020.
40. Nauts, K. Lapse ärakuulamine tsiviilkohtumenetluses vanematevahelistes hooldusõiguse vaidlustes. Bakalaureusetöö. Tartu, 2012.
41. Paron, K. Lapse osalemine teda puudutava küsimuse otsustamisel. *Juridica* 9/2021.
42. Pickover & H.Brown, S. Therapeutic interventions for families and children in the child welfare system. New York: Springer Publishing Company, 2006.
43. Strömpl, J. Miks on keelatud lapse kehaline karistamine? *Sotsiaaltöö* 2/2019.
44. Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond. Laste ja perede arengukava 2012–2020. Sotsiaalministeerium. Tallinn, 2011.
45. The EU Justice Scoreboard 2020. Euroopa Komisjon. Arvutivõrgus https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/justice_scoreboard_2020_en.pdf
46. UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 7 (2005): Implementing Child Rights in Early Childhood, 20 September 2006, CRC/C/GC/7/Rev.1.
47. Uuring „Lapse heaolu hindamine“ kokkuvõte. MTÜ Lastekaitse Liit. Tallinn, 2013. Arvutivõrgus: <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Uuring-Lapse-heaolu-hindamine.pdf>.
48. Vallikivi, H. Euroopa inimõiguste konventsiooni kasutamine Riigikohtu praktikas. *Juridica* VI/2001.
49. Valma, K. Lapse parima huvi väljaselgitamine tsiviilkohtumenetluses vanematevahelistes hooldusõiguse vaidlustes, Tallinna Ülikool. Sotsiaaltöö Instituut, Tallinn 2012.
50. Vanema hooldusõiguse määramise uuring. Lõppraport, RAKE, 2013. Arvutivõrgus: [file:///C:/Users/Estlex/Downloads/vanema_hooldusõigus_loppraport_isbn%20\(20\).pdf](file:///C:/Users/Estlex/Downloads/vanema_hooldusõigus_loppraport_isbn%20(20).pdf).
51. ÜRO Lapse õiguste konventsiooni täiendav aruanne (kokkuvõte). Eesti valitsusväliste organisatsioonide täiendused, kommentaarid ja ettepanekud. Lastekaitse Liit. Lühülevaade, 18.02.2016. Arvutivõrgus: <http://www.lastekaitseliit.ee/2016/02/uro-lapse-õiguste-konventsiooni-taiendav-aruanne-kokkuvote/>.
52. Õiguskantsleri soovitus “Õiguspärasuse ja hea halduse tava järgimiseks lapse perest eraldamisel ning lapse ja vanema suhtlusõiguse piiramisel”. Nr 7-5/141077/1500984, 04.03.2015.

Kasutatud õigusaktid ja seletuskirjad

1. Advokatuuriseadus. RT I, 04.01.2021, 26.
2. Advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord. RT I, 15.09.2020, 20.
3. Brüssel IIa määrus, (EÜ) nr 1347/2000.
4. Eesti Vabariigi põhiseadus. RT I, 15.05.2015, 2.
5. Euroopa Liidu lepingu ja Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioonid.
6. Euroopa Liidu põhiõiguste harta nr 2012/C 326/02, 26.10.2012. – ELT C 326/391.
7. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2010, 14, 54.
8. Lapse õiguste deklaratsioon (Declaration of the Rights of the Child), vastu võetud ÜRO Peaassamblee Resolutsiooniga 1386 (XIV) 10. Detsembril, 19.
9. Lapse õiguste konventsioon. RT II 1996, 16, 56.
10. Lastekaitseadus. RT I, 12.12.2018, 49.
11. Perekonnaseadus. RT I, 22.12.2021, 15.
12. Sotsiaalhoolekande seadus. RT I, 22.03.2021, 14.
13. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. RT I, 22.12.2021, 23.
14. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus (nõukogu määruse (EL) 2019/1111, mis käsitleb kohtualluvust, abieluasjade ja vanemliku vastutusega seotud kohtuasjades tehtud lahendite tunnustamist ja täitmist ning rahvusvahelisi lapserööve (uuesti sõnastatud), rakendamine) 622 seletuskiri.

Kasutatud siseriiklikud kohtulahendid

1. RKHKo 06.12.2021, 3-20-39/55.
2. RKHKo 27.05.2015, 3-3-1-14-15.
3. RKHKo 19.06.2000, 3-3-1-16-00.
4. RKKKm 20.10.2015, 3-1-1-76-15.
5. RKKKm 29.09.2014, 3-1-1-37-14.
6. RKPJKo 05.03.2001, 3-4-1-2-01.
7. RKTK 16.05.2021, 3-3-1-11-12.
8. RKTK 12.02.2016, 3-2-1-159-15.
9. RKTK 16.09.2015, 3-2-1-78-15.

10. RKTkm 17.04.2013, 3-2-1-46-13.
11. RKTk 14.11.2012, 3-2-1-121-12.
12. RKTk 04.05.2011, 3-2-1-13-11.
13. RKÜKo 21.06.2019, 5-18-5/17.
14. RKÜKo 11.06.2019, 5-18-8/19.
15. TlnRnKo 26.10.2022, 2-21-1037.
16. TlnRnKo 23.09.2022, 2-21-8569.
17. TlnRnKo 21.02.2022, 2-21-7798.
18. TlnRnKo 17.01.2022, 2-20-19214.
19. TlnRnKo 12.01.2022, 2-21-3493.
20. TlnRnKo 10.12.2021, 2-20-12542.
21. TlnRnKo 22.06.2021, 2-20-8628.
22. TlnRnKo 21.06.2021, 2-19-18322.
23. TlnRnKo 12.04.2021, 2-20-6256.
24. TlnRnKo 14.01.2021, 2-20-8599.
25. TlnRnKo 17.07.2020, 2-18-3628.
26. TlnRnKo 23.08.2019, 2-18-12721.
27. TlnRnKo 13.05.2019, 2-18-18452.
28. TlnRnKo 10.05.2019, 2-17-16245.

Kasutatud Inimõiguste Kohtu lahendid

1. EIKo 15.04.2014, 17254/11 Krasicki vs. Poola.
2. EIKo 18.06.2013, 28775/12 R.M.S. vs. Hispaania.
3. EIKo 28.06.2012, 40245/10 X vs. Sloveenia.
4. EIKo 22.06.2004, 23848/04 Wallová ja Walla vs. Tšehhi Vabariik.
5. EIKo 08.07.2003, 30943/96 Sahin vs. Saksamaa.
6. EIKo 08.07.2003, 31871/96, Sommerfeld vs. Saksamaa.
7. EIKo 13.07.2000, 25735/94 Elsholz vs. Saksamaa.
8. EIKo 09.06.1998, 22430/93 Bronda vs. Itaalia.
9. EIKo 24.03.1988, 10465/83 Olsson vs. Rootsi.
10. EIKo 51555/09, J. jt vs Soome.
11. EIKo 25702/94, K. ja T. vs. Soome.

Lisad

Lisa 1

Valim

Kohtumääruse nr	Hooldusõigus (HÕ)	Lapse vanus ja ära kuulamine kohtu poolt	Andm eanalü üsi koodid	Vanema koostöö	Lapse huvid tuleviku s (eestkos te)	Varem lapsi perekon nast eraldatu d	Vanema käitumine menetluse ajal
1. TlnRnKo 2-21-1037	HÕ äravõtmine	1-10a (-)	-	-	+	-	-
2. TlnRnKo 2-21-8569	HÕ äravõtmine	10+a (+)	1, 3, 4, 7, 8	Ei tee koostööd	+	-	+
3. TlnRnKo 2-21-7798	HÕ piiramine /peatamine (MK võttis HÕ ära, RnKo eriarvamusel ja saatis MK-le tagasi)	1 laps (vanus ei tule kohtuotsu sest välja)	2	-		-	+
4. TlnRnKo 2-21-6482	HÕ äravõtmine	beebi	1, 6	Ei tee koostööd	-	2 last	+
5. TlnRnKo 2-20-19214	HÕ piiramine (MK ja RnKo sama meelt)	14a (+) Teise lapse vanus ei tule KO välja (+)	1,2,3,4,8	Vahelduv	+	-	+
6. TlnRnKo 2-21-3493	HÕ äravõtmine	1-7a (-)	2,4,6	Ei tee koostööd	+	-	+
7. TlnRnKo 2-20-5466	HÕ äravõtmine	10+a (+)	3, 6	Ei tee koostööd	+	2 last	-
8. TlnRnKo 2-20-12542	HÕ äravõtmine	9a (+) 14a (+)	3	-	-	-	-
9. TlnRnKo 2-19-18322	HÕ äravõtmine	1-7a (-)	1,2,4,6	Ei tee koostööd		2 last	+
10. TlnRnKo 2-20-6256	HÕ äravõtmine	2 last 10+a (+) 1 laps 1-7a (-)	1,3,4,6	Ei tee koostööd	-	-	+
11. TlnRnKo 2-20-3035	HÕ jääb vanemale (MK ja RnKo sama meelt)	14a (+)	1,2,3	-		-	+

12. TlnRnKo 2-20-8599	HÕ piiramine (MK ja RnKo sama meelt)	10+a (+)	1,3,4	Ei tee koostööd	-	-	-
13. TlnRnKo 2-20-8628	HÕ äravõtmine	2 last (1- 7a) (-)	1,4,7,8	Vahelduv	-	-	+
14. TlnRnKo 2-20-6380	HÕ äravõtmine	2 last 10+ a (+)	4,6,8			-	-
15. TlnRnKo 2-18-3628	HÕ äravõtmine	2 last 1- 7a (-)	1,2,3,5 ,6	Vahelduv	+	-	-
16. TlnRnKo 2- 19-3763	HÕ äravõtmine	beebi	1, 2, 6, 5, 7	Ei tee koostööd	-	2 last	-
17. TlnRnKo 2- 17-8239	HÕ äravõtmine	1-7a (-)	1,2,4,5 ,6	Ei tee koostööd	-	2 last	-
18. TlnRnKo 2- 18-12721	HÕ peatamine (MK ja RnKo sama meelt)	2 last 1- 7a (-)	6, 8	Vahelduv	+	-	-
19. TlnRnKo 2- 18-18452	HÕ äravõtmine	beebi	3,4	?	-	-	-
20. TlnRnKo 2- 17-16245	HÕ äravõtmine	1-7a (+)	1,4,7	?	+	-	-